

HJELPEAPPARATETS FORHOLD TIL KOMMERSIELL SEKSUELL UTNYTTING AV BARN OG UNGE

Ansatte i hjelpeapparatets kjennskap til,
møte med og behov for kunnskap om
mindreårige som er utsatt for kommersiell
seksuell utnyttning

Av Bjørg Norli
2001

FORORD

Hvorfor har Pro Sentret satt fokus på hjelpeapparatets forhold til barneprostitusjon? Hva er forresten barneprostitusjon, hvem er barn, hva er kommersiell seksuell utnyttning av barn, hva er forholdet til begreper som seksuell utnyttning? Vi har strevd med ordene og definisjonene i flere år. Det er viktig hvilke ord og begreper som brukes på et så tabuisert område. De kan hjelpe oss eller hindre oss i å gjøre noe med tematikken.

Pro Sentret utga i 1996 en rapport som het **Prostitusjonsdebut**. Det var en kvantitativ undersøkelse om debutalder blant kvinner i prostitusjon. I 1998 kom rapporten **Ung prostitusjonsdebut** som kvalitativt undersøkte omstendighetene rundt en tidlig debut. Begge rapportene konkluderte med at hjelpeapparatet ikke tok problemene med prostitusjon blant barn og unge på alvor. Vi ønsket å spørre hjelpeapparatet selv om deres kjennskap til barneprostitusjon og hva som gjøres med det. Vi ansatte **Björg Norli** til å forestå arbeidet og takker henne for vel blåst jobb.

Gjennom denne undersøkelsen fikk vi bekreftet våre antagelser om at barneprostitusjon eller kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge ikke er et tema for de fleste barne- og ungdomsarbeidere. Dette er synd siden vi vet at slike problemer forfølger de unge over år, gir skam og skyldfølelse og hindrer for rehabilitering. Det er ikke nok "bare" å hjelpe de unge med deres rusproblematikk, de prostitusjonsrelaterte problemene krever et eget fokus hvis ungdommen skal komme videre. I tillegg vil "nye" grupper unge kunne komme borti problematikken i og med den rivende utviklingen vi har sett på Internettområdet de siste årene.

Det offentlige har altså et spesielt ansvar for å overføre kunnskap og praktisk kompetanse til hjelpeapparatet slik at de virkelig kan bli i stand til å ta disse problemene på alvor. Vi må vise de unge at vi tar problemene deres på alvor. Vi må våge å være voksne.

Leder

Desember 2001

INNHALDSFORTEGNELSE

FORORD

1	INTRODUKSJON	s. 4
	Kommersiell seksuell utnytting av barn og unge	s. 6
	Bakgrunn for prosjektet	s. 12
	Målsetting	s. 13
2	TEORETISK UTGANGSPUNKT	s. 15
	Prostitusjon	s. 15
	Kommersiell seksuell utnytting av barn og unge	s. 19
3	METODE	s. 28
4	KOMMERSIELL SEKSUELL UTNYTTING AV BARN OG UNGE OG HJELPEAPPARATET	s. 35
	Tjenestestedene	s. 36
	Hva vet de ansatte om kommersiell seksuell utnytting av barn og unge i eget lokalmiljø?	s. 39
	Hvordan forholder de ansatte seg til kommersiell seksuell utnytting av barn og unge i sitt daglige arbeid?	s. 44
	Opplever de ansatte å ha behov for kunnskap om kommersiell seksuell utnytting av barn og unge?	s. 51
	Konklusjon	s. 56

5	KONSEKVENSER OG KUNNSKAPSOVERFØRING	s. 58
	Mangel på kunnskap	s. 59
	Håndtering av saker som omhandler kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge	s. 61
	Usynliggjøring	s. 65
	Liten interesse for kunnskapsoverføring	s. 66
	Konklusjon	s. 68
6	SAMMENDRAG OG FORSLAG TIL TILTAK	s. 71
	Sammendrag	s. 71
	Forslag til tiltak - Nasjonalt	s. 74
	Forslag til tiltak - Lokalt	s. 77
	LITTERATURLISTE	s. 80
	VEDLEGG 1 – Råtabell	s. 83
	VEDLEGG 2 – Intervjuguide	s. 97

1 INTRODUKSJON

Kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge i Norge er et lite kjent fenomen. Dette prosjektet har ved å intervjuere ansatte i ulike deler av hjelpeapparatet kartlagt deres kjennskap til, møte med og behov for kunnskap om mindreårige som er eller som de mistenker for å være utsatt for kommersiell seksuell utnyttning. Dette for å få innsikt i hvorfor det har vist seg vanskelig å få aktuelle deler av hjelpeapparatet interessert i kunnskap om dette problemet.

Pro Sentret drives av Oslo kommune som et hjelpetiltak overfor kvinner og menn med prostitusjonserfaring. Senteret startet opp i 1983 og ble i 1994 et statlig kompetansesenter på området prostitusjon. I tillegg til å yte sosial og helsemessig bistand til kvinner og menn med prostitusjonserfaring skal Pro Sentret systematisere viten om prostitusjon og formidle kunnskap og veiledning til hjelpeapparat, myndigheter og publikum.

Senteret har siden starten i 1983 blitt finansiert av Oslo kommune og Sosialdepartementet. Både stat og kommune legger således føringer for Pro Sentrets arbeid. Den kommunale planen som i første omgang er retningsgivende er Handlingsplan mot vold, overgrep og prostitusjon 2000-2003¹. Kommunen formulerer her sitt hovedmål som følger: *”Oslo kommunes mål er å bidra til forebygging av vold, seksuelle overgrep og prostitusjon, utvikle beskyttelse, bistand og hjelp til målgruppene og på en systematisk måte samle og spre kunnskap og kompetanse om problemfeltet”* (s. 18).

Staten ved Sosial- og helsedepartementet har ikke laget egne planer for hvordan man vil arbeide med prostitusjonsfeltet. Når det gjelder arbeid med barn og unge i prostitusjon har imidlertid Barne- og familiedepartementet utgitt Norsk oppfølging av Stockholmkongressen mot kommersiell seksuell utnyttning av barn². Denne oppfølgingsplanen gir helt konkrete henvisninger til hvordan offentlige myndigheter ønsker å arbeide med denne problematikken.

¹ Byrådsavdelingen for eldre og bydelene (2000)

² Barne- og familiedepartementet (1999)

For å forebygge kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge, samt sikre at de som er eller har vært utsatt for dette mottar den hjelp og behandling som er nødvendig, er ”*opplæring av personell som gjennom sitt arbeid (avdekker, gir melding om, behandler) kommer i kontakt med barn som de vet eller mistenker for å være involvert i barneprostitusjon eller utnyttes i barnepornografi*” (s.12) satt opp som oppfølgingstiltak.

Overføring av kunnskap og kompetanse til personell som møter barn og unge i utsatte situasjoner er således vektlagt fra både stat og kommune. Som kompetansesenter har Pro Sentret landsdekkende veilednings- og kunnskapsformidlingsoppgaver på dette området.

I dette kapitlet følger en kort introduksjon om fenomenet kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge slik det framstår her til lands, samt bakgrunn og målsetting for prosjektet.

KOMMERSIELL SEKSUELL UTNYTTING AV BARN OG UNGE

Kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge er handlinger som vekker sterke følelser hos de fleste. En mer inngående drøfting rundt definisjoner vil derfor finne sted i kapittel 2. Her slås det kun fast at kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge omfatter barne- og ungdomsprostituasjon og barnepornografi. I tillegg faller bortføring og salg av eller handel med barn til ovennevnte formål inn under dette begrepet. Det er i hovedsak elementene av kommersialitet, tilbud og etterspørsel som skiller disse formene for overgrep fra andre typer seksuelt misbruk av barn.

Arbeidet mot kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge ble først og fremst startet i de land som opplevde å ha et relativt stort omfang av fenomenet og en betydelig andel sexturisme. Lokale organisasjoner (NGO)³ startet ulike prosjekter for å kunne imøtekomme problemet på en konstruktiv måte og bidro bl.a. til å sette kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge på den internasjonale dagsorden. I 1996 arrangerte den svenske regjeringen i samarbeid med UNICEF, ECPAT⁴ og ”the NGO group on the Rights of the Child” en verdensomspennende kongress om kommersiell seksuell utnyttning av barn. Til tross for økt global interesse og stadig flere internasjonale forpliktelser⁵ til å bekjempe problemet, finnes det svært få gode data både over omfanget og årsakene til fenomenet.

Hvor mange barn og unge som er involvert i denne type aktiviteter på verdensbasis er således nærmest umulig å anslå. De anslagene over omfanget som eksisterer varierer sterkt og metodiske svakheter ved undersøkelsene gjør det vanskelig å få tak i veldokumenterte tall over forekomsten. Det finnes heller ingen enkle årsaksforklaringer til fenomenet. Både strukturelle og kulturelle faktorer bidrar til å skape et miljø hvor barn og unge kan bli utsatt for kommersiell seksuell utnyttning. Det er således rimelig å anta at problemet, i varierende grad, eksisterer i de fleste samfunn, også i Norge.

³ NGO = Non Governmental Organisation

⁴ ECPAT = End child prostitution, child pornography and trafficking for sexual purposes.

⁵ Norge har bl.a. ratifisert FN-konvensjonen av 1949 mot undertrykkelse av handel med mennesker og utnyttning av andres prostituasjon. Den Europeiske menneskerettighetserklæringen av 1950. FN's tilleggskonvensjon av 1956 om avskaffelse av slaveri, slavehandel og forhold og framgangsmåter beslektet med slaveri. FN-konvensjonen av 1966 om sivile og politiske rettigheter. FN-konvensjonen av 1991 om barns rettigheter + protokoller, samt signert FN-konvensjonen av 2000 om transnasjonal organisert og kriminalitet.

Mangelen på nøyaktige beregninger av problemomfanget gjelder også her til lands⁶. Ut fra offisiell norsk kriminalstatistikk er det umulig å fastslå i hvilken grad saker som gjelder seksuell omgang med mindreårige også involverer prostitusjon og utnytting i pornografi. Heller ikke annen statistikk, så som barnevernsstatistikken, er spesifisert på dette området. Det er således, på bakgrunn av disse, ikke mulig å trekke velbegrunnede slutninger om hvor mange barn og unge i Norge som er involvert i denne type aktiviteter.

Også når det gjelder årsakene til fenomenet mangler det konkrete data. Landsdekkende undersøkelser på områdene barne- og ungdomsprostituasjon og barnepornografi eksisterer ikke. Internasjonalt er fenomenet noe mer beskrevet, men fordi utbredelsen av kommersiell seksuell utnytting av barn og unge varierer sterkt fra land til land, samt har svært forskjellig form avhengig av hvor det forekommer, tas det her hovedsakelig utgangspunkt i norsk litteratur.

Barne- og ungdomsprostituasjon

Den informasjon man har om ungdom og prostituasjon stammer i hovedsak fra arbeider om prostituasjon generelt, hvor opplysninger om den enkeltes familiære bakgrunn, oppvekst, forhold til skole og hjelpeapparatet, samt debutalder er beskrevet. Det er nettopp debutalderen som indikerer at det finnes unge i prostituasjon. I Bergen ble det i 1983/84 foretatt en kartlegging av kvinnelig gateprostituasjon⁷. 16 kvinner ble intervjuet og av disse hadde alle debutert før de fylte 18 år. Feltobservasjoner fra utekontakten i Bergen sommeren 2000⁸ konkluderer med at prostituasjon blant unge jenter fortsatt foregår. Boka Bakgater⁹ kom ut i 1986 og omhandler i hovedsak kvinnelig prostituasjon på ulike arenaer. 26 kvinner intervjues og deres gjennomsnittsalder ved prostituasjonsdebut er 15,5 år. I en evalueringsrapport av to tiltak forprostituerte i Oslo¹⁰ svarte 35 kvinner på spørsmål om sin alder ved prostituasjonsdebut. 13 debuterte i alderen 11 til 16 år, mens 7 debuterte mellom 17 og 19 år. Dette er sammenfallende med en rapport om ung prostituasjonsdebut fra Pro Sentret¹¹ som beskriver hvordan 10 kvinner i gateprostituasjon i Oslo debuterer i første halvdel av tenårene.

⁶ Barne- og familiedepartementet (1999)

⁷ Kvale, G., Bergan, T. & Bakka, Å. (1984)

⁸ Holmefjord, S. & Pedersen, H. (2000)

⁹ Høigård, C. & Finstad, L. (1986)

¹⁰ Karlsen, C. (1993)

¹¹ Jessen, L. (1998 a) Målsettingen med dette prosjektet var å belyse omstendighetene rundt tidlig prostituasjonsdebut. Kvinnene som deltok var således utvalgt nettopp fordi de hadde debutert før de fylte 16 år.

Prostitusjon blant gutter og menn er lite beskrevet i norsk sammenheng. I boka *Bakgater*¹² refererer informanter om gutter på 13-14 år som selger seksuelle tjenester. Videre anfører Høigård og Finstad at gutteprostituasjonen preges av lavere gjennomsnittsalder og kortere karriere enn prostitusjon blant jenter. I Pro Sentrets rapport om gutteprostituasjon¹³ hevdes det at det til en hver tid finnes yngre gutter med prostitusjonserfaring i Oslo. Videre kommer det fram at flertallet av de som prosjektet snakket med debuterte svært tidlig, mange allerede før 12-13 års alderen. En studie av menn som selger sex til kvinner og menn¹⁴ viser samme tendens. De av informantene som debuterte på gaten var mindreårige da denne debuten fant sted.

Ovennevnte studier har i hovedsak intervjuet voksne med prostitusjonserfaring om sin debutalder. Færre undersøkelser er gjort hvor ungdommen selv utgjør studiepopulasjonen. Et av de første var Oslo-Prosjektet¹⁵ som ble etablert i 1979 som et resultat av økende fokus på problemet barne- og ungdomsprostituasjon i Oslo sentrum. De hadde kontakt med 86 forskjellige prostituerte, hvorav 19 ble klienter i prosjektet. Gjennomsnittsalderen ved førstegangskontakt med prosjektet var for disse 17 år og 9 måneder. I boka *Gatebarn*¹⁶ fra 1987 intervjues 18 gutter og jenter under 18 år som lever mye av sitt liv på gata. Av disse forteller 10 at de har prostitusjonserfaring. Når det gjelder barn og unge i den generelle befolkningen kommer det fram av UNGforsk sin kvantitative undersøkelse av ungdom mellom 13 og 17 år i Trondheim¹⁷, at omtrent 40 (1,2%) ungdommer hadde utført seksuelle tjenester mot betaling en eller flere ganger. En tilsvarende undersøkelse av ungdom mellom 14 og 17 år i Oslo ble utført av NOVA¹⁸. Den viser at 148 (1,4%) ungdommer hadde solgt seksuelle tjenester. 2/3 av disse var gutter og for de som oppga debutalder var denne gjennomsnittlig 12,6 år. Blant jentene var den 14, 1 år.

Disse studiene, av både unge og voksne, gir ikke et fullstendig bildet hverken av debutalder eller omfanget av kommersiell seksuell utnytting av barn og unge, men de sier noe om at det finnes ungdommer i Norge som, av ulike grunner, utfører seksuelle tjenester mot en eller annen form for betaling.

¹² Høigård, C. & Finstad, L. (1986)

¹³ Solevåg, A. & Isachsen, M. (1993)

¹⁴ Kippe, E. (2000)

¹⁵ Finstad, L., Fougner, L. & Holter, V-L. (1981)

¹⁶ Holm, J. & Kvaran, I. (1987)

¹⁷ Thoresen, M. (1995)

¹⁸ Hegna, K. & Pedersen, W. (2000)

Barnepornografi

Historisk har barnepornografi bestått av fotografier, videoer og tegninger som i hovedsak har blitt distribuert gjennom posten. I løpet av det siste tiåret har imidlertid fokuset i stor grad vært på Internett som hovedformidler av barnepornografisk materiale, da det her er mulig å formidle en hver form for avbildning på en relativt enkel og rask måte. Det er imidlertid kun ca. 7% av verdens befolkning som har Internett tilgang og 90% av disse befinner seg i den industrialiserte del av verden. For de øvrige vil således de mer tradisjonelle formene for framstilling og distribusjon av barnepornografi fortsatt være toneangivende¹⁹.

Hvor mye barnepornografi som er i omløp er det umulig å fastslå. Men, når politiet i september 1998 aksjonerte mot The Wonderland Club, en Internett basert barnepornoring, ble det identifisert medlemmer fra 49 ulike land, 750.000 bilder og 1.800 timer med digitale filmer av overgrep mot barn ble beslaglagt og 1.263 barn var involvert²⁰. Mye tyder således på at det er store mengder med barnepornografi i sirkulasjon.

Når det gjelder barn og unge i Norge som utnyttes i framstillingen av barnepornografi finnes det begrenset med tilgjengelig data. I en rapport om barnepornografi i Sverige fra 1991²¹ konstateres det at få svenske barn har deltatt i kommersiell pornografi. Videre refereres det til at man i USA hadde ”identifisert” 400 barn i alderen 3-12 år avbildet i pornografiske tidsskrifter, og at kun 2 av disse var blitt beskrevet som skandinaviske. Rapporten framholder også at barn som avbildes til rent kommersielt formål er et fåtall i forhold til de barn som avbildes privat av overgriper.

Barn som utsettes for seksuelle overgrep i intrafamiliære sammenhenger kan samtidig bli avbildet ved videofilming eller fotografering. Det er vanskelig å vite i hvilken grad disse bildene er ment for et kommersielt marked. Ofte er bildene kun til privat bruk, eller de byttes med andre. Man skal imidlertid heller ikke se bort i fra at enkelte av disse bildene blir solgt. Videre blir det hevdet i en rapport fra Sverige om kommersiell seksuell utnytting av barn²² at bruk av mindreårige i framstillingen av kommersiell barnepornografi ikke er så uvanlig som man kan ha fått inntrykk av.

¹⁹ Carr, J. (2001)

²⁰ Ibid.

²¹ Rädda Barnen (1991)

²² ECPAT Sverige (2001)

Når det gjelder utnyttning av barn og unge i framstilling av barnepornografisk materiale, er det er ingen grunn til å tro at situasjonen her til lands varierer mye fra den i Sverige.

I tillegg til at det mangler data på barn og unge i Norge som utnyttes i framstillingen av barnepornografi, vet man også lite om i hvor stor grad barn og unge blir eksponert for ulike former for barnepornografi, for eksempel på Internett, og hvilke konsekvenser dette får for dem det gjelder.

Kunnskap og holdninger

Hva slags kunnskap og hvilke holdninger personell besitter, som gjennom sitt arbeid møter barn og unge som de vet eller mistenker for å være involvert i prostitusjon eller blir utnyttet i barnepornografi, er også lite kjent. Det en vet om dette stammer i hovedsak fra de samme studiene som er nevnt ovenfor, der den enkeltes kontakt med hjelpeapparatet også er beskrevet.

I Pro Sentrets rapport om gutteprostitusjon slås det fast at flertallet av de som de hadde kontakt med prosjektet også hadde kontakt med hjelpeapparatet. Mannlig prostitusjon overses imidlertid stort sett av de ansatte og de færreste forteller om sine prostitusjonserfaringer. Denne delen av den enkeltes livssituasjon forblir derfor som oftest skjult.

Forholdet til hjelpeapparatet er stort sett lik for jenter med prostitusjonserfaring. Ni av de ti jentene som ble intervjuet i Ung Prostitusjonsdebut²³ hadde hatt kontakt med barnevernet. Ingen av dem kunne huske at de ble spurt om de prostituerte seg. Noen nevnte det imidlertid selv. Kritikken mot barnevernet er massiv for manglende evne til å se, lytte og forstå, samt manglende eller inadekvat handling. Lignende tendenser beskrives av PRO Centeret i København²⁴ og ECPAT Sverige²⁵. De rapporterer begge at de unge så godt som aldri blir spurt om sin prostitusjonserfaring, på tross av at de gjerne vil fortelle og har gitt mange og ulike signaler til de ansatte i hjelpeapparatet om den situasjonen de befinner seg i.

²³ Jessen, L. (1998 a)

²⁴ PRO Centeret (2000)

²⁵ ECPAT Sverige (2001)

Når det gjelder ungdommene i normalbefolkningen er situasjonen en annen. Flertallet av ungdommene i NOVA's undersøkelse som hadde solgt seksuelle tjenester, hadde ikke kontakt med relevante deler av hjelpeapparatet. Dette til tross for at de i tillegg til prostitusjonserfaring, ofte også hadde atferdsproblemer og et høyt forbruk av alkohol og narkotika. De var hverken blitt sett eller fanget opp av skole og/eller barnevern.

Kunnskapsoverføring

Formidling av kunnskap om alle former for prostitusjon, samt veiledning til hjelpeapparat, myndigheter og publikum er en del av Pro Sentrets målsetting og det drives utstrakt utadrettet virksomhet. Pro Sentret erfarer imidlertid at de ansatte i hjelpeapparatet i begrenset grad utviser interesse for kunnskap om barne- og ungdomsprostitusjon og barnepornografi, samt vegrer seg for å ta opp disse problemene med sine klienter. Videre besitter mange en viss skepsis mot de funn som er gjort på dette området både hva gjelder omfang og debutalder.

Når Oslo-prosjektet la fram sine resultater førte det til stor pågang fra ulike organisasjoner og offentlige instanser som ønsket nærmere informasjon om prosjektet. Det resulterte i et informasjonsprosjekt²⁶ hvor medarbeiderene besøkte kommuner over hele landet.

Prosjektet erfarte at offentlige instanser visste lite om prostitusjon og at de ansatte i hjelpeapparatet stort sett ikke tenkte prostitusjon i forhold til sine brukere. Helse- og sosialarbeidere manglet kunnskap om og vegret seg for å ta opp problemet. 15 år senere ble en lignende reaksjon Pro Sentret til del etter at rapporten Prostitusjonsdebut²⁷ var ferdig. Flere instanser ønsket en redegjørelse for rapporten og mange syntes det var spennende materiale. Likevel noterte Pro Sentret at mange møtte med forsiktig tilbakeholdenhet og andre med åpenbar motstand. Kunnskapen om antallet unge i prostitusjon ble trukket i tvil.

Det er således grunnlag for å tro at overføring av kompetanse om kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge til personell som møter dem i sitt daglige virke, er av betydning for å sikre at de unge faktisk mottar de hjelpetiltak og den behandling som er nødvendig. Videre vil slik kunnskap også være viktig for utformingen av det forebyggende arbeidet. Dette er imidlertid en type kunnskap som er vanskelig å formidle og kunnskapsoverføringen kompliseres ved at det er motstand mot å få den. Bakgrunnen for dette prosjektet er å finne i denne erkjennelsen.

²⁶ Holter, V-L. (1983)

²⁷ Isachsen, M., Gjerpe, R. & Jessen, L. (1996)

BAKGRUNN FOR PROSJEKTET

I 1996 fant det sted en verdensomspennende kongress i Stockholm om kommersiell seksuell utnyttning av barn, der deltagerlandene forpliktet seg til oppfølging på området. Norges oppfølgingsplan av Stockholmkongressen mot kommersiell seksuell utnyttning av barn skal bidra til en styrket og bedre koordinert strategi i arbeidet for bekjempelse av disse formene for utnyttelse. Barne- og familiedepartementet har satt opp fire mål for dette arbeidet²⁸.

- Samordning og samarbeid på lokalt og nasjonalt så vel som på regionalt og internasjonalt nivå
- Forebyggende arbeid
- Styrke iverksetting av lovverket, samt nasjonale og internasjonale nettverk
- Sikre nødvendig hjelp og behandling til de som har vært utsatt for slik kommersiell seksuell utnyttning

I oppfølgingsplanen følger det av punkt 9 og 17 at det skal etableres opplæringstiltak om barneprostitusjon og barnepornografi som spesielt retter seg mot personell som i sitt daglige virke møter barn og unge som kan være involvert i slik aktivitet. I denne forbindelse utarbeidet Høgskolen i Oslo, etter initiativ fra Barne- og familiedepartementet, et seminar knyttet til temaene barne- og ungdomsprostitusjon og barnepornografi. Målsettingen med seminaret var ”å gi kunnskap som vil være tjenlig i arbeidssituasjonen for personell som gjennom sitt arbeid møter barn/unge som de vet eller mistenker for å være involvert i salg av seksuelle tjenester eller utnyttes i barnepornografi”²⁹. Invitasjon gikk ut til 32 spesielt utvalgte kommuner og tjenester. Av disse var det kun syv som viste sin interesse, med til sammen ti deltagere, og seminaret ble avlyst. Den dårlige responsen var en bekreftelse av Pro Sentrets erfaring med at det kan være vanskelig å få formidlet kunnskap om barne- og ungdomsprostitusjon og barnepornografi til ansatte i hjelpeapparatet. Pro Sentret ønsket derfor å tilegne seg kunnskap om hva som kunne være årsakene til dette, for bedre å kunne tilrettelegge for og sikre at kompetanseoverføring kan finne sted.

²⁸ Barne- og familiedepartementet (1999)

²⁹ Høgskolen i Oslo, Invitasjon til seminar om barne- og ungdomsprostitusjon og barnepornografi. Oslo, 25. september 2000

MÅLSETTING

Ved å belyse hva slags forhold det enkelte tjenestested har til barne- og ungdomsprostituasjon og barnepornografi ønsker en å finne ut noe om hvorfor det har vist seg vanskelig å få aktuelle deler av hjelpeapparatet interessert i kunnskap om kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge.

For å få innsikt i tjenestestedenes forhold til denne problematikken er det ønskelig med svar på følgende tre spørsmål:

1. Hva vet de ansatte om kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge i eget lokalmiljø?
2. Hvordan forholder de ansatte seg til denne problematikken i sitt daglige arbeid?
3. Opplever de ansatte å ha behov for kunnskap på dette området?

Avgrensninger i arbeidet

Temaet kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge er omfattende og kan angripes fra mange ulike vinkler. Fenomenet har både en nasjonal og en internasjonal dimensjon og er innhyllet i en rekke myter og stereotypier både hva gjelder årsaker og omfang.

Problemområdet er lite kartlagt og innfallsvinklene er derfor mange. Mye kan gjøres både hva gjelder å øke innsikten i prostitusjonsmarkedets mekanismer, slik som tilbud og etterspørsel, samt kartlegging av de kulturelle og strukturelle faktorer i samfunnet som bidrar til å skape en situasjon hvor slik utnyttning av barn og unge kan forekomme.

Når barne- og ungdomsprostituasjon og barnepornografi blir nevnt tenker de fleste på de rådende tilstandene i Asia, Latin Amerika, Afrika og til dels Øst Europa, hvor mange barn og unge lever under de kummerligste forhold og blir utnyttet på det groveste. Disse trenger og har krav på vår oppmerksomhet, men vissheten om at det finnes barn og unge i meget vanskelige livssituasjoner i disse deler verden må ikke forhindre oss i å se problemet slik det framstår i Norge i dag. Vi må gjøre vårt ytterste for å forebygge kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge her til lands og sikre at de som er eller har vært utsatt for dette mottar de hjelpetiltak og den behandling som er nødvendig. Økt kunnskap om de involverte mindreårige, deres arenaer og kunder vil således være viktig.

Engasjement fra de som i sitt daglige virke møter barn og unge i utsatte situasjoner vil imidlertid også være av avgjørende betydning for dette arbeidet. Derfor er det nettopp hjelpeapparatet og deres forhold til kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge en har valgt å sette fokus på i dette prosjektet.

Som nevnt innledningsvis omfatter kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge deltagelse i prostitusjon og framstilling av pornografi, samt bortføring og salg av eller handel med barn til disse formål. Sistnevnte omtales ofte med det engelske begrepet trafficking. Dette fenomenet framstår som enda vanskeligere tilgjengelig enn de øvrige formene for kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge, da mangelen på systematisk kunnskap om problematikken er åpenbar. I følge en rapport om handel med barn og mindreårige til Norge er en på nasjonalt plan fortsatt på ryktenivå når det gjelder kunnskap om dette fenomenet³⁰. Dette prosjektet vil derfor kun omhandle barne- og ungdomsprostitusjon og barnepornografi.

Når det gjelder barnepornografi så er fokuset satt på barn og unge som utnyttes i framstillingen av slikt materiale. Videre har det vært lagt vekt på at avbildningen skal ha skjedd i en klar kommersiell hensikt for at det skal kunne falle inn under begrepet kommersiell seksuell utnyttning. Dette innebærer at avbildning som eventuelt skjer i intrafamiliære overgrepssituasjoner ikke inngår i prosjektet. En har heller ikke inkludert barn og unge som eksponeres for barnepornografi, for eksempel på Internett, og de konsekvenser det eventuelt får for dem det gjelder.

Det teoretiske utgangspunkt for dette prosjektet presenteres i neste kapittel.

³⁰ Renland, A. (2001)

2

TEORETISK UTGANGSPUNKT

PROSTITUSJON

Få samfunnsfenomener er så omspunnet av myter og stereotyper som prostitusjon. Prostitusjon betraktes gjerne som et universelt fenomen og omtales som ”verdens eldste yrke” på tross av at sannhetsgehalten i disse påstandene vanskelig kan dokumenteres³¹. I lang tid har da også forståelsen av fenomenet prostitusjon vært gjenstand for heftig diskusjon og er det fortsatt. For å klargjøre hvor Pro Sentret står i denne debatten og tydeliggjøre det fundament som ligger til grunn for senterets arbeid er det nødvendig å drøfte noen synspunkter på prostitusjon generelt.

Forståelse av prostitusjon

Tradisjonelt har prostitusjon blitt betraktet som uønsket kvinnelig seksualitet og en form for avvik forårsaket av iboende egenskaper hos de som involverte seg i slik aktivitet. Årsaken til prostitusjon var således å finne i biologiske, psykiske og/eller moralske feil og mangler hos denprostituerte kvinnen, som med det ettertrykkelig ble stemplet som annerledes enn kvinner flest. I dette bildet sitter hore- og madonnamyten sterkt. Horene representerer det dyriske med drifter og lengsler knyttet til den skitne og urene seksualiteten, mens madonnabildet gjenspeiler morsidealet og den private kvinnen; ren, puritansk og ubesudlet³². En slik patologisk forståelse av fenomenet prostitusjon preget og styrte prostitusjonsdebatten i lang tid og selv i dag kan en finne varianter av denne forståelsen innenfor ulike teoretiske retninger³³. Forsatt er det også mange som mener at kommersiell sex er umoralsk.

³¹ Ringdal, N. J. (1997)

³² Roberts, N. (1992) og Ringdal, N. J. (1997)

³³ Se for eksempel Einar Kringlens beskrivelse av prostitusjon i boken *Psykiatri* fra 2001.

På 1970- og 80-tallet ble det forsket mye på prostitusjon, også i Norge, og en generell sterk interesse for forskning på kjønn og seksualitet i samfunnet bidro til et skifte av fokus innenfor prostitusjonsforskningen. Den heteroseksuelle prostitusjonen, med mannen som kjøper og kvinnen som selger, ble vurdert som den ytterste konsekvens av seksualitetens tradisjonelle kjønnsrollefordeling, hvor mannen er subjekt og kvinnen er objekt. Kvinnen finnes til for mannens lyst og hans makt inkluderer retten til å kreve seksuell tilfredsstillelse, selv på hennes bekostning. En slik maktfordeling ble betraktet som en gjenspeiling av den kjønnskjøve fordelingen av sosiale, økonomiske og politiske ressurser i samfunnet. Menns makt over kvinner på alle samfunnsnivåer ble dermed poengtert. I tillegg ble fokus i stor grad flyttet fra det intrapsykiske til det intrapersonelle når en skulle belyse den enkeltes inntreden i prostitusjon. Et økende antall studier viste at prostituerte utgjorde en gruppe kvinner som hadde relativt mange traumatiske erfaringer med vold, overgrep og mishandling. Individuelle faktorer som oppvekstvilkår og sosio-økonomisk bakgrunn samt den enkeltes livssituasjon ble således vurdert som henholdsvis predisponerende og utløsende faktorer i forhold til en eventuell prostitusjonskarriere³⁴.

Den feministiske analyse av prostitusjon har i stor grad vært forankret i en forståelse av fenomenet som vold mot kvinner³⁵. Kvinner blir ikke ansett som subjekter som handler og foretar egne valg, og deltagelse i prostitusjon forstås som et resultat av ulike utenforliggende faktorer i kvinnes liv, slik som dårlige oppvekstvilkår, fattigdom, overgrepssproblematikk og rusavhengighet. Videre blir prostitusjonsvirksomhet forbundet med store følelsesmessige omkostninger og skadevirkningene er ment å være omfattende. Menn på sin side tilskrives makt og forstås som handlende individer som aktivt foretar valg. I henhold til dette synet er de prostituerte kvinnene objekter og offer for de strukturelle ulikhetene mellom kvinner og menn i samfunnet. Dette sammen med den rådende patriarkalske seksualideologi tvinger dem inn i prostitusjonen.

Denne forståelsen av prostitusjon som samfunnsfenomen ligger til grunn for mange offentlige utspill. Fokus ble satt på kvinner i gateprostitusjon og sosiale hjelpetiltak ble etablert med hovedvekt på rehabilitering. De siste årene har det imidlertid kommet studier av prostituerte kvinner som selger seksuelle tjenester på andre arenaer enn gata³⁶.

³⁴ Järvinen, M. (1991), Vanwesenbeeck, I. (1994), Hedin, U-C. & Månsson, S-A. (1998) og Jessen, L. (1998 b)

³⁵ Se for eksempel Bakgater av Finstad, L. & Høigaard, C. (1986)

³⁶ Vanwesenbeeck, I. (1994), Müller Nilsen, M. (1996) og Skilbrei, M-L. (1998)

Disse har tydeliggjort at den forskningen som hadde sine utvalg blant gateprostituerte ikke er representative og at resultatene således ikke kan generaliseres hverken med tanke på hvem de prostituerte kvinnene er, hva som er årsaken til prostitusjonsdebuten eller eventuelle skadevirkninger. Graden av frivillighet, utnyttning, samt fysiske og emosjonelle omkostninger har vist seg å være sterkt varierende.

De ulike perspektivene på prostitusjon som samfunnsfenomen er naturlig nok farget av de historiske og kulturelle sammenhenger hvori de er avstedkommet, samt forskerenes ideologiske referanserammer. Det eksisterer med andre ord ingen helt verdinøytrale syn på prostitusjon. Samlet har forskningen imidlertid gitt et mer nyansert bilde både av prostitusjon som fenomen og de kvinnene som er engasjert i salg av seksuelle tjenester. Siden variasjonene er store er Pro Sentret av den oppfatning at et gjennomgående offerperspektiv på prostitusjon er lite fruktbart. Et slikt utgangspunkt framkaller i beste fall vår medlidenhet, i verste fall bidrar det til å objektifisere kvinnene, frata dem deres menneskelighet, subjektivitet og identitet. Egenskaper kvinnene har og som de trenger å få styrket for å kunne mobilisere tilstrekkelig krefter til eventuelt å velge et liv uten prostitusjon³⁷. I stede for å tilskrive de prostituerte en objektifiserende offerrolle, er Pro Sentret av den oppfatning at prostitusjon i større grad bør forstås som en sosial konstruksjon, skapt av strukturelle og ideologiske faktorer i samfunnet. Samfunnets innsats i årene framover overfor fenomenet prostitusjon og kvinnene engasjert i denne virksomheten ”*bør [derfor] være tuftet på det beste i vår humanistiske tradisjon – solidaritet og empowerment, ikke fordømmelse, utstøting eller kvelende medlidenhet*” (s. 7)³⁸.

I tillegg til å gi et mer nyansert bilde av kvinnene i prostitusjon, har forskningen de siste tiårene også bidratt til å løfte fram kjøperne av seksuelle tjenester som en aktiv part.³⁹ Den økte interessen for kundene og ønsket om å nyansere de inngrodde forestillingene om hvem de er og årsakene til at de kjøper seksuelle tjenester ble imidlertid ikke bare møtt med begeistring. Mange var av den oppfatning at det var bortkastet tid og ressurser å fokusere på denne parten i prostitusjonsrelasjonen. Større kunnskap om kjøpere av seksuelle tjenester gir imidlertid verdifull innsikt i de mekanismer som råder i kjønnshandelen og som bidrar til å holde denne i gang.

³⁷ Pro Sentret (2001)

³⁸ Ibid.

³⁹ Prieur, A. & Taksdal, A. (1989), Sandell, G., Pettersson, E., Larsson, J., & Kuosmanen, J. (1996)

I løpet av de siste tiårene har det blitt tydelig at prostitusjonsmarkedet er svært variert både hva gjelder de som selger og de som kjøper seksuelle tjenester. Det er imidlertid et stort behov for ytterligere kunnskap om prostitusjonsmarkedet, dets aktører og mekanismer. Ytterligere forskning er nødvendig og mye gjenstår både hva gjelder allment holdningsarbeid og sosial og juridisk innsats overfor både kjøpere og selgere av seksuelle tjenester.

Definisjon av prostitusjon

Prostitusjonsbegrepet har ikke norsk opprinnelse, men er godt innarbeidet i det norske språket. Begrepets betydning er imidlertid ikke entydig. Definisjonen av prostitusjon har utviklet seg i tråd med forståelsen av prostitusjon som samfunnsfenomen. Etter at fokuset i lang tid var på kvinnene som selgere av seksuelle tjenester, har etter hvert kjøperne som en aktiv part i prostitusjonsrelasjonen kommet mer i fokus. Den svenske prostitusjonsutredningen fra 1977 har en god definisjon på prostitusjon som illustrerer dette. ”*Prostitution föreligger när minst två parter köper respektive säljer sexuella tjänster mot (vanligen) ekonomisk ersättning, som utgör en förutsättning för den sexuella tjänsten*”⁴⁰. Kjøperens rolle betones her på linje med den som selger og det er kommersialiteten som kjennetegner virksomheten. Hva vederlaget består i er således av mindre betydning.

Når Justis- og politidepartementet la fram sine forslag til endringer i straffeloven mv. (seksuallovbrudd)⁴¹, ble det vurdert som viktig at definisjonen av prostitusjon nettopp skulle få fram dette. Legaldefinisjonen av prostitusjon er nedfelt i Straffelovens § 202 og lyder som følger: ”*Med prostitusjon menes i denne bestemmelse at en person har seksuell omgang eller handling med en annen mot vederlag*”.

For at det skal være snakk om prostitusjon må altså to forhold være til stede. For det første må det dreie seg om bytte av seksuelle tjenester mellom to eller flere parter og for det andre må dette byttet skje mot en eller annen form for vederlag.

⁴⁰ Siteret i SOU:1995 Bätenkande av 1993 års Prostitusjonsutredning. Side 209.

⁴¹ Ot.prp. nr. 28 (1999-2000)

KOMMERSIELL SEKSUELL UTNYTTING AV BARN OG UNGE

Innholdet i begrepet kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge tar utgangspunkt i FN's konvensjon om barnets rettigheter og omfatter 1) barneprostitusjon, 2) barnepornografi og 3) bortføring og salg av eller handel med barn i den hensikt å utnytte det seksuelt.

Kun enkelte av straffelovens bestemmelser retter seg direkte mot kommersiell seksuell utnyttning⁴². Gjeldende rett gir imidlertid barn og unge god strafferettslig beskyttelse mot denne type virksomhet. Mindreårige beskyttes indirekte mot kommersiell seksuell utnyttning ved at flere av straffelovens bestemmelser rammer handlinger som inngår i slik virksomhet. Dette gjelder bl.a. de bestemmelsene som beskytter barn og unge mot ulike former for seksuelle overgrep, voldtektsbestemmelsene, hallikparagrafen og straffelovens bestemmelser om legemsfornærmelse, tvang og frihetsberøvelse. Enkelte har likevel påpekt at den strafferettslige beskyttelsen av personer som på ulike måter har kommet til Norge i den hensikt å ta del i kjønnsmarkedet ikke er tilstrekkelig og at spriket mellom lovgivning og rettspraksis i saker som omhandler kommersiell seksuell utnyttning kan være påfallende⁴³.

Hvem er barn?

I Norge er myndighetsalderen 18 år. Dette er i tråd med FN's barnekonvensjon⁴⁴ hvor det i Artikkel 1 slås fast at *”For så vidt angår denne konvensjonen, menes med barn et hvert menneske under 18 år, med mindre myndighetsalderen nås tidligere ved lovgivning som gjelder barnet”*. Som nevnt tidligere gir konvensjonens barn spesiell beskyttelse mot kommersiell seksuell utnyttning.

I Norge er den seksuelle lavalderen 16 år og den grensen er satt for å beskytte barn mot sedelighetskrenkelser. Seksuell omgang med barn under 16 år er således straffbart uavhengig av om den mindreårige samtykket eller tok initiativet til relasjonen. Dette følger av Straffelovens §§ 195 og 196 som regulerer seksuell omgang med barn under henholdsvis 14 og 16 år. For de førstnevnte er strafferammen dobbelt så lang, 10 år, som for de sistnevnte, hvor strafferammen er 5 år. På denne måten indikerer Straffeloven at jo yngre barnet er desto alvorligere vurderes overgrepet.

⁴² Se for eksempel §§ 203 og 204, bokstav f.

⁴³ Likestillingssenteret (2000) og Renland, A. (2001)

⁴⁴ Barneombudet (1997)

Det vil imidlertid alltid være en vanskelig avveining mellom på den ene siden å gi unge mennesker mulighet til å utforske egen seksualitet uten å bli rammet av straffelovens bestemmelser og på den andre siden beskytte dem mot seksuelle overgrep.

Når det gjelder prostitusjon vil situasjonen imidlertid være en annen. Det er i seg selv ikke ulovlig å selge seksuelle tjenester, noe som også gjelder for de unge. Mindreårige involvert i denne type aktivitet vil imidlertid omfattes av barnevernlovens bestemmelser i det gjentakende prostitusjon, i følge lovens forarbeider, er vurdert som et alvorlig atferdsproblem som krever at særlige tiltak iverksettes⁴⁵.

Tiltak etter barnevernloven kan treffes overfor barn under 18 år, noe som innebærer at ungdom mellom 16 og 18, til tross for at de har passert den seksuelle lavalder, ikke fritt kan bestemme seg for å selge seksuelle tjenester uten det offentliges inngripen. Disse reglene bygger på en tanke om at personer under en viss alder ikke har et tilstrekkelig bevisst forhold til egen seksualitet og således trenger særlig beskyttelse. Denne tankegangen kom også til uttrykk ved revidering av seksuallovgivningen. En kom her fram til at unge mellom 16 og 18 år hadde et særlig behov for vern mot seksuell utnytting, og kjøp av seksuelle tjenester fra personer under 18 år ble kriminalisert. Straffelovens § 203 lyder nå: *”Den som mot vederlag har seksuell omgang eller handling med en person under 18 år, straffes med bøter eller med fengsel inntil 2 år. Villfarelse om alder utelukker ikke straffeskyld, med mindre aktsom god tro foreligger”*. Denne bestemmelse trer i kraft også når handlingen begås i utlandet⁴⁶.

Barne- og ungdomsprostitusjon

Det er uenighet både om hvordan man skal forstå prostitusjon som samfunnsfenomen og de ulike aktørene som tar del i kjønnshandelen. Videre diskuteres graden av frivillighet og utnytting, samt potensielle skadevirkninger av denne type virksomhet. Meningene er mange på dette området, men ingen aksepterer prostitusjon blant mindreårige, noe også gjeldende lovgivning understreker.

⁴⁵ Se bl.a. Lov om barneverntjenester, 17. juli 1992, nr. 100, Ot.prp. nr. 44 (1991-1992) Om lov om barneverntjenester (barnevernloven), Ot. Prp. nr. 60 (1988-1989) Om lov om sosiale tjenester m.v og NOU 1985:18 Lov om sosiale tjenester m.v.

⁴⁶ Straffelovens § 12 nr. 3, bokstav a ”For så vidt ikke annet er særlig bestemt, får norsk straffelov anvendelse på handlinger som er foretatt: ... i utlandet av norske statsborgere eller noen i Norge hjemmehørende person når handlingen ... hører blant de som omhandles i denne lov ... §§ 192 til 195, 197 til 199, 202, 203, 204 første ledd, bokstav d ...”.

Kommersiell seksuell utnyttning er en grunnleggende krenking av barns rettigheter. Nevnte lovgivning signaliserer da også at prostitusjon blant barn og unge ikke er akseptabelt. Det blir da nødvendig å definere hva barne- og ungdomsprostituasjon er. Straffeloven gir ikke en særskilt definisjon av dette fenomenet, men definerer prostituasjon generelt. I dette prosjektet har en valgt å bruke en definisjon av barne- og ungdomsprostituasjon som bygger på FN's forståelse av begrepet:

”Barneprostituasjon er seksuell utnyttelse av barn som betales med penger eller annen type vederlag. De seksuelle handlingene kan tilbys direkte, eller et mellomledd kan organisere og tilby disse handlingene”.

I denne definisjonen nedtones barnets egen medvirkning og det legges vekt på organisatorens og kundens rolle. Etterspørsel- og markedssiden av dette fenomenet blir dermed satt i fokus, noe som er viktig overfor mindreårige hvor det er de voksne som bærer det totale ansvaret uavhengig av den unges egen mer eller mindre aktive rolle. Videre slår definisjonen fast at det dreier seg om prostituasjon også i tilfeller hvor seksuelle tjenester byttes mot andre former for vederlag enn penger. Det være seg husvære og ”omsorg”, mat, klær, sigaretter, alkohol, narkotika eller andre typer varer og tjenester.

Det hersker imidlertid ingen utvetydig enighet om en slik definisjon av barne- og ungdomsprostituasjon. Uenigheten strekker seg fra ovennevnte, relativt vide definisjon av fenomenet, til grupper som er av den oppfatning at det ikke skal skilles mellom utnyttning av barn og voksne i prostituasjon⁴⁷. Uenigheten er imidlertid i hovedsak sentrert rundt differensieringen mellom kommersiell seksuell utnyttning og intrafamiære seksuelle overgrep. Her står spørsmålet om vederlagets betydning sentralt, sammen med den mindreåriges alder og eventuelle egenaktivitet i forbindelse med den kommersielle seksuelle utnyttningen.

Det blir satt spørsmålstejn ved hensiktsmessigheten av å bruke begrepet prostituasjon når det gjelder barn og unge under 18 år. Mange er av den oppfatning at det vil være mer korrekt å kalle dette for seksuelle overgrep selv om vederlag forekommer.

⁴⁷ Network North against Prostitution and Violence og Women's Kongress of Kola Peninsula forfekter dette synet, noe som bl.a. kommer til uttrykk i deklarasjonen etter konferansen ”Against Global Prostitution” avholdt i Murmansk, november 2000.

Dette fordi det i intrafamiliære overgrepssituasjoner ofte skjer at overgriperen benytter ulike former for vederlag som oppmuntring, bestikkelse eller trussel, i hovedsak for å få barnet til å tie om overgrepene⁴⁸. Andre igjen er av den oppfatning at det nettopp er vederlagets formål som avgjør i hvilken grad det vil være snakk om seksuelle overgrep eller kommersiell seksuell utnytting. I førstnevnte situasjon er vederlaget å betrakte som en betaling for at barnet ikke forteller om overgrepet og ikke for den seksuelle handlingen og er således å betrakte som et ”vanlig” seksuelt overgrep. Når hensikten med vederlaget derimot er å på ulike måter manipulere den mindreårige til å delta i seksuelle handlinger vil det være snakk om kommersiell seksuell utnytting⁴⁹. Problemet med en slik definisjon er at man i hvert enkelt tilfelle må avgjøre hva som er hensikten med vederlaget. Det er ikke alltid like tydelig.

Ecpat Sverige framholder at det i en slik situasjon må være den mindreåriges egen opplevelse av omstendighetene rundt den seksuelle handlingen som er utslagsgivende for hvordan situasjonen defineres⁵⁰. Dette er ikke uproblematisk. Når det gjelder de yngste er det ikke vanskelig å se at det å få til en dialog med dette som tema byr på store utfordringer. Videre er det et spørsmål om i hvilken grad det er rimelig å overlate til de mindreårige å definere hva slags type overgrep de har blitt utsatt for. I en slik situasjon bør en kanskje skjele til øvrige bestemmelser for når barnet skal få si sin mening og bli hørt. I følge barnevernloven skal dette skje fra barnet er 12 år⁵¹. Videre er det slik at det for de yngste barna som regel er en tredjeperson som organiserer den kommersielle seksuelle utnyttingen og som mottar vederlaget. Avhengig av alder vil barnet derfor i liten grad ha en forståelse av handlingen utover det seksuelle overgrepet, selv om det har en kommersiell komponent.

Det er heller ikke problemfritt å la de eldstes måte å oppfatte og tolke situasjonen på være utslagsgivende for hvorvidt det er snakk om et seksuelt overgrep eller kommersiell seksuell utnytting. Er man i dialog med den involverte ungdommen kan man trolig få fastslått hva som var formålet med vederlaget som fulgte den seksuelle handlingen og ut i fra det definere situasjonen som det ene eller det andre. Problemer oppstår imidlertid dersom ungdommen selv hverken har en opplevelse av at det har foregått et seksuelt overgrep eller salg av seksuelle tjenester.

⁴⁸ Ecpat Sverige (2001)

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Barnevernloven § 6-3.

Dette gjør seg spesielt gjeldende i situasjoner hvor de involverte parter har en relasjon til hverandre, når selgeren er i et avhengighetsforhold til kjøperen, og når vederlaget ikke består av penger, men av andre typer varer og tjenester. For å avgjøre om den seksuelle handlingen kan defineres som kommersiell seksuell utnyttning eller ikke, må den vurderes ut fra straffelovens bestemmelser om seksualforbrytelser⁵² og barnevernlovens bestemmelser om skadelig atferd⁵³. Ungdommens egen oppfatning av situasjonen må likevel tillegges behørig vekt i samsvar med vedkommendes alder og modenhet.

Det er således flere forhold enn den mindreåriges egen opplevelse og tolkning av situasjonen som vil være utslagsgivende og som bidrar til å komplisere forståelsen av handlingen som et seksuelt overgrep eller som kommersiell seksuell utnyttning. Man kan imidlertid konstatere at det er en vanskelig grenseoppgang mellom disse to former for overgrep og mange finner det derfor enklest og riktigst å betegne alt som seksuelle overgrep uten ytterligere differensiering.

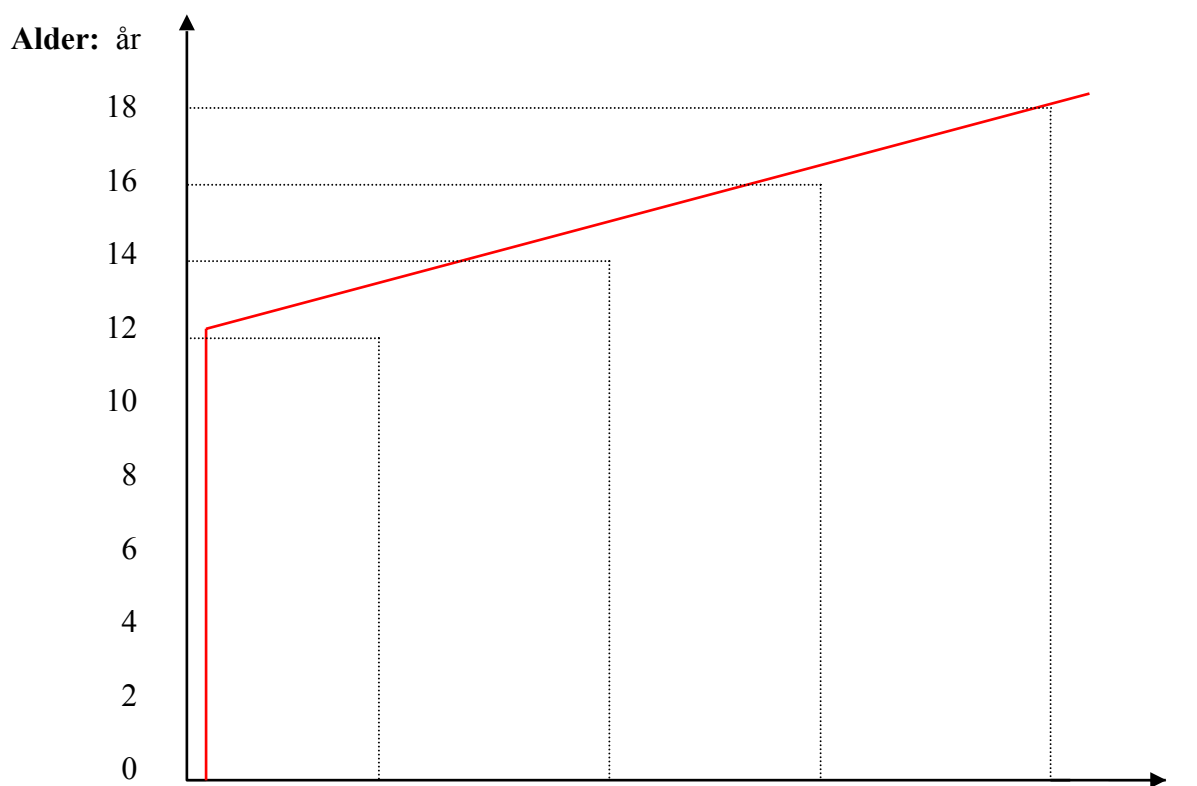
Korrekt definisjon er imidlertid viktig da det har stor betydning for hvordan et fenomen forstås og for hvordan man forholder seg til problematikken. Som nevnt er det for mange vanskelig å skille mellom intrafamiliære seksuelle overgrep og kommersiell seksuell utnyttning. Det har ofte sammenheng med barnets alder og hvordan kommersiell seksuell utnyttning forstås av de som møter mindreårige involvert i slike aktiviteter. Når den mindreårige er barn forstås kommersiell seksuell utnyttning lett som et seksuelt overgrep, da situasjonen har alle kjennetegn på nettopp dette. Barnet er en passiv deltager som i en tvangssituasjon blir utsatt for andres handlinger og vederlaget tilfaller som regel en tredjeperson. Videre forstås barnet som et verdig offer, uten skyld og skam og møtes av hjelpeapparatet deretter. Seksuelle overgrep er et kjent problem for de som er satt til å håndtere slike saker og eksisterende hjelpetiltak iverksettes i forhold til dette.

Desto eldre barnet blir og egenaktiviteten øker, jo mer forstås kommersiell seksuell utnyttning som prostitusjon med alle de fordommer, stereotypier og tabuer som følger av en slik oppfatning. Den involverte ungdommen betraktes som en aktiv deltager som mot vederlag selger seksuelle tjenester.

⁵² Her vil bestemmelsene om den seksuell lavalder (§ 196) og kjøp av seksuell tjenester av person under 18 år (§ 203) stå spesielt sentralt.

⁵³ Se barnevernloven §§ 4-4, 4-12 og 4-24,

Vedkommende blir derfor oppfattet som et uverdigg offer, handlingen forbindes med egen skyld og skam og de unge involvert i kommersielle seksuelle aktiviteter møtes av de ansatte i hjelpeapparatet på en måte som avspeiler disse holdningene. Da barne- og ungdomsprostituasjon er et relativt ukjent fenomen håndteres ikke problemet i særlig grad. I stedet omdefineres de unges atferd til noe som er forståelig for hjelpeapparatet og som det eksisterer hjelpetiltak for. Denne sammenhengen mellom vedkommendes alder og hjelpeapparatets forståelse av kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge kan framstilles på følgende måte:

Ksu⁵⁴ = Seksuelle overgrep

- Passiv
- Verdigg offer
- Uten skyld/skam
- Kjent
- Forstås som overgrep
- Håndteres

Ksu = Prostituasjon

- Aktiv
- Uverdigg offer
- Skyld/skam
- Ukjent
- Omdefineres
- Håndteres ikke

⁵⁴ Ksu = Kommerciell seksuell utnyttning

Begge måter å forstå kommersiell seksuell utnytting på bidrar til at de barn og unge som er involvert i slike aktiviteter ikke får tilbud om de hjelpetiltak og den behandling som er nødvendig. Videre forhindrer en slik forståelse av fenomenet utarbeidingen av adekvate forebyggende tiltak og iverksettingen av disse.

Pro Sentret er av den oppfatning at det er viktig å definere og forstå kommersiell seksuell utnytting som et særegent fenomen, uavhengig av barnets alder eller egenaktivitet. Dette fordi det er viktig å få fram elementene av etterspørsel og kommersialitet også når det gjelder barn og ungdom. Det finnes ungdom i Norge i dag som av ulike grunner bestemmer seg for å selge seksuelle tjenester og det finnes kunder som kjøper disse tjenestene av mindreårige. Det eksisterer med andre ord et marked. For å kunne etablere effektive tiltak mot denne virksomheten er det påkrevet med innsikt i og forståelse av de mekanismer og aktører som råder på denne delen av kjønnsmarkedet. Det er derfor nødvendig å splitte opp fenomenene og understreke at kommersiell seksuell utnytting skiller seg fra andre former for seksuelle overgrep mot barn og unge.

Videre er det hensiktsmessig å skille mellom barneprostitusjon og ungdomsprostitusjon. Dette fordi det å snakke om prostitusjon i forbindelse med barn gir andre assosiasjoner enn når ungdom er involvert og fordi ulike tiltak må settes i verk avhengig av den enkeltes alder. I denne sammenheng vil barneprostitusjon omfatte de opp til 12 år og ungdomsprostitusjon de mellom 13 og 18 år.

Barnepornografi

Barnepornografi er et internasjonalt fenomen. Hva som blir betraktet som barnepornografi varierer imidlertid fordi nasjonale standarder er subjektive og reflekterer ulike moralske, kulturelle, seksuelle, sosiale og religiøse overbevisninger som vanskelig lar seg nedfelle i rettsregler. Selv om en internasjonal legaldefinisjon av begrepet blir fastsatt vil konseptet være flertydig fordi både ”barn” og ”barnepornografi” forstås forskjellig fra nasjon til nasjon. Faktorer som bl.a. myndighetsalder, seksuell lavalder og eventuelle skadevirkninger for de involverte barna påvirker hvordan fenomenet defineres⁵⁵.

⁵⁵ Healy, M. A. (1996)

I Norge er det straffbart å produsere, innføre, besitte, overlate til en annen eller mot vederlag gjøre seg kjent med barnepornografi. I følge straffelovens § 204, 2. ledd menes det med barnepornografi ”*kjønnslige skildringer i rørlige eller urørlige bilder hvor det gjøres bruk av barn, noen som må regnes som barn eller noen som er fremstilt som barn*”. Legaldefinisjonen er lagt til grunn for dette prosjektet.

Definisjonen gir ingen føringer på hvem som er å betrakte som barn. Fra lovgiverens side har det vært ønskelig å ikke definere hvem som er barn ut fra en aldersgrense, men i stedet la begrepet i utgangspunktet omfatte alle som ikke har fullført kjønnsmodningsprosessen. Den seksuelle lavalder vil imidlertid være retningsgivende ved en slik vurdering⁵⁶.

Flere, deriblant Pro Sentret, påpekte i sin høringsuttalelse overfor lovgiver at også umyndige over den seksuelle lavalder har behov for beskyttelse mot å bli avbildet i mykpornografiske og pornografiske framstillinger. For å beskytte 16-17-åringene mot denne kommersielle industrien ble det bestemt at det medfører straffeansvar å ”*forlede noen under 18 år til å la seg avbilde som ledd i kommersiell framstilling av rørlige og urørlige bilder med seksuelt innhold, eller produsere slike framstillinger hvor noen under 18 år er avbildet*”⁵⁷.

Med dette har mindreårige god rettsbeskyttelse mot å bli avbildet i seksuelle sammenhenger som ledd i kommersiell framstilling av rørlig og urørlig billedmateriale med pornografisk innhold.

Hjelpeapparatet, hvem er det?

Med hjelpeapparatet forstår man som oftest alle etater som retter sine tjenester mot mennesker, både barn og voksne, i noe annet enn en ordinær livssituasjon. Begrepet betegner således det system, med både offentlige og private aktører, som er tilrettelagt for de som befinner seg i en vanskelig eller utsatt livssituasjon og som trenger bistand. Med det blir hjelpeapparatet et svært omfattende og noe diffust begrep.

Bakgrunnen for dette prosjektet er, som nevnt innledningsvis, Norges oppfølgingsplan til Stockholmkongressen hvor det slås fast at det skal etableres opplæringstiltak som spesielt retter seg mot personell som i sitt daglige arbeid møter barn og unge som de vet eller mistenker for å være involvert i salg av seksuelle tjenester eller utnyttes i barnepornografi.

⁵⁶ Se Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) Om lov om endringer i straffeloven mv. (seksuallovbrudd) Pkt. 11.5 til 11.7.

⁵⁷ Straffelovens § 204, bokstav f.

Hjelpeapparatet i dette prosjektet vil således omfatte de som kommer i kontakt med barn og unge i en slik situasjon. Med det vil alle instanser som retter seg mot barn og unge generelt, så som barnehager, skoler, helsestasjoner, ungdomsklubber etc. falle utenfor dette prosjektets definisjon av hjelpeapparatet.

Gjennomgående er de ulike tjenestestedene innen hjelpeapparatet, i dette prosjektet delt opp i førstelinjen og andrelinjen. De førstnevnte omfatter alle instanser som barn og unge i vanskelige situasjoner normalt kommer i kontakt med først, slik som barnevernsvakt, uteteam, politi og lokalt barnevern. I andrelinjen finner en de ulike behandlingstilbud, regionale instanser og tiltak, samt nasjonale organisasjoner.

3 METODE

Hensikten med de fleste studier er å gi en dypere forståelse av relasjonene mellom ulike faktorer, samt innsikt i bakenforliggende forhold og prosesser. Søken etter årsaksforklaringer står helt sentralt i denne type arbeid. Metode er en vitenskapelig framgangsmåte som benyttes dersom man skal undersøke virkeligheten på en systematisk måte. I vid forstand er imidlertid metode noe mer enn undersøkelsesteknikker. Metode kan også forstås som ”*læren om å samle inn, organisere, bearbeide, analysere og tolke sosiale fakta på en så systematisk måte at andre kan kikke oss i kortene, d.v.s. prinsippet om etterprøvbarehet står sentralt...*” (s. 15)⁵⁸. Hovedgrunnlaget for en vitenskapelig framgangsmåte innebærer således at det som har blitt gjort i løpet av et prosjekt er så nøye forklart og spesifisert at alle sider ved undersøkelsen kan vurderes av andre. I det følgende vil metodevalget for dette prosjektet utdypes og begrunnes nærmere.

Valg av metode

Hva slags metode som bør benyttes vil i stor grad være avhengig av målsettingen med prosjektet og hva slags informasjon man ønsker å få tak i. Likeså vil den tid og de ressurser man har til rådighet være bestemmende for metodevalget. Dette prosjektet er en empirisk studie hvor hensikten er eksplorativ. Det har således ikke vært en målsetting å teste en på forhånd formulert hypotese, men å undersøke og kartlegge hva slags forhold ulike deler av hjelpeapparatet har til kommersiell seksuell utnytting av barn og unge. Bred informasjon om dette kan trolig best innhentes ved kvalitative dybdeintervjuer av det personell som gjennom sitt arbeid møter barn og unge i utsatte situasjoner. Å gjennomføre dybdeintervjuer er imidlertid svært ressurskrevende, da de ofte er langvarige og resulterer i et omfattende og niddtid etterarbeid. Dette prosjektet hadde hverken tilstrekkelig med tid eller ressurser til å kunne gjennomføre denne type intervjuer. En valgte derfor å benytte semistrukturerte intervjuer til innsamling av data, en metode med både kvalitative og kvantitative trekk.

⁵⁸ Halvorsen, K. (1989)

Denne metoden åpner for å innhente informasjon om respondentenes syn på aktuelle problemstillinger, samtidig som informasjonsmengden kan reduseres til det man faktisk er interessert i, ved at spørsmålene stilles på en måte som er bestemt på forhånd og som er lik for alle. Intervjuguiden som benyttes likner et spørreskjema og er således mer detaljert enn de som ofte brukes ved dybdeintervjuer. Intervju ble valgt framfor utsending av spørreskjema da bortfallet ofte er større ved bruk av sistnevnte som metode. Kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge er et tema Pro Sentret erfarer at ansatte i hjelpeapparatet utviser til dels liten interesse for. Responsen kunne derfor bli lav ved utsending av spørreskjema til aktuelle instanser med henstilling om at de besvarte og returnerte dette. I en intervjusituasjon kan man i tillegg bidra til at spørsmålene blir forstått, be om at svar utdypes, samt oppklare misforståelser slik at respondentene i stor grad gir den informasjon man er ute etter. Dette kan være spesielt fordelaktig når intervjuet, som her, omhandler et vanskelig og til dels ukjent tema. Personlig tilstedeværelse og deltagelse kan imidlertid også ha en negativ effekt på respondentene, ved at intervjuerens personlighet og arbeidsmåte påvirker resultatene⁵⁹. Respondenter som bevisst gir uriktige opplysninger er neppe noe stort problem, men enkelte kan holde informasjon tilbake, pynte på sannheten eller svare det en tror intervjueren vil høre for ikke å gjøre et dårlig inntrykk eller virke uvitende. Bruk av utsendte spørreskjema eliminerer i stor grad disse ulempene. Da dette prosjektet har et relativt lite utvalg veide imidlertid hensynet til svarprosenten og muligheten til å få så god informasjon som mulig tyngst ved valg av metode.

Utvalg og representativitet

Prosjektets teoretiske univers består av alle tjenestestedene i hjelpeapparatet, slik det er definert i dette studiet, som gjennom sitt arbeid møter barn og unge i utsatte situasjoner. En studiepopulasjon av denne størrelse gjør det påkrevet å finne fram til et utvalg. Målsettingen med prosjektet er å finne ut noe om hvorfor det har vist seg vanskelig å få aktuelle deler av hjelpeapparatet interessert i kunnskap om kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge. En valgte derfor å bruke de tjenestestedene som var invitert til Barne- og familiedepartementets seminar om dette tema i november 2000 som utvalg. Listen over de inviterte er utarbeidet av departementet, den omfatter ulike nivåer innen det offentlige hjelpeapparatet og består av 32 instanser fra politi, rusmiddelomsorgen, kommunalt og fylkeskommunalt barnevern, barne- og ungdomspsykiatrien, samt landsdekkende organisasjoner.

⁵⁹ Ibid.

Utvalgsriteriet var at tjenestestedene hadde personell som gjennom sitt arbeid møter mindreårige som de vet eller antar kan være involvert i salg av seksuelle tjenester eller utnyttes i barnepornografi. Utover dette kjenner ikke Pro Sentret til hvordan departementet kom fram til de spesielt utvalgte tjenestestedene på sin invitasjonsliste. En vet således ikke om disse ble valgt fordi det ble antatt at de hadde en spesiell interesse for eller behov av kunnskap om kommersiell seksuell utnytting av barn og unge. De tjenestestedene som ble invitert til seminaret kan imidlertid ha en noe høyere bevissthet rundt dette tema enn andre i hjelpeapparatet, fordi de nettopp gjennom invitasjonen ble gjort oppmerksom på fenomenet. På den andre siden var dette et seminar som hadde som formål å tilføre kunnskap om kommersiell seksuell utnytting av barn og unge. De instanser innen hjelpeapparatet som representerer ekspertisen på feltet var derfor ikke blant de inviterte og er således heller ikke å finne i dette utvalget. Ovennevnte forhold skaper skjevheter i utvalget. Utvalget består imidlertid av ulike instanser innen både første- og andrelinjetjenesten og kan således sies å gjenspeile den delen av hjelpeapparatet som jobber mot barn og unge i utsatte situasjoner. Med en så tilfeldig utvalgsmetode som her er benyttet og et svært lite utvalg vil dette imidlertid ikke være en representativitet i statistisk forstand. Det er således ikke mulig å generalisere de funnene som gjøres i dette prosjektet. De sier kun noe om hva som er situasjonen for de tjenestestedene som deltar i prosjektet.

Det var ønskelig å intervju ansatte både fra de tjenestestedene som ikke hadde meldt seg på til det aktuelle seminaret, samt fra de instanser som hadde vist sin interesse. Det skulle imidlertid vise seg å være vanskelig å få tak i alle tjenestestedene på invitasjonslisten. Enkelte av invitasjonene var sendt til sentrale administrasjoner og det var ikke mulig å finne ut til hvilket tjenestested invitasjonen var kanalisert videre. I disse tilfellene ble det på eget initiativ tatt kontakt med et eller flere tjenestesteder innenfor samme instans. I utvalget er det således tjenestesteder som ikke ble invitert til seminaret. Dette er vurdert som uproblematisk da kun et spørsmål⁶⁰ i intervjuguiden er knyttet direkte opp til deltagelse/ikke deltagelse på det aktuelle seminar.

I alt ble 34 ulike tjenestesteder kontaktet pr. telefon. De ble først informert om prosjektet, dets bakgrunn, målsetting og hvorfor akkurat de ble kontaktet. Dersom de ikke straks var avvisende til deltagelse fikk de tilsendt intervjuguiden, samt informasjon til denne.

⁶⁰ Se spørsmål 26 i intervjuguiden.

Etter en tid ble de på nytt oppringt, denne gang med forespørsel om de kunne tenke seg å avse en person til intervju. For de som svarte bekreftende på dette ble det avtalt tidspunkt for når intervjuet kunne skje. Alle de 34 tjenestestedene fikk tilsendt intervjuguide og skriftlig informasjon om prosjektet. 5 tjenestesteder var det av ulike grunner ikke mulig å oppnå kontakt med igjen for eventuelt å avtale intervju, 2 ønsket ikke å delta i prosjektet, 1 svarte skriftlig ved å returnere intervjuguiden i utfylt stand⁶¹ og 26 ulike tjenestesteder ble intervjuet. Prosjektet har således 27 respondenter, en svarprosent på drøye 79%. Av disse er det 8 tjenestesteder som var og 19 som ikke var påmeldt det aktuelle seminaret. Tjenestestedene fordeler seg på følgende instanser:

- 5 politi
- 7 barnevernkontor
- 5 barnevernsvakter
- 4 uteteam
- 2 instanser innen rusmiddelomsorgen
- 1 BUP
- 1 fylkesbarnevern
- 2 landsomfattende organisasjoner

Datainnsamling

Semistrukturerte intervjuer ble benyttet til innsamling av data for dette prosjektet. Til gjennomføringen av disse ble en intervjuguide⁶² bestående av 5 ulike deler utarbeidet. De to første delene omhandler forhold ved det enkelte tjenestested generelt og hvordan de møter barne- og ungdomsprostituasjon og barnepornografi i sitt daglige arbeid. Formålet her er å få bakgrunnsinformasjon om tjenestestedet, dets arbeidsområder og klientgruppe, samt i hvilken grad de gjennom arbeidet kommer i kontakt med barn og unge som har erfaring med kommersielle seksuelle aktiviteter og hva de gjør i slike situasjoner. Del tre tar for seg hvilke behov for kunnskapsoverføring respondentene eventuelt opplever å ha på dette området og hvordan de anser nytteverdien av slik kunnskap, mens spørsmål om det aktuelle seminaret blir stilt i del fire. Siste del, del fem, består av spørsmål som omfatter kommersiell seksuell utnytting av barn og unge i lokalmiljøet.

⁶¹ Denne respondenten inngår i materialet på lik linje med de intervjuede tjenestestedene.

⁶² Intervjuguiden er svært lik et spørreskjema og finnes i sin helhet i Vedlegg 2.

Med disse spørsmålene ønsker en å se i hvilken grad ansatte i hjelpeapparatet opplever at barne- og ungdomsprostituasjon er et samfunnsfenomen som er tilstede på eget hjemsted.

Med unntak av et spørsmål⁶³ presenteres spørsmålene i intervjuguiden i en fastlagt rekkefølge og med samme ordlyd for alle de intervjuede. Majoriteten av spørsmålene er lukkede med gitte svaralternativer, mens en tredjedel er åpne slik at respondentene står fritt til å svare som de selv ønsker. Det er fordeler og ulemper ved bruk av begge disse to spørsmålstypene. Fordelen med lukkede spørsmål er at de gjerne er klarere presisert enn åpne, det kreves ofte mindre motivasjon å svare på dem og kan bidra til at respondenten kjenner igjen noe, for eksempel et fenomen⁶⁴. Videre bidrar de ferdige svaralternativene til at man i stor grad får tak i den informasjonen man er interessert i. Ulempene med lukkede spørsmål er at respondenten fort kan bli presset inn i en bestemt form ved at de gitte svaralternativene ikke er uttømmende, svarene mangler ofte dybde og variasjon og det kan skape en tendens hos respondenten til å krysse av på et alternativ uten å ha tenkt igjennom spørsmålet på en ordentlig måte. Åpne spørsmål gir ofte mer varierte og inngående svar og man unnlater å lede respondenten inn i en bestemt retning. Slike spørsmål krever imidlertid ofte høyere motivasjon fra respondenten sin side, samt at denne føler seg komfortabel med fritt å gi uttrykk for sine meninger. Pro Sentret antar at kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge er et problem som både er lite sett og snakket om blant ansatte i hjelpeapparatet. En mente derfor at motivasjonen for og ønsket om å assosiere og svare fritt på spørsmål om et relativt ukjent og vanskelig fenomen kunne være lav og medføre tap av viktig informasjon for prosjektet. En valgte derfor i stor grad å bruke lukkede spørsmål. Før intervjuene startet ble intervjuguidens funksjonalitet og validitet testet ut ved å intervju to ansatte i barnevernet som ikke selv inngikk i utvalget.

26 intervjuer har blitt gjennomført, 16 over telefon og 10 ved personlig oppmøte på det aktuelle tjenestested. Tjenestestedets nærhet i forhold til Pro Sentret har vært avgjørende for om intervjuet fant sted over telefon eller ikke, da prosjektet ikke hadde midler til reisevirksomhet. Intervjuenes lengde varierte fra en ½ til 1 ½ time, men var i hovedsak gjennomført på drøye 45 minutter. Telefonintervjuene var vanligvis noe kortere enn de som ble gjennomført ansikt til ansikt.

⁶³ Spørsmål 26 i intervjuguiden.

⁶⁴ Halvorsen, K. (1989) og Kumar, R. (1996)

Interaksjonen mellom intervjuer og respondent kan, som nevnt tidligere, innvirke på de svarene som gis og det mer i en intervjusammenheng som foregår ansikt til ansikt enn over telefon. En er imidlertid av den oppfatning at bruken av lukkede spørsmål bidrar til å redusere denne skjevheten noe. Videre fikk alle respondentene tilsendt intervjuguiden på forhånd og var således innforstått med hvilke spørsmål som ville bli stilt. Dette bidro til at mange var godt forberedt, de hadde drøftet spørsmålene med sine kollegaer og kommet fram til et svar som de mente var representativt for sitt tjenestestedet. Svarene ble skrevet ned av intervjueren i løpet av samtalen.

Et av hovedproblemene for en intervjuer er ønsket om å drive intervjuet fram og samtidig være minst mulig ledende. I en semistrukturert intervjusammenheng knyttes det kanskje størst utfordring til oppfølgingsspørsmålene fordi disse må tas på sparket og til den responsen intervjueren nødvendigvis må gi. Det er således en fin grenseoppgang mellom intervjuerens tilbakemeldinger og det å lede respondenten i en spesiell retning. En har forsøkt å påvirke de intervjuede så lite som mulig ved å holde responsen på et minimumsnivå, begrenset til avklaringer og eventuell utdyping av gitte svar.

Reliabilitet

Med reliabilitet sikter man til hvor pålitelige de gjennomførte målingene er. Høy pålitelighet innebærer at bruk av samme metode, på samme studiepopulasjon og under samme forhold skal gi tilnærmet likt resultat. Mange ulike forhold påvirker reliabiliteten. I en intervjusammenheng vil det kunne være spørsmålenes ordlyd og hvordan disse stilles, interaksjonens form og natur, intervjuets setting og dagsform hos både respondent og intervjuer. Små forandringer i nevnte forhold kan føre til at respondenten, ved gjentakelse, svarer annerledes enn hva som har vært tilfelle tidligere. Det er imidlertid vanskelig å kontrollere for disse forhold.

I dette prosjektet har målsettingen vært å få respondentene til å si noe om hva slags forhold de har til kommersiell seksuell utnytting av barn og unge ved å stille spørsmål om i hvilken grad de møter dette problemet i sitt daglige virke, hva de gjør i så tilfelle, samt å etterspørre de ansattes behov for kunnskapsoverføring på området. Det er således de ansattes opplevelse av situasjonen som har vært ønskelig å få fram. Hadde de samme spørsmålene blitt stilt til brukerne av hjelpeapparatet eller deres pårørende, ville de hatt sin versjon av saken og trolig en annen opplevelse av situasjonen.

Påliteligheten i respondentenes svar er således forankret i de ansattes subjektive opplevelse av hvordan de forstår og forholder seg til kommersiell seksuell utnyttning som et problem. Denne er ikke nødvendigvis dekkende for den objektive sannheten.

Analyse

Analysen er en kontinuerlig prosess som preger prosjektet fra de første forberedelsene og utforming av problemstilling, gjennom intervjuene og til det endelige resultatet foreligger i form av en rapport. Det er imidlertid når intervjuene er over at det mer strukturerte analysearbeidet tar til. All bearbeidingen av data har i dette prosjektet foregått manuelt. Etter hvert intervju ble resultatene fra de lukkede spørsmålene registrert i en tabell som viser frekvensfordelingen på de ulike variablene. Denne råtabellen⁶⁵ danner grunnlaget for all videre analyse. Respondentenes svar på de åpne spørsmålene ble skrevet ut straks etter at intervjuet var gjennomført. Når alle intervjuene var over ble respondentenes svar organisert spørsmålsvis slik at det var mulig å få et overblikk over hvordan de ulike tjenestestedene svarte på hvert enkelt spørsmål. Dette for lettere å få øye på eventuelle likheter og ulikheter i materialet. Svarene ble deretter gruppert i ulike kategorier for å bedre oversikten og for å ha muligheten til å kvantifisere informasjonen.

Resultatene presenteres i neste kapittel.

⁶⁵ Råtabellen finnes som Vedlegg 1.

4

KOMMERSIELL SEKSUELL UTNYTTING AV BARN OG UNGE OG HJELPEAPPARATET

Hva slags kunnskap ansatte i hjelpeapparatet har om kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge og hvordan de forholder seg til dette problemet i sitt daglige arbeid er lite kjent. Pro Sentret erfarer imidlertid at mange vegrer seg for denne type kunnskap og for å ta opp dette temaet med sine klienter. Denne erfaringen er da også bakgrunnen for dette prosjektet. Gjennom å belyse hva slags forhold det enkelte tjenestested har til barne- og ungdomsprostituasjon og barnepornografi ønsker en å finne ut noe om hvorfor det har vist seg vanskelig å få personell som jobber med barn og unge i utsatte situasjoner interessert i kunnskap om kommersiell seksuell utnyttning. Semistrukturerte intervjuer har blitt gjennomført med 26 ansatte på ulike nivå og i forskjellige deler av hjelpeapparatet. Et tjenestested har svart skriftlig ved å returnere intervjuguiden i utfylt stand⁶⁶. Til sammen inngår således 27 tjenestesteder i materialet. Av disse var det åtte tjenestesteder (heretter kalt ja-kontorene) som var påmeldt og 19 (heretter kalt nei-kontorene) som ikke var påmeldt til seminaret om kommersiell seksuell utnyttning av barn, tenkt arrangert i november 2000. I dette kapitlet presenteres resultatet av intervjuene. Da det ikke har kommet fram markante forskjeller mellom ja-kontorene og nei-kontorene hva gjelder deres forhold til kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge vil resultatet presenteres samlet. Der hvor det i enkelte spørsmål er ulikheter av betydning mellom disse to gruppene vil dette nevnes spesielt. For best å kunne belyse hva slags forhold de ansatte har til kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge er svarene fra intervjuene organisert rundt de tre hovedspørsmålene:

4. Hva vet de ansatte om kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge i eget lokalmiljø?
5. Hvordan forholder de ansatte seg til denne problematikken i sitt daglige arbeid?
6. Opplever de ansatte å ha behov for kunnskap på dette området?

Først vil imidlertid de ulike tjenestestedene bli beskrevet nærmere.

TJENESTESTEDENE

Den største forskjellen mellom ja-kontorene og nei-kontorene er å finne i det faktum at alle de førstnevnte var invitert til seminaret om kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge, mens det blant nei-kontorene er tjenestesteder som ikke ble invitert eller som aldri fikk invitasjonen i hende⁶⁷. En vil kunne anta at de tjenestestedene som meldte seg på seminaret kan ha et annet bevissthetsnivå rundt denne problematikken enn de øvrige og at det påvirker svarene til denne gruppen i en spesiell retning. Svarene fra de to ulike gruppene viser imidlertid at det ikke er markante variasjoner mellom dem hverken når det gjelder hva de vet om kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge på eget hjemsted, hvordan de forholder seg til denne problematikken i sitt daglige arbeid eller hvilke behov for kunnskap de opplever å ha på dette området.

Lokalisering

Geografisk fordeler tjenestestedene seg fra Trondheim i nord til Kristiansand i sør. Dette innebærer imidlertid ikke at det er en geografisk jevn spredning på de ulike tjenestestedene. Tvert i mot, det er en klar konsentrasjon rundt de store byene dvs. Oslo, Trondheim, Bergen, Stavanger og Kristiansand. Hele 23 av 27 tjenestesteder er å finne her. De øvrige 4 tjenestestedene er også lokalisert i byer med relativt stor befolkning. Dette innebærer at tjenestesteder fra mellomstore og små kommuner ikke er representert i dette prosjektet.

Tjenestestedene fordeler seg også noe ulikt i forhold til i hvilken del av hjelpeapparatet de hører hjemme. Omtrent 3/4 av tjenestestedene tilhører det som betegnes som førstelinjen dvs. politi, barnevernkontor, barnevernsvakter og gatenære tiltak slik som utekontakter og lignende. I andrelinjen finner vi rusinstitusjoner og barne- og ungdomspsykiatriske enheter, samt region- og landsdekkende instanser og organisasjoner. Denne fordelingen er lik både for ja-kontorene og nei-kontorene.

Klientgruppe

At tjenestestedenes klientgruppe i hovedsak består av barn og unge følger naturlig av prosjektets karakter. 16 av tjenestestedene beskriver sin klientgruppe som barn og ungdom mellom 0 og 18 år (opp til 23 år for barnevernstjenesten).

⁶⁶ Denne respondenten inngår i materialet på lik linje med de intervjuede.

⁶⁷ For nærmere redegjørelse for utvalg og utvalgsmetode se kapittel 3 s. 20-22.

Kun et tjenestested anfører at deres klientgruppe i hovedsak består av voksne over 18 år. De øvrige klientgrupper består av andre kombinasjoner av de tre kategoriene, barn (0-12), ungdom (13-18) og voksne (>18).

Arbeidsområder

Hvordan jobber så de ulike tjenestestedene mot barn og unge i utsatte situasjoner? De arbeidsområdene som blir nevnt hyppigst er⁶⁸:

- Praktisk bistand, oppfølging og veiledning av barn og unge
- Informasjon og veiledning til andre instanser i hjelpeapparatet
- Forebyggende arbeid
- Undersøkelse og tiltak i henhold til barnevernloven
- Oppsøkende arbeid blant barn og unge

Som det kom fram tidligere er hovedtyngden av respondentene ansatt på tjenestestedet i førstelinjen. Ovennevnte svar avspeiler dette, da behandling av barn og unge med ulike problemer er fraværende blant de arbeidsoppgaver som blir nevnt hyppigst. Det er imidlertid interessant å registrere at omtrent like mange mener at informasjon og veiledning til andre instanser i hjelpeapparatet er en del av deres arbeidsdag på linje med praktisk bistand, oppfølging og veiledning av barn og unge. Da respondentene ikke ble bedt om å rangere arbeidsoppgavene i forhold til tidsbruk sier ikke svarene noe om dimensjoneringen av arbeidsdagen. De er kun et uttrykk for hvordan de ansatte på de ulike tjenestestedene oppfatter at de jobber med barn og unge i utsatte situasjoner. Hvor mye tid hvert enkelt tjenestested bruker på de ulike arbeidsområdene er således ikke kjent.

Klientgruppas hovedproblemer

På samme måte som ved foregående spørsmål vil utvalget i stor grad være med på å prege svarene på spørsmålet om hva som utgjør hovedproblemer til tjenestestedets klientgruppe. Tjenestestedene i førstelinjen har gjerne en bredere og mer sammensatt klientgruppe enn instansene i andrelinjen, da de gjennom sitt arbeid favner om en større del av befolkningen og således kommer i kontakt med flere ulike problemer.

⁶⁸ Punktene er oppført i fallende rekkefølge d.v.s. den variabelen som har fått størst tilslutning er oppført først.

Enkelte av klientene kan imidlertid være de samme, da førstelinjen tidvis henviser sine klienter til forskjellige instanser i andrelinjen for behandling og oppfølging. Variasjonene behøver derfor likevel ikke å være så markante.

Følgende problemer nevner tjenestestedene hyppigst for sin klientgruppe⁶⁹:

- Rusmisbruk
- Psykiatri
- Skolerelaterte problemer; konsentrasjons- og lærevansker, skulking.
- Kriminalitet
- Utagerende atferd

Det er ikke store forskjeller mellom ja-kontorene og nei-kontorene når det gjelder hvilke hovedproblemer deres klienter har. Den eneste betydelige forskjellen er at nei-kontorene betraktelig hyppigere nevner at deres brukere har skolerelaterte problemer, enn ja-kontorene. Forøvrig er det enkelte små variasjoner. Forskjellene er, ikke uventet, noe mer markante dersom man vurderer klientgruppa til førstelinjen og andrelinjen for seg. Som nevnt har førstelinjen ofte bredere og mer varierte klientgruppe enn andrelinjen, noe som kommer til uttrykk ved at de gjennomgående rapporterer høyere forekomster på så godt som alle de oppførte problemområdene. Den største forskjellen finner en når det gjelder rusmisbruk. Forskjellene flater så ut i forhold til de øvrige problemområdene. Prostitusjon er imidlertid det problemområdet som blir nevnt sjeldnest både av første- og andrelinjen. Kun syv av de 27 respondentene oppfører dette som et av hovedproblemene til sin brukergruppe.

Oppsummering

Tjenestestedene som deltar i dette prosjektet representerer både første- og andrelinjen, de er i hovedsak lokalisert rundt våre største byer og har barn og unge i utsatte situasjoner som sin klientgruppe. Rus er det problemet de ansatte opplever at deres klienter oftest har vanskeligheter i forhold til, prostitusjon nevnes sjeldnest. I det kommende skal en se nærmere på hva slags forhold tjenestestedene har til kommersiell seksuell utnytting av barn og unge.

⁶⁹ Punktene er oppført i fallende rekkefølge d.v.s. den variabelen som har fått størst tilslutning er oppført først.

HVA VET DE ANSATTE OM KOMMERSIELL SEKSUELL UTNYTTING AV BARN OG UNGE I EGET LOKALMILJØ?

For å få innsikt i om personell som jobber med barn og unge i utsatte situasjoner oppfatter kommersiell seksuell utnyttning som et samfunnsfenomen som er tilstede i eget lokalmiljø, ble de intervjuede stilt spørsmål av generell karakter om hvordan de oppfatter forholdene på hjemstedet, både hva gjelder ungdom involvert i denne type aktivitet, eventuelle arenaer for barne- og ungdomsprostitusjon, samt kundene. Videre ble respondentene spurt om de i sitt arbeid har møtt unge som de vet eller mistenker for å ha prostitusjonserfaring eller har blitt utnyttet i framstillingen av barnepornografi.

Forekomst

Majoriteten av de intervjuede svarer bekreftende på spørsmålet om det forekommer barne- og ungdomsprostitusjon i eget lokalmiljø. Kun et tjenestested svarer benektende, mens et par gir uttrykk for at de ikke vet. Årsaken til det oppgis i hovedsak å være at de ikke har observert barne- og ungdomsprostitusjon på sitt hjemsted. De antar derfor at det ikke forekommer. Disse respondentene er likevel alle kjent med miljøer på hjemstedet hvor det forekommer sterk utnyttning av unge jenter, og hvor bl.a. seksuelle gjenytelser er forventet. Det hersker imidlertid tvil om hvor grensen går mellom prostitusjon, seksuelle overgrep og seksuelle relasjoner av mer privat karakter. Dette skaper usikkerhet om hvorvidt man står overfor en overgrepssituasjon eller et tilfelle av kommersiell seksuell utnyttning.

Mange ansatte i hjelpeapparatet antar at barne- og ungdomsprostitusjon i hovedsak er et problem som angår jenter. Godt over halvparten av de spurte er av den oppfatning at det er flest jenter som er involvert i denne type aktivitet. Ingen tror at det er flest gutter med prostitusjonserfaring, mens de øvrige oppgir at de ikke vet. Enkelte oppgir at det trolig er like mange.

Arenaer og kunder

Respondentene er forsiktige med sine uttalelser når det gjelder aktuelle arenaer for barne- og ungdomsprostitusjon. De fleste starter ut med å si at de ikke vet hvor denne aktiviteten finner sted, men mange gir samtidig uttrykk for hvor de tror det forekommer. Hyppigst nevnes steder som trafikkeres av mange mennesker og hvor ungdom har en tendens til å samles, slik som jernbane- og busstasjoner, kjøpesentre og spillehaller.

Dernest oppgir de at de tror barne- og ungdomsprostitusjon foregår i private leiligheter. Det være seg hos ”snille menn” i nabolaget, hjemme hos kundene eller i leiligheter som de ansatte i hjelpeapparatet kjenner til og hvor de vet at det foregår ulike aktiviteter. Andre ”inneområder” som nevnes er utesteder, hoteller, klubber og massasjeinstitutter. På de stedene hvor det eksisterer et etablert område for prostitusjon generelt, nevnes dette også som en aktuell arena for barne- og ungdomsprostitusjon.

Hvordan selve kontaktetableringen foregår er det svært få som uttaler seg om. Noen antar at det skjer i det offentlige rom slik som nevnt ovenfor, mens andre nevner mobiltelefon og Internett. Her hersker det imidlertid stor usikkerhet blant respondentene. Når det gjelder kundene er respondentene sikrere i sine uttalelser. De fleste er av den oppfatning at kundene er voksne menn fra 20 år og oppover. Ingen oppgir at de tror det finnes kvinnelige kunder innenfor denne formen for prostitusjon, mens omtrent en tredjedel gir uttrykk for at de ikke vet hvem kundene er.

Kjennskap til barn og unge med prostitusjonserfaring

I tillegg til å stille spørsmål om kjennskapet til barne- og ungdomsprostitusjon i lokalmiljøet generelt, ble den intervjuede fra hvert tjenestested spurt om de i sitt daglige arbeid hadde møtt jenter og/eller gutter som de visste eller hadde mistanke om prostituerte seg, eventuelt hvor mange, hvilket kjønn og alder. Til sammen rapporteres det om **96 ungdommer, 84 jenter og 12 gutter**, som respondentene vet eller mistenker for å være involvert i prostitusjon⁷⁰. Av disse 96 er det 30 ungdommer, 24 jenter og 6 gutter, som respondentene oppgir at de vet har solgt seksuelle tjenester. I tillegg mistenkes altså 60 jenter og 6 gutter for å ha prostitusjonserfaring.

⁷⁰ I de tilfellene hvor respondenten har svart på spørsmålet om hvor mange unge han/hun vet om/mistenker for å være involvert i barne- og ungdomsprostitusjon med ”en del”, ”mange”, ”noen stykker” eller liknende uttrykk, har dette gjennomgående blitt registrert som to personer ved summeringen (dvs ”flere enn en” er minst to). I de tilfellene hvor respondenten har svart ”vet ikke” har dette gjennomgående blitt registrert som en person ved summeringen, da de må kjenne til minst en person for å svare bekreftende på dette spørsmålet. Antall angitt i grupper slik som for eksempel 4-6 og 5-10 har gjennomgående blitt registrert med laveste tall. Bruker man høyeste tall ved summering er det 39 ungdommer, 33 jenter og 6 gutter, som man vet har prostitusjonserfaring. I tillegg mistenkes 70 jenter og 6 gutter for å ha slik erfaring. Til sammen 115 ungdommer.

Tabellen viser hvor mange jenter og/eller gutter det enkelte tjenestested vet eller mistenker for å ha prostitusjonserfaring, samt deres alder.

Instans	Vet ♀	Mist. ♀	Alder ♀	Vet ♂	Mist. ♂	Alder ♂
Politi 1						
Politi 2				2		>12
Politi 3	1		13-14	1		15-16
Politi 4	1		17		3	16-17
Politi 5		3	16-18			
Barnevern 1		11	14-15			
Barnevern 2	1	4	16			
Barnevern 3		3	15-17	1		18
Barnevern 4	1	6	14-16			
Barnevern 5		5	>13-14		1	14
Barnevern 6		1	13-14			
Barnevern 7	1	5	>16			
Uteteam 1	3	3	15-17			
Uteteam 2						
Uteteam 3						
Uteteam 4		5	ca. 18			
Bv-vakt 1		3	15-18		1	15-16
Bv-vakt 2	3	6	14-18			
Bv-vakt 3	2		15-16		1	16-17
Bv-vakt 4	2		15-16	2		15-16
Bv-vakt 5	3	5	>13			
Rus 1						
Rus 2						
BUP						
Fylkesbv.	1		15			
Org. 1	5		14-18			
Org. 2						

De intervjuede oppgir at ungdommen involvert er fra 12 til 18 år, med en median på 15,75⁷¹ år. I hovedsak er de unge altså i midten av tenårene når de ansatte i hjelpeapparatet enten får vite om eller mistenker dem for å ha prostitusjonserfaring.

Tallene viser også store ulikheter mellom kjønnene. Av de 20 tjenestestedene som har kjennskap til ungdom i en slik livssituasjon har færre enn halvparten kjennskap til gutter. De øvrige kjenner til bare jenter eller begge deler.

⁷¹ Ved beregning av medianen har en tatt utgangspunkt i midttallet der alderen er oppgitt i grupper slik som for eksempel 14-16 og 13-18 = 15 og 15,5. Tar man utgangspunkt i det laveste tallet vil medianen bli 14,5 år.

Det er også store forskjeller mellom kjønnene når det gjelder antallet rapporterte ungdommer. Guttene utgjør kun 12,5 % av det totale antallet unge som man vet eller mistenker for å ha prostitusjonserfaring. Dette er noe overraskende tatt i betraktning at enkelte undersøkelser viser at en relativ stor andel av ungdom med erfaring fra salg av seksuelle tjenester er gutter⁷².

Av de 27 tjenestestedene som inngår i dette prosjektet er det 20 som oppgir at de vet om eller mistenker unge for å ha prostitusjonserfaring. Av disse er 17 lokalisert i førstelinjen, deriblant alle barnevernskontorene og de lokale barnevernsvaktene. Noe overraskende er det kanskje at blant de syv tjenestestedene som oppgir å ikke ha kjennskap til ungdom med denne type problemer finnes tre gatenære tiltak, som alle jobber oppsøkende blant barn og unge. De øvrige fire er instanser i andrelinjen, hvorav kun et tjenestested opplyser å jobbe direkte mot barn og unge i utsatte situasjoner. Forholdsmessig er det således flere tjeneststeder i førstelinjen enn i andrelinjen som oppgir at de vet om eller mistenker unge for å ha erfaring med salg av seksuelle tjenester. Det er også forholdsmessig flere ja-kontorer enn nei- kontorer som rapporterer om kjennskap til unge med prostitusjonserfaring.

Av de tjenestestedene som opplyser at de vet om ungdommer med prostitusjonserfaring oppgir alle rusmisbruk som et av hovedproblemene til sin klientgruppe. Psykiatri, kriminalitet og skolerelaterte problemer nevnes også hyppig. Denne tendensen er den samme, om enn noe svakere, hos de tjenestestedene som opplyser at de har kontakt med ungdommer som de mistenker for å ha erfaring med salg av seksuelle tjenester. De tjenestestedene som hverken vet om eller mistenker unge for å ha prostitusjonserfaring oppgir imidlertid gjennomgående sjeldnere at deres klienter har denne type problemer. De fleste av disse er da også lokalisert i andrelinjen. Rusmisbruk, psykiatri, kriminalitet og skolerelaterte problemer er, som tidligere nevnt, i hovedsak knyttet til tjeneststeder i førstelinjen og deres klienter. Dette gjenspeiler således det faktum at det er forholdsmessig flere respondenter fra førstelinjen enn andrelinjen som oppgir at de kjenner til unge involvert i kommersielle seksuelle aktiviteter.

Kjennskap til barn og unge utnyttet i barnepornografi

Tilsvarende ble de intervjuede spurt om de hadde kjennskap til jenter og/eller gutter som blir utnyttet i barnepornografi. Kun 4 av 27 tjeneststeder hadde kjennskap til dette, to i første- og to i andrelinjen.

⁷² Se for eksempel Hegna, K. & Pedersen, W. (2000)

Til sammen dreide det seg om syv⁷³ barn og unge i alderen 3 til 17 år. Av disse er det tre jenter og to gutter som man vet har vært involvert i framstilling av barnepornografisk materiale, samt to jenter som man mistenker for å bli utnyttet til dette formål. De to sistnevnte er også de yngste, på henholdsvis tre og fem år. Med unntak av en respondent som rapporterer at de unge er under 16 år, er de øvrige ungdommene som man vet har vært utnyttet i barnepornografi, i siste halvdel av tenårene.

Som det kommer fram har de ansatte i hjelpeapparatet liten kjennskap til barn og unge som blir utnyttet i framstillingen av barnepornografisk materiale. For mange av de intervjuede var det imidlertid en vanskelig grenseoppgang mellom avbildning av barn og unge i intrafamiliære overgrepssituasjoner og ren kommersiell framstilling av barnepornografi. Flere hadde kjennskap til det første, men det rådet en gjennomgående usikkerhet om hvorvidt disse bildene var til privat bruk eller om de var ment for et kommersielt marked. Ved dette spørsmålet ble det derfor lagt vekt på at avbildningen så langt som mulig skulle ha en avklart kommersiell karakter for at vedkommende skulle kunne betraktes som utnyttet i framstilling av barnepornografi⁷⁴.

Oppsummering

De fleste av deltagerne i dette prosjektet er av den oppfatning at kommersiell seksuell utnytting av barn og unge forekommer på deres hjemsted. Tallene presentert her viser at 20 av 27 tjenestesteder har kjennskap til en rekke ungdommer som de vet har erfaring med ulike kommersielle seksuelle aktiviteter. I tillegg kommer et relativt høyt antall ungdommer som de mistenker for å ha slik erfaring. For majoriteten av tjenestestedene dreier det seg om barn og unge i prostitusjon. Kun et fåtall har kjennskap til mindreårige som blir utnyttet i framstillingen av barnepornografisk materiale.

Dette prosjektet har ikke hatt som målsetting å kartlegge hvor mange barn og unge som er utsatt for kommersiell seksuell utnytting. Den enkelte respondent ble bedt om å angi, ut i fra egen hukommelse eventuelt i samarbeid med de øvrige ansatte på kontoret, hvor mange barn og unge de har møtt med slik problematikk.

⁷³ I de tilfellene hvor en respondent har svart på spørsmålet om hvor mange unge han/hun vet om/mistenker for å være involvert i barnepornografi med ”ikke mange”, ”vet ikke” og eller liknende uttrykk har dette gjennomgående blitt registrert som en person ved summeringen, da de må kjenne til minst en person for å kunne svare bekreftende på dette spørsmålet

⁷⁴ Se for øvrig under avsnittet avgrensinger i arbeidet, kapittel 1, s. 9.

Ingen konkrete tellinger har blitt foretatt og selv om de fleste rapporterte sin kjennskap til problemet ut i fra situasjonen slik den framstod på intervjuutidspunktet, ble det ikke satt noen begrensninger på hvor langt tilbake i tid den enkelte kunne gå da de svarte på spørsmålet. Videre kan en ikke se bort i fra at dobbeltregistrering kan forekomme, selv om den geografiske spredningen er relativt stor. Enkelte av ungdommene kan ha vært i kontakt med flere av tjenestestedene som inngår i prosjektet og således være inkludert i svarene fra dem alle.

Tallene som oppgis er derfor ikke et uttrykk for hvor mange barn og unge som pr. i dag faktisk er involvert i kommersielle seksuelle aktiviteter. De gir imidlertid et bilde av hvor mange mindreårige tjenestestedene som deltar i dette prosjektet vet eller mistenker for å være utsatt for kommersiell seksuell utnyttning.

HVORDAN FORHOLDER DE ANSATTE SEG TIL KOMMERSIELL SEKSUELL UTNYTTING AV BARN OG UNGE I SITT DAGLIGE ARBEID?

Etter å ha fått et innblikk i hva ansatte i hjelpeapparatet vet om kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge på eget hjemsted og i hvilken grad dette er et problem de møter i jobben, var det av betydning for dette prosjektets målsetting å finne ut noe om hvordan tjenestestedene jobber med denne type saker. Det ble derfor stilt spørsmål om hvordan de kommer fram til at unge kan være involvert i prostitusjon eller framstilling av barnepornografi og hvilke tiltak som eventuelt settes i verk.

Hvordan kommersiell seksuell utnyttning kommer til uttrykk

Som det har kommet fram tidligere mistenker de ulike tjenestestedene betraktelig flere ungdommer for å være involvert i kommersielle seksuelle aktiviteter enn det de har fått bekreftet. For å få en forståelse for hvordan ansatte som jobber med barn og unge i vanskelige situasjoner oppfatter at kommersiell seksuell utnyttning kommer til uttrykk hos de som er involvert, ble de spurt om hva det er som gjør at de får mistanke om at en person har prostitusjonserfaring. Mange ulike forhold ble nevnt, slik som at ungdommen ofte vanker i sentrum, har mye penger og et høyt forbruk, viser seksualisert atferd eller vanker i miljøer hvor de tror utnyttning forekommer. To forhold peker seg imidlertid ut. Det ene er at ungdommen har kontakt med kvinner og/eller menn som er til dels mye eldre enn dem selv.

I tillegg til skjevheten i alder og modenhet er det ofte forholdets karakter som vekker de ansattes mistanke om at seksuelle tjenester blir benyttet som gjenytelse for ulike typer goder.

Det andre og mest framtrødende er imidlertid at ungdommen har et rusproblem. I den forbindelse stiller de ansatte spørsmålstegn ved hvordan vedkommende finansierer sitt rusbruk. For mange er det nærliggende å tenke prostitusjon i denne sammenheng og de oppfatter således rusproblemer som en indikator på at vedkommende også kan ha erfaring med salg av seksuelle tjenester. Denne sammenhengen mellom rusproblemer og prostitusjon kommer også til uttrykk ved at alle tjenestestedene som oppgir at de vet om eller mistenker unge for å være involvert i kommersielle seksuelle aktiviteter, oppgir rusproblemer som et av hovedproblemene til sin klientgruppe. Prostitusjon som problem blir derimot sjeldent nevnt som et hovedproblem.

For å tydeliggjøre sammenhengen mellom rus som et hovedproblem for tjenestestedets klientgruppe, rusproblemer som indikator på prostitusjon, kjennskap til unge med erfaring fra kommersielle seksuelle aktiviteter og prostitusjon som et hovedproblem, er de ulike tjenestestedenes respons på disse fire områdene oppført i tabellen nedenfor. En X indikerer at tjenestestedet har svart bekreftende.

Instans	Rus er et hovedproblem for klientgruppa	Rusproblemer bidrar til at en får mistanke om prostitusjon	Tjenestesteder som vet om/mistenker unge for å ha prostitusjons-erfaring	Prostitusjon er et hovedproblem for klientgruppa
Politi 1	X			X
Politi 2	X		X	
Politi 3	X	X	X	X
Politi 4	X	X	X	
Politi 5	X		X	
Barnevern 1	X	X	X	
Barnevern 2	X	X	X	
Barnevern 3	X	X	X	X
Barnevern 4	X	X	X	
Barnevern 5	X	X	X	
Barnevern 6	X	X	X	
Barnevern 7	X	X	X	X
Uteteam 1	X	X	X	X
Uteteam 2	X	X		X
Uteteam 3	X	X		
Uteteam 4	X	X	X	
Bv-vakt 1	X	X	X	X
Bv-vakt 2	X	X	X	
Bv-vakt 3	X		X	
Bv-vakt 4	X	X	X	
Bv-vakt 5	X	X	X	
Rus 1	X	X		
Rus 2				
BUP				
Fylkesbv	X		X	
Org. 1	X		X	
Org. 2				

Når tjenestestedene skal beskrive hovedproblemene til sin klientgruppe er rusproblemer, som nevnt, det som nevnes hyppigst. 24 av prosjektets 27 tjenestesteder oppgir dette som et hovedproblem for sine klienter. Av disse 24 er det 18 som oppgir at dersom en ungdom har et rusproblem vil det bidra til å skape mistanke om at vedkommende også kan ha erfaring med salg av seksuelle tjenester. 15 av disse igjen oppgir, på det tidspunktet de ble intervjuet, at de visste om eller mistenkte enkelte for å ha erfaring med kommersielle seksuelle aktiviteter. Det er imidlertid kun 5 av disse 15 tjenestestedene som definerer prostitusjon som et hovedproblem for sine klienter.

De øvrige 10 tjenestestedene anser ikke prostitusjon for å være et hovedproblem for sine klienter til tross for at de oppgir rus for være det, anser rusproblemer for å være en indikator på mulig prostitusjon og faktisk har kjennskap til unge i en slik livssituasjon. Det kan således virke som om det er et stort skritt å ta fra det å gjenkjenne tegn og signaler som gir mistanke om prostitusjon og møte ungdommer involvert i slik aktivitet, til det å faktisk definere dette som kommersielle seksuell utnyttning og betrakte det som et problem. En vil senere komme tilbake til hvilke konsekvenser dette får for den måten de ansatte i hjelpeapparatet møter ungdom som har prostitusjonserfaring og hvordan de håndterer slike saker i det daglige.

Når det gjelder utnyttning i barnepornografi så er det ikke først og fremst forhold ved de involverte barna og deres atferd som vekker de ansattes mistanke. I de få tilfellene som er referert til i dette prosjektet var det i hovedsak andre forhold i barnas livssituasjon som bidro til at mistanken oppstod.

Det er ulike forhold ved den unges atferd og livssituasjon som bidrar til at de ansatte i hjelpeapparatet får mistanke om kommersiell seksuell utnyttning. Men hvordan forholder de seg til denne mistanken? For å få innsikt i hvor alvorlig en slik mistanke blir betraktet og hvor aktivt de ansatte går inn og handler i disse sakene, ble de spurt om hvordan de kom fram til at barn og unge hadde prostitusjonserfaring eller ble utnyttet i barnepornografi. Videre ble de bedt om å oppgi i hvilken grad de snakker med den det gjelder om kommersiell seksuell utnyttning, om de drøfter saken med andre, om de eventuelt oppretter samarbeid med andre instanser i hjelpeapparatet og hvilke tiltak som settes i verk.

Å snakke med barn og unge om kommersiell seksuell utnyttning

Av de tjenestestedene som har kjennskap til ungdom som de vet har prostitusjonserfaring, har kun i overkant av 1/3 fått bekreftet dette ved at de spurte vedkommende på bakgrunn av egen mistanke. I de øvrige sakene kom denne informasjonen annet steds fra. Ungdommen kan ha fortalt det selv, andre kan ha fortalt det eller de har fått opplysningene på annen måte.

Den samme tendensen gjør seg gjeldende i de sakene som omhandler barn og unge utnyttet i framstillingen av barnepornografisk materiale. Det virker således som om de ansatte i hjelpeapparatet i liten grad handler på bakgrunn av egen mistanke om kommersiell seksuell utnyttning. Dette inntrykket forsterkes av svarene på spørsmålet om de snakker med den det gjelder ved mistanke om prostitusjon/utnyttning i barnepornografi.

Kun 10 av 27 tjenestesteder opplyser at de alltid tar dette opp med vedkommende, fire kontorer gjør det nesten alltid, mens fem gjør det noen ganger. Dette innebærer at det er åtte tjenestesteder som nesten aldri eller aldri konfronterer ungdommen med sin mistanke om at de har prostitusjonserfaring eller blir utnyttet i barnepornografi. Når tjenestestedet har fått bekreftet at vedkommende faktisk er involvert i kommersielle seksuelle aktiviteter er det 19 av 27 kontorer som opplyser at de alltid vil snakke med den det gjelder om dette. Et tjenestested opplyser at de aldri tar dette opp med ungdommen, mens de øvrige instansene fordeler seg stort sett jevnt mellom de som nesten alltid, noen ganger og nesten aldri snakker om denne problematikken med de ungdommene de vet er involvert.

Av de 14 tjenestestedene i dette prosjektet som oppgir at de vet om ungdom som har erfaring med salg av seksuelle tjenester, er det kun fem som samtidig oppgir at de alltid snakker med sine klienter dersom de får mistanke om at vedkommende prostituerer seg eller blir utnyttet i barnepornografi. Kun en av disse er fra barnevernets førstelinje. På samme måte er kun tre av de ti tjenestestedene som oppgir at de alltid snakker med sine klienter ved mistanke om kommersiell seksuell utnytting fra barnevernet. De øvrige syv tjenestestedene er politi eller instanser i andrelinjen. De tre tjenestestedene som oppgir at de aldri konfronterer sine klienter med en eventuell mistanke er også alle fra barnevernstjenesten. Til tross for at det er forholdsmessig flere ansatte i førstelinjen som oppgir at de vet eller mistenker unge for å ha erfaring med salg av seksuelle tjenester, deriblant alle barnevernskontorene og de lokale barnevernsvaktene, virker det som om de ansatte ved disse tjenestestedene i mindre grad enn andre tar opp kommersiell seksuell utnytting som et problem med sine klienter.

Det er ingen entydig grunn til at de ansatte sjeldent eller aldri snakker med sine klienter om kommersiell seksuell utnytting. Når de blir spurt oppgir de flere og til dels sammensatte grunner til dette. Gjennomgående kan årsakene til denne tilbakeholdenheten deles inn i to kategorier; de som er tuftet på faktorer ved tjenestestedet og dets ansatte og de som forklares med utenforliggende forhold. I den førstnevnte kategorien finner vi forklaringer som at dette er et tema det ofte er vanskelig å snakke om, samt at de ansatte opplever å ikke ha tilstrekkelig kunnskap om denne problematikken til å kunne ta det opp på en skikkelig måte. Videre gir respondentene uttrykk for at de i liten grad opplever å kunne hjelpe, da de mangler tiltak. Andre forklaringer som gis er at tjenestestedet ikke opplever det som sin oppgave å ta opp problemet med kommersiell seksuell utnytting med den som eventuelt er involvert, da de mener dette er tillagt andre instanser i hjelpeapparatet.

I den andre kategorien finner vi forklaringer som er knyttet til klientene. De ansatte antar at ungdommen vil synes det er ubehagelig å snakke om dette temaet og er redd for å ødelegge relasjonen til vedkommende ved å bringe problemet opp på banen. Videre gir enkelte uttrykk for at de er redd for å tilføre ungdommen et stigma ved å ta det opp med dem. Enkelte ønsker heller ikke å definere mindreårige inn i prostitusjon. På bakgrunn av dette unnlater de altså å snakke om situasjonen med unge som de vet eller mistenker for å ha erfaring med prostitusjon eller framstilling av barnepornografi.

Konferere og samarbeide med andre instanser i hjelpeapparatet

Selv om de ansatte langt fra alltid tar opp temaet prostitusjon og utnyttning i barnepornografi direkte med den som de vet eller mistenker for å være involvert i slike aktiviteter, oppgir majoriteten av de intervjuende at de vil snakke med andre instanser om vedkommende og dennes problemer. Hele 22 tjenestesteder opplyser at de vil rådføre seg med andre. Likeledes finner 19 tjenestesteder det naturlig å opprette et samarbeid med ulike instanser dersom en slik situasjon oppstår.

Hvem de ansatte konfererer og eventuelt oppretter samarbeid med er avhengig av hvor i hjelpeapparatet det enkelte tjenestested befinner seg. Øverst på listen over de instanser som de ulike kontorene finner det naturlig å konferere med i slike saker står barnevernskontorene. Videre oppgir mange at de ville snakke med politiet om disse sakene, samt kontakte vedkommendes foreldre. Skole og BUP er andre instanser som nevnes som aktuelle samtalepartnere i denne sammenheng. Når det gjelder å opprette et samarbeid i konkrete saker er situasjonen omtrent den samme. Barnevernskontorene nevnes fortsatt hyppigst. Det er imidlertid betraktelig færre som oppgir at det vil være naturlig å opprette et samarbeid med politiet. Mens 13 kontorer opplyser at de ville snakke med politiet er det kun syv som oppgir at de i konkrete saker finner det naturlig å samarbeide med dem. Mer overraskende er det kanskje at situasjonen er omtrent den samme hva gjelder vedkommendes foreldre. 12 tjenestesteder vil snakke med ungdommens foreldre dersom de får mistanke om eller bekreftet at vedkommende er involvert i salg av seksuelle tjenester. Derimot er det kun fem som oppgir foreldrene som en naturlig samarbeidspartner i saken. Barnevernskontorene i førstelinjen nevner selv politi og BUP hyppigst som de instanser det er naturlig å konferere med i enkeltsaker, mens BUP/psykolog er den instansen det oftest opprettes samarbeid med i saker som omhandler kommersiell seksuell utnyttning.

De tjenestestedene som hverken snakker eller samarbeider med andre instanser, oppgir ulike grunner for dette. Mange har i utgangspunktet ikke oppfølgingsansvar for de ungdommene de kommer i kontakt med og henviser dem derfor videre slik at rette instans skal kunne følge opp og iverksette de tiltak som er påkrevet. Andre oppgir at de i liten grad har fokus på prostitusjon og at det derfor så godt som aldri blir konferert eller opprettet samarbeid på bakgrunn av denne type problematikk. Det samarbeid som iverksettes med andre instanser er derfor i hovedsak knyttet til de øvrige problemene ungdommen eventuelt måtte ha, slik som rus, psykiatri, atferd og skolerelaterte problemer.

De fleste tjenestestedene i dette prosjektet oppgir at de vil konferere og opprette samarbeid med andre instanser i hjelpeapparatet i saker hvor de vet eller antar at det er snakk om kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge. Hvilke tiltak tjenestestedene iverksetter er også avhengig av i hvilken del av hjelpeapparatet de er lokalisert og hva som er tjenestestedets hovedoppgave.

Tiltak

Alle instanser i hjelpeapparatet har meldeplikt til barnevernet. Å sende bekymringsmelding til det lokale barnevernkontoret, slik at de kan følge opp saken og gi adekvat hjelp, nevnes da også som et tiltak av 16 av de 20 tjenestestedene som ikke selv er barnevernkontor, uavhengig om de tilhører første- eller andrelinjen. De øvrige fire er instanser som i hovedsak ikke jobber med enkeltsaker og således svært sjeldent kommer i direkte kontakt med barn og unge.

Barnevernkontorene selv viser seg å være relativt tilbakeholdne med å iverksette tiltak overfor ungdom som har eller som de mistenker for å ha erfaring med prostitusjon eller framstilling av barnepornografi. Av syv kontorer er det seks som oppgir at de så godt som aldri iverksetter tiltak mot kommersiell seksuell utnyttning spesielt. De ulike tjenestestedene gir uttrykk for at dette følger av det faktum at prostitusjon sjeldent blir oppfattet som et problem i seg selv. Tvert i mot blir salg av seksuelle tjenester i stor grad betraktet som en del eller et resultat av et større problemkompleks som ofte omfatter rusavhengighet, psykiatri, kriminalitet og andre atferdsproblemer. Disse problemene er gjerne tydeligere for de ansatte i hjelpeapparatet og blir ofte oppfattet som mer akutte. Samhandlingen mellom de ansatte i barnevernet, ungdommen og dennes nærmeste vil således ta utgangspunkt i de øvrige problemene som vedkommende eventuelt måtte ha.

I den grad det iverksettes tiltak etter barnevernloven vil dette derfor være tiltak som tradisjonelt retter seg mot denne type problemer.

Andre tiltak som tjenestestedene nevner uavhengig av plassering i hjelpeapparatet er henvisning til BUP og psykolog, kontakt med politi for vurdering av en eventuell anmeldelse, samt råd og veiledning både overfor den enkelte ungdom, dennes pårørende og andre ansatte i hjelpeapparatet. Enkelte oppgir også at de i disse sakene selv vil søke råd og veiledning av ekspertisen på feltet.

Oppsummering

En har i det foregående sett på hvordan de ansatte i hjelpeapparatet forholder seg til kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge i sitt daglige virke. Mange av respondentene forbinder salg av seksuelle tjenester med rusproblemer og oppgir det som en indikator på at ungdom kan ha prostitusjonserfaring. De er imidlertid svært tilbakeholdne med å definere prostitusjon som et problem. Denne tilbakeholdenheten kommer også til uttrykk ved at de ansatte i hjelpeapparatet opplever det som vanskelig å ta opp kommersiell seksuell utnyttning med sine klienter. I noe større grad drøfter de sin mistanke med andre i hjelpeapparatet og oppretter et samarbeid med dem. De som kan henviser gjerne saken videre, og de som ikke kan iverksetter sjeldent særskilte tiltak mot kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge. I det kommende skal en se på i hvilken grad personell som jobber med barn og unge i utsatte situasjoner opplever å ha behov for kunnskap om kommersiell seksuell utnyttning.

OPPLEVER DE ANSATTE Å HA BEHOV FOR KUNNSKAP OM KOMMERSIELL SEKSUELL UTNYTTING AV BARN OG UNGE?

I intervjuet ble respondentene bedt om å si noe om i hvilken grad de vurderer kunnskap om kommersiell seksuell utnyttning som nyttig for det arbeidet de utfører. Videre ble de spurt om hvilke behov for kunnskap de eventuelt opplever å ha på dette området og på hvilken måte de ønsker å tilegne seg denne. Til slutt ble respondentene også bedt om å si noe om hvorfor/hvorfor ikke en representant fra deres tjenestested ble påmeldt til det aktuelle seminaret, samt reflektere over hva som kan være årsaken til at det tilsynelatende er vanskelig å få overført denne type kunnskap til ansatte i hjelpeapparatet.

Nytteverdi

Til sammen er det 12 av 27 tjenestesteder som vurderer kunnskap om barne- og ungdomsprostituasjon og barnepornografi som veldig nyttig for det arbeidet de utfører til daglig, mens 14 vurderer det som nyttig. Kun et kontor anser slik kunnskap som litt nyttig, mens ingen er av den oppfatning at slik kunnskap er unyttig. I dette spørsmålet er det en forskjell på svarene mellom ja-kontorene og nei-kontorene. Mens nesten 2/3 av ja-kontorene vurderer slik kunnskap som veldig nyttig for sitt arbeid, er det kun noe over 1/3 av nei-kontorene som er av denne oppfatning. Situasjonen er så godt som omvendt når det gjelder å vurdere kunnskap om kommersiell seksuell utnytting av barn og unge som nyttig. 2/3 av nei-kontorene anser slik kunnskap som nyttig, mens 1/3 av ja-kontorene vektlegger kunnskap på området på denne måten. Denne forskjellen kan forstås ut fra det faktum at ja-kontorene faktisk var påmeldt til seminaret om kommersiell seksuell utnytting av barn og unge, og således trolig har vurdert kunnskap på området som mer nyttig enn de tjenestestedene som av ulike grunner ikke var påmeldt.

Blant de 12 tjenestestedene som vurderer kunnskap om kommersiell seksuell utnytting av barn og unge som veldig nyttig for det arbeidet de utfører til daglig, er det åtte som kjenner til ungdom med denne type erfaringer. I tillegg mistenker tre kontorer ungdom for å være involvert i salg av seksuelle tjenester. Det er således kun et tjenestested som ikke har kjennskap til ungdom med denne type problematikk og som vurderer kunnskap om fenomenet som veldig nyttig.

Av de 14 tjenestestedene som vurderer slik kunnskap som nyttig, er det kun seks som kjenner til ungdom som er involvert i kommersielle seksuelle aktiviteter, tre som mistenker klienter for å ha prostituasjonserfaring og fem som hverken vet eller mistenker ungdom for å ha denne type erfaringer. Det kan således virke som om det er en viss sammenheng mellom det å gjennom arbeidet komme i kontakt med ungdom som man vet eller mistenker for å være involvert i kommersielle seksuelle aktiviteter og tjenestestedets vurdering av nytteverdien av kunnskap på dette området.

I hovedsak oppgir de intervjuede tre årsaker til at kunnskap om kommersiell seksuell utnytting av barn og unge er nyttig for det arbeidet de utfører. Omtrent halvparten av de 27 tjenestestedene anfører at de er i behov av kunnskap for å kunne utføre sitt arbeid med barn og unge på best mulig måte.

I dette legger de at slik kunnskap vil gjøre dem bedre i stand til å se tegnene og fange opp de signaler som ungdom involvert i slike aktiviteter gir om seg og sin situasjon, samt ruste dem til å ta opp problemet og iverksette adekvate tiltak. Den andre årsaken som oppgis er av mer generell karakter.

Noe over 1/3 av de intervjuede oppgir at kunnskap om kommersiell seksuell utnyttning er nyttig fordi de jobber med barn og unge og således må være oppdatert på alt som berører unge og deres livssituasjon, inkludert kommersiell seksuell utnyttning.

En annen årsak, som nevnes av enkelte respondenter, er at dette er et tabubelagt område som mange finner det vanskelig å snakke om. De ansatte er således i behov av kunnskap for, om mulig, å avmytifisere fenomenet og gjøre de bedre rustet til å møte problemet i sitt daglige arbeid.

Kunnskapsbehov

Etter å ha blitt bedt om å vurdere nytteverdien av kunnskap om kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge, samt angi grunnene for dette, ble de intervjuede spurt om de hadde spesifikke kunnskapsbehov i forhold til denne problematikken. Et ja-kontor og et nei-kontor svarer benektende på dette. De øvrige 25 tjenestestedene oppgir at de har spesifikke behov for kunnskap.

Disse behovene kan grupperes i følgende fire kategorier⁷⁵:

- Generell kunnskap om fenomenet, dets mekanismer og aktører
- Kunnskap om metode; hvordan nærme seg dette problemet i det daglige arbeidet, hvordan snakke med ungdom som er involvert i kommersielle seksuelle aktiviteter om dette, og hva som er adekvate tiltak for ungdom i en slik situasjon
- Kunnskap som bidrar til å øke den enkelte ansattes evne til å se og avdekke problemet, ved at de blir bedre i stand til å fange opp de tegn og signaler som ungdom med denne type erfaringer gir
- Annet; kunnskap om lokale forhold, skadevirkninger, kunnskap om kundene og kontaktetablering over Internett, mobiltelefon etc.

⁷⁵ Punktene er oppført i fallende rekkefølge d.v.s. den variabelen som har fått størst tilslutning er oppført først.

De fleste som oppgir at de har spesifikke behov for kunnskap på dette området starter ut med å si at de trenger informasjon om fenomenet generelt. Deretter konkretiserer de sine behov noe, men i betraktelig mindre grad. Enkelte oppgir sågar at de har så lite kunnskap på området at de ikke er i stand til å spesifisere sine behov utover det faktum at de faktisk trenger slik kunnskapsoverføring.

Kunnskapsoverføring

For å få innsikt i hvordan en eventuell kunnskapsoverføring bør skje, ble de intervjuede bedt om å si noe om hvordan de best kunne få dekket de behov de hadde oppført på dette området. Ulike tiltak ble nevnt, men et skiller seg sterkt ut. 18 tjenestesteder oppgir at kunnskapsoverføring best kan skje ved eksterne kurs og seminarer, inkludert etterutdanning. De øvrige alternativene har betraktelig mindre oppslutning.

- Eksterne kurs, seminarer, etterutdanning
- Etablere kontakt med fagpersoner på feltet, delta i aktuelle nettverk på området etc.
- Tilgang på faglitteratur, også elektronisk
- Annet; veiledning, kartlegging, offentlig debatt, styrke grunnutdanningen, bruke ekspertisen
- Informasjon på interne fagdager

Det er mange som kan tenke seg å delta på eksterne kurs og seminarer for å heve sitt kompetansenivå om kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge. Flere hadde også oppfatninger om hvordan et slikt kurs burde være. Hovedinntrykket er at respondentene ønsker at et slikt kurs skal være noe mer enn en endags innføring, hvor de er passive tilhørere. Flere legger vekt på at kurset bør ha relativt få deltagere, gjerne med et lokalt eller regionalt fokus, og en tverrfaglig profil med deltagere fra ulike deler av hjelpeapparatet. Videre ønsker de at kurset stimulerer til læring ved at det er rom for egen deltagelse gjennom dialog, erfaringsutveksling, gruppearbeid og ferdighetstrening. Kurset bør dessuten integrere teori og erfaringer fra praksis.

Fem av åtte ja-kontor oppgir at de best kan få dekket sine behov for kunnskap om barne- og ungdomsprostitusjon og barnepornografi gjennom deltagelse på eksterne kurs. 13 av 19 nei-kontor gjør det samme. Hva oppgir så de ulike tjenestestedene som beveggrunn for at de ønsket/ikke ønsket å delta på det aktuelle seminaret? For ja-kontorene er svarene entydige. Årsaken til at de meldte seg på seminaret var at de manglet kunnskap på området.

For nei-kontorene er det ingen gjennomgående og entydige svar på dette spørsmålet. Som nevnt tidligere så har det ikke vært mulig å få tak i alle tjenestestedene som ble invitert til seminaret. I utvalget er det derfor fem instanser som faktisk aldri var invitert, samt syv instanser som ikke fikk invitasjonen i hende. Disse tjenestestedene har således ikke hatt mulighet til å melde sin interesse for seminaret. Blant de øvrige tjenestestedene er det noen som ikke vet hva årsaken er, andre oppgir for liten tid/for stort arbeidspress, for få ressurser, forhold ved selve seminaret, samt at temaet ikke er et prioritert område. For majoriteten av de tjenestestedene som ikke meldte seg på seminaret handler det således i hovedsak om at de, av ulike grunner, ikke fikk invitasjonen. En kan derfor vanskelig utlede fra dette at manglende deltagelse skyldes lav interesse for kunnskapsoverføring om kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge. Tvert i mot, de fleste tjenestestedene har i dette prosjektet gitt uttrykk for at slik kunnskapsoverføring er ønskelig og at kursing er å foretrekke i så måte.

Pro Sentret erfarer likevel at det generelt kan være vanskelig å overføre kunnskap om kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge til ansatte i hjelpeapparatet. For å få innsikt i hva som kan være de bakenforliggende årsakene til dette ble respondentene bedt om å reflektere over hva de trodde årsakene kunne være til at dette ikke er et prioritert tema.

Følgende ble nevnt⁷⁶:

- De unge har ofte mange og mer synlige problemer enn kommersiell seksuell utnyttning
- Kommersiell seksuell utnyttning er et tabubelagt og vanskelig tema å håndtere
- Ansatte i hjelpeapparatet antar at problemet er lite og marginalt
- De ulike tjenestestedene har ofte stort arbeidspress
- De ansatte mangler kunnskap og tar derfor ikke tak i problemet
- Økonomi

⁷⁶ Punktene er oppført i fallende rekkefølge d.v.s. den variabelen som har fått størst tilslutning er oppført først.

Oppsummering

Ansatte ved de tjenestestedene som deltar i dette prosjektet opplever å ha konkrete behov for kunnskap om kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge og ønsker å få tilført kunnskap om dette fenomenet. At det har vist seg å være vanskelig å overføre slik kunnskap til ansatte i hjelpeapparatet tillegger respondentene i hovedsak det enkelte tjenestesteds forhold til og forståelse av fenomenet.

KONKLUSJON

Majoriteten av respondentene i dette prosjektet mener at kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge forekommer på deres hjemsted. Langt på vei har de empirisk belegg for dette ved at 20 av 27 tjenestesteder faktisk kjenner til ungdom som de vet eller mistenker for å ha erfaring med salg av seksuelle tjenester. Til sammen rapporteres det om 103 ungdommer (96 relatert til prostitusjon og 7 relatert til barnepornografi) i en slik situasjon, gjennomsnittlig 3,8 ungdommer pr. tjenestested som deltar i prosjektet. Dette tallet er imidlertid omtrentlig og synliggjør kun den delen av den kommersielle seksuelle utnyttningen som det offentlige hjelpeapparat i dette prosjektet har kjennskap til. Det er derfor rimelig å anta at antallet unge som faktisk er involvert i kommersielle seksuelle aktiviteter overstiger dette. Kommersiell seksuell utnyttning er imidlertid et problem de ansatte i hjelpeapparatet møter i sitt arbeid med barn og unge i utsatte situasjoner.

Dette til tross, mange av de ansatte i hjelpeapparatet er usikre på hvordan de skal håndtere slike saker. Inntrykket generelt er at ansatte i hjelpeapparatet er relativt tilbakeholdne med å snakke med sine klienter om kommersiell seksuell utnyttning. Spesielt i de situasjoner hvor de kun har mistanke om at vedkommende har slik erfaring, men også i situasjoner hvor de faktisk har fått bekreftet at ungdommen har prostituert seg eller har blitt utnyttet i barnepornografi. I større grad konfereres og samarbeides det med andre instanser i hjelpeapparatet, men nødvendige og spesifikke hjelpetiltak overfor unge som har blitt utsatt for kommersiell seksuell utnyttning iverksettes sjeldent. Ovennevnte gir inntrykk av at mange har et relativt uavklart forhold til denne problematikken og at det påvirker både hvordan de møter ungdom med erfaring fra salg av seksuelle tjenester og hvordan slike saker blir håndtert.

Ansatte ved de tjenestestedene som deltar i dette prosjektet opplever å ha et behov for kunnskap om kommersiell seksuell utnytting av barn og unge. Spesielt kunnskap om fenomenet generelt, dets aktører og mekanismer, slik at de blir i bedre stand til å fange opp og tolke de signaler ungdom involvert i slike aktiviteter gir om seg og sin situasjon. Slik kunnskap blir vurdert som nyttig for det arbeidet de utfører til daglig og det er ønskelig at kunnskapsoverføringen skjer ved eksterne kurs og seminarer.

Pro Sentrets erfaring er imidlertid at det har vært svært vanskelig å vekke ansatte i hjelpeapparatet sin interesse for kunnskap om kommersiell seksuell utnytting. Årsaken til dette er, i følge respondentene, i hovedsak å finne i det enkelte tjenestesteds forhold til og forståelse av problemet. I neste kapittel skal en se nærmere på hva som kan være årsaken til dette.

5

KONSEKVENSER OG KUNNSKAPSOVERFØRING

Kunnskap er et relativt begrep. Hva som er mye og hva som er lite vil være avhengig av hva man i utgangspunktet har definert som kunnskap. Videre vil det også være relatert til hvem som besitter den, hva kunnskapen skal benyttes til og eventuelle konsekvenser av å ikke ha tilstrekkelig kunnskap. Det som kan betegnes som mye kunnskap for en, kan således være (for) lite for en annen avhengig av situasjonen og behovet for nettopp denne kunnskapen. Kunnskapens nytteverdi er således ikke uten betydning når det skal vurderes hva som utgjør mye eller lite. Dersom en ønsker å heve kunnskapsnivået hos noen vil en interesse for slik kunnskapsoverføring påvirkes av i hvilken grad denne kunnskapen oppleves som nyttig.

I dette prosjektet har en lagt vekt på respondentenes nærhet til problematikken som ansatte i instanser som retter sitt virke mot barn og unge i utsatte situasjoner. Gjennom intervjuene har en undersøkt både den generelle og den empiriske kunnskapen om barne- og ungdomsprostituasjon og utnytting i barnepornografi, samt hvordan de forholder seg til denne problematikken i det daglige.

Ikke overraskende er det en sammenheng mellom hva de ulike respondentene i dette prosjektet vet om kommersiell seksuell utnytting av barn og unge, hvordan de forholder seg til dette problemet i sitt daglige virke og de behovene for kunnskapsoverføring de opplever å ha på området. I det kommende skal en se på hvilke konsekvenser manglende kunnskap om kommersiell seksuell utnytting har for måten de ansatte i hjelpeapparatet møter de som er involvert i slike aktiviteter og for hvordan slike saker blir håndtert. En skal også se at disse forhold bidrar til en usynliggjøring av kommersiell seksuell utnytting som et aktuelt problem for barn og unge og således har betydning for den lave interessen som erfaringsmessig utvises i forhold til kunnskapsoverføring på dette området.

MANGEL PÅ KUNNSKAP

Respondentenes svar på spørsmål om kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge, dets aktører og arenaer, gir inntrykk av å være preget av en relativ tradisjonell og stereotyp forståelse av prostitusjon som samfunnsfenomen, hvor kvinnen er selgeren og mannen kjøperen. Dette kommer bl.a. til uttrykk ved at de ansatte i hjelpeapparatet antar at det er flest jenter involvert i kommersielle seksuelle aktiviteter, jentene utgjør også majoriteten av de ungdommene som de vet eller mistenker for å være involvert i prostitusjon og kundene oppgis av det store flertallet til å være voksne menn. Prostitusjon som samfunnsfenomen er imidlertid mangefasettert og har flere ulike uttrykk, noe som også er tilfelle for barne- og ungdomsprostitusjon og framstilling av barnepornografi.

De ansatte i hjelpeapparatet gir videre uttrykk for at de mangler kunnskap om fenomenet kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge generelt. De har mangelfull innsikt i hvilke mekanismer som råder på denne delen av kjønnsmarkedet, de ulike formene for kommersiell seksuell utnyttning, samt gjeldene lovgivning på området. Til tross for at de fleste av tjenestestedene faktisk kjenner ungdom som de vet eller mistenker for å ha prostitusjonserfaring eller for å ha blitt utnyttet i barnepornografi, opplever de å ha lite kunnskap om gutter og jenter som selger seksuelle tjenester; hvem de er og hvilke faktorer i den enkeltes livssituasjon som bidrar til å ”dytte” vedkommende ut i en eventuell prostitusjonskarriere, hvilke forhold ved kjønnsmarkedet som ”trekker” unge dit, samt eventuelle skadevirkninger av både fysisk, psykisk og sosial karakter. Videre har de mangelfull kunnskap om arenaer både for kontaktetablering og utføring av tjenestene, samt om hvem kundene er og hvorfor de kjøper seksuelle tjenester av mindreårige.

Hvordan en møter ulike problemer er i stor grad farget av den forståelse en har av fenomenet. Mangelen på kunnskap om kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge generelt og de involverte parter spesielt, kan bidra til at det for mange i hjelpeapparatet blir en vanskelig grenseoppgang mellom hva som er å betrakte som seksuelle overgrep og hva som er barne- og ungdomsprostitusjon og utnyttning i barnepornografi. En av respondentene uttrykker det på følgende måte: ”Dere bruker litt annen terminologi, prostitusjon er fremmed, incest og overgrep er det de fleste kommer borti”.

Det medfører nok riktighet at de fleste i hjelpeapparatet oftere har saker som omhandler incest og overgrepssproblematikk, enn kommersiell seksuell utnyttning. Ofte kan det nok også være en nær sammenheng mellom intrafamiære seksuelle overgrep og salg av seksuelle tjenester⁷⁷. Kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge skiller seg imidlertid på vesentlige punkter fra andre former for seksuelle overgrep og er ikke kun et spørsmål om bruk av forskjellig terminologi. Det er viktig å understreke dette overfor ansatte i hjelpeapparatet slik at adekvate forebyggende tiltak kan iverksettes, samt sikre at mindreårige som har vært utsatt for kommersiell seksuell utnyttning mottar de hjelpetiltak og den behandling som er nødvendig.

Ved siden av generell kunnskap om kommersiell seksuell utnyttning som fenomen, mangler ansatte i hjelpeapparatet kunnskap om hvilke forhold i den enkeltes atferd og livssituasjon som bør gi mistanke om at vedkommende kan ha erfaring med salg av seksuelle tjenester. Kunnskap om hvordan de skal fange opp og tolke aktuelle tegn og signaler er således nødvendig for at de skal bli i stand til å se og avdekke problemet. Like viktig er det å være i stand til å lage en god praksis for etablering av kontakt med mindreårige som er involvert i kommersielle seksuelle aktiviteter. En kontakt som må baseres på åpenhet, tillit og respekt for ungdommen som en selvstendig person med kunnskap om og innsikt i egen livssituasjon. Til tross for at ansatte i hjelpeapparatet regelmessig snakker med barn og unge om vanskelige forhold slik som rus, familieproblemer, atferdsproblemer og kriminalitet etterlyser mange respondenter metoder for hvordan de skal snakke med unge om kommersiell seksuell utnyttning uten å samtidig støte dem fra seg. Seksualitet er et område som fortsatt er tabubelagt og som ettertrykkelig er plassert i den private sfære. Å snakke om seksualitet generelt og med ungdom spesielt kan derfor være utfordrende. For mange handler nok dette imidlertid mer om at de mangler et språk som de er komfortable med i en samtale om kommersiell seksuell utnyttning, enn mangel på metoder for kommunikasjon. Videre mangler mange ansatte i hjelpeapparatet den kunnskap som er nødvendig for å avmystifisere fenomenet og gjøre det mer ufarlig og tilgjengelig både for dem selv og for de unge som er involvert i slike aktiviteter.

⁷⁷ ECPAT Sverige fant i sin undersøkelse av omfanget av kommersiell seksuell utnyttning av barn i Sverige at de unge som var involvert i salg av seksuelle tjenester ofte hadde erfaring med seksuelle overgrep i tidlig alder. Cecilie Karlsens evaluering av to tiltak for prostituerte i Oslo viser en lignende tendens. Av 35 kvinner hadde 42% blitt utsatt for seksuelle overgrep i oppveksten.

I tillegg til kunnskap om metoder for både avdekking av kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge og kommunikasjon om problemet, er kunnskap om adekvate hjelpetiltak og behandling av mindreårige med slike erfaringer nødvendig. På de fleste steder eksisterer det ikke særskilte tiltak som kan iverksettes overfor mindreårige som er involvert i framstillingen av barnepornografi eller som har prostitusjonserfaring. Dette innebærer at de ansatte selv må finne fram til hjelpetiltak som bidrar til at den kommersielle seksuelle utnyttningen opphører, samt tilbud om behandling og bistand i forhold til eventuelle fysiske, psykiske og sosiale skadevirkninger. En forutsetning for dette er at de ansatte i hjelpeapparatet har tilstrekkelig kunnskap om kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge generelt og dets særegenheter spesielt til å kunne sette i verk adekvate tiltak.

Nedenfor skal en se nærmere på hvilke konsekvenser den gjennomgående kunnskapsmangelen får for hvordan slike saker blir håndtert i hjelpeapparatet.

HÅNTERING AV SAKER SOM OMHANDLER KOMMERSIELL SEKSUELL UTNYTTING AV BARN OG UNGE

Barn og unge skal ha gode og trygge oppvekstvilkår og dersom de lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling skal de få nødvendig hjelp til rett tid⁷⁸. Mindreårige i prostitusjon og pornografi handler ofte om unge i svært vanskelige livssituasjoner som kan være preget av omsorgssvikt, rus, ulike typer overgrep og utnyttning. En livssituasjon som er diametralt forskjellig fra det som samfunnet betrakter som optimale oppvekstvilkår for barn og unge.

Barnevernlovens bestemmelser krever at særlige tiltak iverksettes overfor mindreårige som selger seksuelle tjenester. I kapittel fire har en redegjort for hvordan deltagerne i dette prosjektet forholder seg til kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge i det daglige arbeidet og konkluderer med at usikkerhet bidrar til en viss unnfalighet når det gjelder å møte dette problemet på lik linje med øvrig problematikk mindreårige i dagens samfunn kan bli utsatt for.

Gjennomgående gir mange av de ansatte i hjelpeapparatet uttrykk for at de opplever kommersiell seksuell utnyttning som et tabubelagt tema det er vanskelig å snakke om.

⁷⁸ Se barnevernloven § 1-1

Mangelen på kunnskap om kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge bidrar til å opprettholde og forsterke forståelsen av fenomenet som nettopp dette. Konsekvensene av en slik holdning til kommersiell seksuell utnyttning er at dette forblir et tema som de ansatte i hjelpeapparatet i liten grad forholder seg til. De er ikke komfortable med temaet og vet lite om hvordan de skal møte unge i en slik livssituasjon, hva de skal tilby for at de det gjelder skal få muligheten til å velge andre alternativer framfor salg av seksuelle tjenester, samt få den hjelp de har krav på. Dette kommer bl.a. til uttrykk ved at det er relativt få av respondentene som tar kommersiell seksuell utnyttning opp med sine klienter, spesielt i de tilfelle hvor de kun har mistanke om at vedkommende er involvert i slike aktiviteter, men også i de situasjoner hvor de faktisk kjenner til at ungdommen har prostitusjonserfaring eller har blitt utnyttet i framstillingen av barnepornografi.

At dette er en problematikk som det er vanskelig å forholde seg til for ansatte i hjelpeapparatet kommer kanskje tydeligst til uttrykk når det gjelder de hjelpetiltak som tilbys. Mange instanser som kommer i kontakt med mindreårige ser det ikke nødvendigvis som sin oppgave å håndtere dette problemet. Enten fordi de ikke opplever å ha oppfølgingsansvar overfor vedkommende eller fordi de mener å ikke besitte tilstrekkelig kompetanse til å ta opp dette problemet på en forsvarlig måte. De instanser som kan, henviser derfor ofte vedkommende til det lokale barnevernskontoret som har både utrednings- og oppfølgingsansvar.

De lokale barnevernskontorene på sin side er imidlertid svært tilbakeholdne med å iverksette særskilte tiltak overfor kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge spesielt. De fleste anser ikke dette som et hovedproblem, men mer som et resultat av øvrig problematikk den unge eventuelt har, det være seg psykiske problemer, kriminalitet, ulike atferdsproblemer og spesielt rusproblemer. På denne måten gjøres problemet mer håndterlige for de ansatte i hjelpeapparatet. De er godt rustet til å håndtere slike saker da dette er problemer de både har mye kunnskap om og erfaring i å håndtere. De er vant til å kommunisere med mindreårige om slike forhold og kan, ikke minst, iverksette kjente og allerede eksisterende tiltak. Man kan imidlertid vanskelig tilskrive en slik omdefinering av problemet som noe annet enn et resultat av mangel på kunnskap om kommersiell seksuell utnyttning generelt og de barn og unge som er involvert i slike aktiviteter spesielt.

Denne måten å forholde seg til problemet på både forklares og begrunnes med de negative effektene det vil ha for de involverte ungdommene dersom et slikt tabubelagt tema blir brakt opp på banen. De er redd for å tilføre vedkommende stigma ved å ta opp en mistanke om prostitusjon eller deltagelse i pornografi, de antar at den det gjelder vil synes det både er vanskelig og ubehagelig å snakke om og derfor foretrekker å la være, de ønsker ikke å definere mindreårige inn i kjønnsmarkedet og er redd for å ødelegge relasjonen til vedkommende ved å ta opp et så vanskelig problem. Enkelte gir også uttrykk for at de opplever å ikke ha tilstrekkelig kunnskap om kommersiell seksuell utnytting til å kunne ta opp dette problemet på en forsvarlig måte.

I stede for å tilskrive tilbakeholdenheten og unnfalldenheten ens egen manglende kompetanse på området, anfører de ansatte i hjelpeapparatet at dette gjøres av hensyn til de unges eget beste. For mindreårige som er involvert i kommersielle seksuelle aktiviteter er salg av seksuelle tjenester en del av deres livssituasjon. De er godt kjent med at dette er et vanskelig og tabubelagt område som det ikke snakkes om og som de kontinuerlig merker er heftet med skyld og skam. Man hjelper imidlertid ikke disse ungdommene ved å forholde seg til problemet som om det ikke eksisterer. Mindreårige som selger seksuelle tjenester er allerede stigmatisert, et stigma som heller forsterkes enn minimaliseres ved å la være å snakke om det. Kommersiell seksuell utnytting av barn og unge er et problem som er vondt og vanskelig, og som det trolig er ubehagelig å snakke om for de fleste som har slike erfaringer. Å ikke få muligheten til å dele disse erfaringene med noen er imidlertid som regel verre og bidrar i større grad til ødelagte relasjoner, enn det motsatte. Det finnes ingen problemer som best kan løses ved å ignorere og fornekte deres eksistens og som er så vanskelig at man av hensyn til de involverte ikke kan løfte de fram i lyset.

Det er problematisk å forstå at enkelte som jobber med barn og kan mene at det er i barnets interesse å ikke skulle behøve å forholde seg til et så vanskelig problem som kommersiell seksuell utnytting. Lettere er det å tilskrive tilbakeholdenheten et mer eller mindre bevisst ønske om å få slippe å måtte forholde seg til et tema som vekker svært sterke reaksjoner, samt egne holdninger, sperrer og tilkorkommenhet når det gjelder å møte og hjelpe barn og unge involvert i prostitusjon eller framstilling av barnepornografi.

En barnevernsarbeider formulerte det på følgende måte: *”Vi snakker ikke med ungdommene om dette fordi vi lukker øynene for denne type problematikk. Orker ikke å ta inn over oss at verden kan være så jævlig at unge prostituerer seg. Det gjør vondt”*. Vedkommende har nok mye rett i denne observasjonen.

Det er imidlertid ikke vanskelig å sette seg inn i hva en slik unnfalighet kommuniserer til ungdom som er involvert i kommersielle seksuelle aktiviteter og hvilke konsekvenser det kan få for dem som brenner inne med sine erfaringer på dette området. Ved å tie problemet i hjel signaliserer man tydelig til unge som selger seksuelle tjenester at dette er en så uønsket atferd at ikke en gang de profesjonelle hjelperne ønsker å snakke om det. Personell som jobber med barn og unge er imidlertid ansatt i hjelpeapparatet for å yte hjelp når unge har problemer de ikke selv makter å finne løsninger på. Mangelen på kunnskap om kommersiell seksuell utnyttning bidrar til at ansatte i hjelpeapparatet i liten grad bistår barn og unge i forhold til denne problematikken. Ved å nedtone prostitusjon og utnyttning i barnepornografi som et problem i seg selv, samt gjøre det til et tema som det hverken snakkes om eller iverksettes tiltak overfor, bidrar de ansatte i hjelpeapparatet til å opprettholde en følelse av skyld og skam hos de unge som utnyttes, samt forsterke det stigma som allerede hviler på de som er involvert i kommersielle seksuelle aktiviteter. I stor grad virker det som om de negative holdningene ansatte i hjelpeapparatet har til kommersiell seksuell utnyttning hefter mer ved de barn og unge som er utsatt for slik utnyttning, enn ved de som organiserer eller kjøper seksuelle tjenester av mindreårige.

Mangel på kunnskap om kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge fører således til en tilnærming til problemet, som sammen med en relativt tradisjonell forståelse av fenomenet prostitusjon, kan bidra til at enkelte unge med slik erfaring aldri blir fanget opp av hjelpeapparatet. Dette fordi de ikke passer inn i det bildet de ansatte har av kommersiell seksuell utnyttning, dets aktører og arenaer. Det faktum at svært få av de tjenestestedene som oppgir at de kjenner til eller mistenker ungdom for å ha prostitusjonserfaring eller for å bli utnyttet i barnepornografi rapporterer om gutter, kan tyde på at dette er tilfelle. Kun 12,5 % av de ungdommene som det rapporteres om i dette prosjektet er gutter. Fra forskningen vet en imidlertid at guttene utgjør en betydelig større andel enn som så av de ungdommene som har erfaring med salg av seksuelle tjenester. Det at hjelpeapparatet ikke har fanget opp disse kan ha sammenheng med det faktum at de ansatte i utgangspunktet antar at salg av seksuelle tjenester er et problem forbeholdt jenter. Derfor ser man ikke guttene i en slik situasjon.

Videre kan det å definere kommersielle seksuelle aktiviteter som et resultat av annen problematikk også medføre at ungdom med slike erfaringer ikke blir sett av de ansatte i hjelpeapparatet fordi de ikke har de problemene som salg av seksuelle tjenester knyttes opp mot.

Kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge er et problem ansatte i hjelpeapparatet møter i sitt daglige virke, men som de på grunn av manglende kunnskap i mindre grad forholder seg til. De opplever dette som et tabubelagt tema det er vanskelig å snakke om, de etterlyser metoder og tiltak og føler seg dårlig rustet faglig sett til å håndtere denne type problematikk. De lar det derfor i stor grad være.

USYNLIGGJØRING

Ovenfor har en sett at mangel på kunnskap om kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge bidrar til usikkerhet blant de ansatte i hjelpeapparatet på hvordan de skal møte dette problemet i sitt daglige arbeid med mindreårige. Langt på vei fører denne usikkerheten til at barn og unge som har blitt utsatt for kommersiell seksuell utnyttning ikke får den hjelp og behandling som er nødvendig og som de har krav på. I det kommende skal en se hvordan denne måten å forholde seg til kommersiell seksuell utnyttning bidrar til en usynliggjøring av problematikken.

At barn og unge utsettes for seksuelle overgrep har samfunnet lært seg å akseptere og hjelpeapparatet å håndtere. Forståelsen for at seksuelle overgrep også kan ha en kommersiell dimensjon har på langt nær kommet like langt. Pro Sentret opplever at vegringen for å ta dette inn over seg fortsatt er stor i samfunnet generelt og blant ansatte i hjelpeapparatet spesielt. Gjennomgående framholdes det da også at kommersiell seksuell utnyttning er et vanskelig og tabubelagt problem. Det handler om den problematiske og skitne seksualiteten, om atferd som er vanskelig å forstå og som er befestet med skyld og skam. Stigmatiseringen er stor og de involverte forstås fort som annerledes enn andre. De ansatte i hjelpeapparatet er innforstått med de rådende negative holdningene til deltagerne på kjønnsmarkedet og mange respondenter gir uttrykk for at dette er en problematikk som opprører dem sterkt. Likevel er de kun i begrenset grad i stand til å sette seg utover den allmenne forståelse og gjengse holdninger til dette fenomenet, å møte de unge på en faglig forsvarlig måte.

Mangel på kunnskap om kommersiell seksuell utnytting blant ansatte i hjelpeapparatet opprettholder holdninger til fenomenet som fører til at det forblir tabubelagt og dermed også i stor grad usynliggjort, med alle de negative konsekvenser det har for barn og unge som selger seksuelle tjenester og måten de blir møtt på i hjelpeapparatet.

At noe er tabubelagt innebærer samtidig at det er forbudt og bør unngås. Måten de ansatte i hjelpeapparatet håndterer saker som involverer barn og unge som har blitt utsatt for kommersiell seksuell utnytting bærer i stor grad preg av dette. Det blir vurdert som et alvorlig problem som de bør gjøre noe i forhold til. Eksisterende holdninger bidrar imidlertid til at måten dette skjer på i stor grad innebærer å fortie eller omdefinere problemet, etter sigende til de involvertes eget beste.

Det snakkes om i liten grad, de som kan henviser unge med denne type erfaring til andre instanser i hjelpeapparatet, og de som må yte adekvat behandling og iverksette hjelpetiltak omdefinerer problemet til noe som er kjent og håndterbart. På den måten fjerner man fokuset fra kommersiell seksuell utnytting som problem og bidrar til dets usynliggjøring.

En konsekvens av denne usynliggjøringen er at kommersiell seksuell utnytting av barn og unge for mange framstår som et lite og marginalt problem, i tillegg til at det er et tabubelagt og vanskelig tema. Videre ser man ikke markedet, dets aktører og mekanismer, og neglisjerer det faktum at det finnes en etterspørsel etter unge som utfører ulike seksuelle tjenester mot betaling.

LITEN INTERESSE FOR KUNNSKAPSOVERFØRING

Mange av respondentene gir uttrykk for at de er innforstått med at de i det daglige arbeidet ikke er tilstrekkelig bevisst på kommersiell seksuell utnytting av barn og unge som et problem, og at de bør gjøre noe i forhold til dette. Majoriteten er da også av den oppfatning at kunnskap om dette fenomenet er nyttig for den jobben de utfører. Dette fordi de jobber med barn og unge og således generelt trenger å være oppdatert på alle områder som berører mindreårige og deres livssituasjon. Men også fordi kunnskap om kommersiell seksuell utnytting av barn og unge spesielt anses som viktig for at de skal bli bedre rustet til både å fange opp eventuelle signaler og håndtere slike saker.

Ansatte i hjelpeapparatet mangler kunnskap om kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge på alle nivåer. De mangler kunnskap om fenomenets generelt, dets mekanismer og aktører, om hvordan de skal fange opp og tolke aktuelle signaler og bli tilstrekkelig komfortable med temaet til å kunne ta det opp med de det gjelder, samt bistå med adekvate hjelpetiltak og behandling. Denne kunnskapsmangelen bidrar til at ansatte i hjelpeapparatet får et relativt diffust og distansert forhold til problematikken. Kommersiell seksuell utnyttning forstås i liten grad som et selvstendig problem og mangel på kunnskap om fenomenet skaper holdninger hos de ansatte som forsterker dette. Dette kommer bl.a. til uttrykk ved at enkelte finner det vanskelig å skille mellom intrafamiære seksuelle overgrep av barn og unge og kommersiell seksuell utnyttning. Det førstnevnte er et kjent problem i hjelpeapparatet og kunnskapsoverføring om aktuelle tiltak og metoder er vanlig. Dersom man ikke skiller mellom intrafamiære seksuelle overgrep og kommersiell seksuell utnyttning vil det naturlig nok også være vanskelig å skape interesse for kunnskapsoverføring for det sistnevnte, da det fort kan oppleves som noe som ikke angår dem og deres klienter.

Mangel på kunnskap om barne- og ungdomsprostitusjon og barnepornografi bidrar også til å opprettholde de ansatte i hjelpeapparatet sin forståelse av fenomenet som et tabubelagt og vanskelig problem. Dette får konsekvenser for måten de møter barn og unge som har blitt utsatt for kommersiell seksuell utnyttning og hvordan slike saker blir håndtert. Som tidligere nevnt er de i liten grad i stand til å avdekke problemet, de er ikke komfortable med å kommunisere med unge om salg av seksuelle tjenester og er lite villig til å iverksette særskilte hjelpetiltak overfor de som har blitt utsatt for kommersiell seksuell utnyttning.

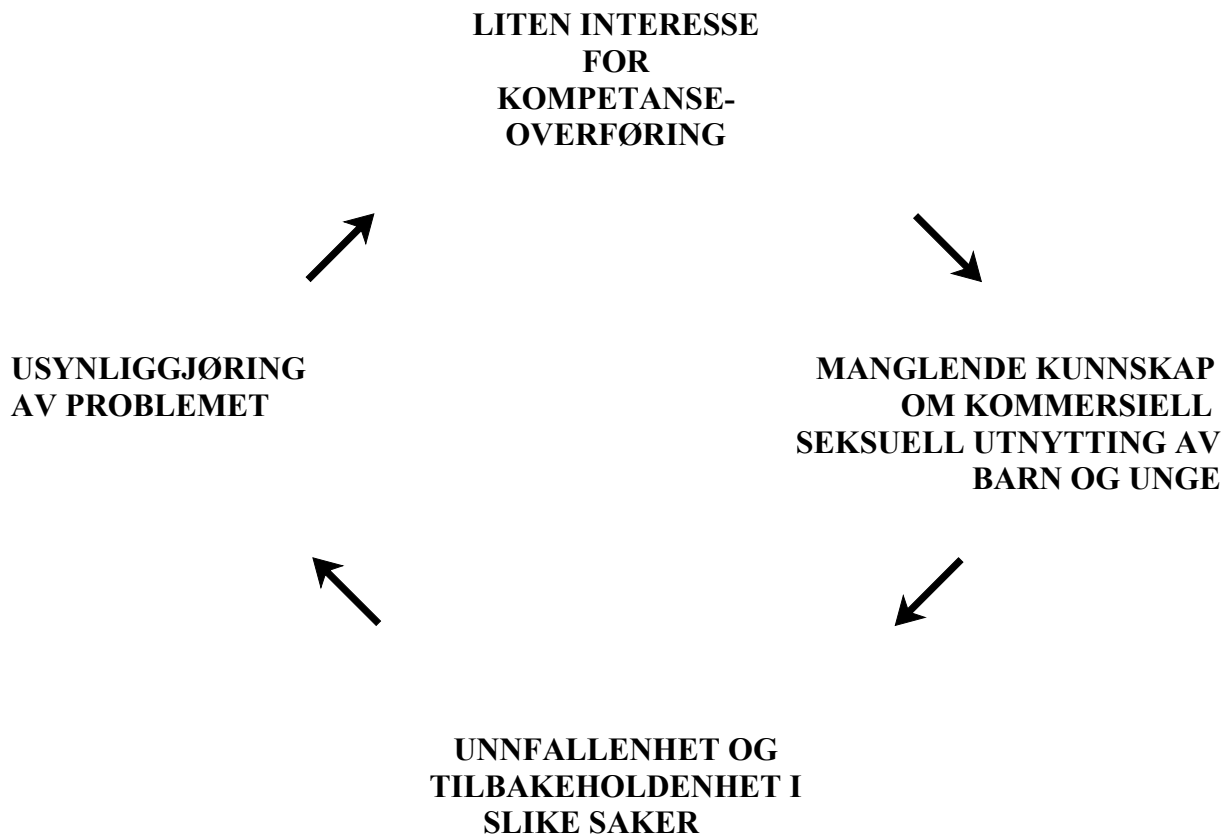
De som er involvert i slike aktiviteter har imidlertid ofte andre og mer synlige problemer i tillegg til at de er utsatt for kommersiell seksuell utnyttning. Fokus blir satt på disse da dette ofte er problematikk det er lettere å forholde seg til. Ved å definere kommersielle seksuelle aktiviteter som et resultat av vedkommendes hovedproblem blir det usynliggjort. Denne usynligheten bidrar til at personell som jobber med barn og unge i utsatte situasjoner i liten grad forholder seg til denne problematikken i sitt daglige virke. Kommersiell seksuell utnyttning blir således ansett som et lite og marginalt problem, med liten relevans til det daglige arbeidet. I tillegg til å bidra til at de involverte mindreårige ikke får tilbud om de hjelpetiltak og den behandling de har krav på, fører manglende kunnskap om kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge til en avstandstaking som gjør at personell ikke oppfatter kunnskap på området som nødvendig. Interessen for kunnskapsoverføring blir deretter.

Selv så oppgir enkelte av de som deltar i dette prosjektet at stort arbeidspress bidrar til lav interesse for kunnskapsoverføring om kommersiell seksuell utnytting av barn og unge. Dette er en tung og vanskelig problematikk og den enkelte ansatte prioriterer ikke kompetanseoverføring på dette området i frykt for å måtte ta på seg nye arbeidsoppgaver som ”ekspert” på denne type problemer på sitt arbeidssted. Tjenestestedets økonomi er heller ikke uten betydning for de ansattes anledning til å delta på kurs. Mange tjenestesteder har små kursbudsjett og siden kommersiell seksuell utnytting forstås som et marginalt problem vil kunnskapsoverføring på områder som oppleves som mer aktuelt for det daglige arbeidet med barn og unge i utsatte situasjoner bli prioritert.

KONKLUSJON

Mange ansatte i hjelpeapparatet ser at de mangler kunnskap om kommersiell seksuell utnytting av barn og unge og at de har et behov for kunnskapsoverføring på området. Interessen for slik kunnskapsoverføring har imidlertid erfaringsmessig vært lav. Årsakene til dette er trolig mange og sammensatte. En kan imidlertid se en sammenheng mellom den kunnskapsmangelen som allerede er et faktum, de holdningene ansatte i hjelpeapparatet har til kommersiell seksuell utnytting av barn og unge og hvordan de håndterer slike saker. Disse forhold påvirker hverandre gjensidig og bidrar til en usynliggjøring av kommersiell seksuell utnytting som et aktuelt problem for barn og unge. Ansatte i hjelpeapparatet har derfor et relativt lavt bevissthetsnivå i forhold til denne problematikken og interessen for kunnskapsoverføring blir lav.

Denne sammenhengen kan framstilles på følgende måte:

Disse forhold framstår som en negativ sirkel som det er nødvendig å bryte for at ansatte i hjelpeapparatet skal få tilført den kunnskap som er nødvendig for at de skal kunne møte barn og unge som er utsatt for kommersiell seksuell utnyttning på en tillitsvekkende og hjelpende måte. Hvis ikke vil de mindreårige som er utsatt for slik utnyttning i svært begrenset grad få tilbud om de hjelpetiltak og den behandling som er nødvendig og som de har krav på.

Videre er det verdt å merke seg at de forhold som deltagerne i dette prosjektet oppgir som mulige årsaker til den manglende interessen for kunnskapsoverføring om kommersiell seksuell utnyttning er tilnærmet identisk med de forhold som respondentene mener ligger til grunn for at de i liten grad forholder seg til kommersiell seksuell utnyttning som problem i sitt daglige virke.

Dette er:

- Kommersiell seksuell utnytting av barn og unge er et tabubelagt og vanskelig tema å snakke om – ansatte i hjelpeapparatet ønsker ikke å tilføre de unge stigma og/eller ødelegge den etablerte relasjonen til vedkommende ved å ta opp dette problemet.
- Mangler kunnskap om fenomenet generelt og dets aktører spesielt – fører til et relativt lavt bevissthetsnivå rundt problematikken og redusert evne til å se og avdekke problemet.
- Kommersiell seksuell utnytting omdefineres til å være et resultat av øvrige problemer ungdommen eventuelt har og aktuelle tiltak iverksettes overfor disse.
- Kommersiell seksuell utnytting av barn og unge forstås som et marginalt problem som har liten relevans til det daglige arbeidet.

Det paradoksale er at det nettopp er kunnskap om disse forhold de ansatte i hjelpeapparatet etterlyser. Kunnskap de mener de har behov for, som oppleves som nyttig for den jobben de skal utføre i forhold til barn og unge i utsatte situasjoner og som de ønsker å tilegne seg.

Utfordringen ligger således i å få innpass og gehør hos de ansatte i hjelpeapparatet på en måte som bidrar til at den negative sirkelen brytes og kunnskapsoverføring kan iverksettes.

6

SAMMENDRAG OG FORSLAG TIL TILTAK

SAMMENDRAG

Pro Sentret drives av Oslo kommune som et hjelpetiltak overfor kvinner og menn med prostitusjonserfaring. I tillegg til å yte sosial og helsemessig bistand til brukerne, skal Pro Sentret systematisere viten om prostitusjon og formidle kunnskap og veiledning til hjelpeapparat, myndigheter og publikum.

Hva slags kunnskap ansatte i hjelpeapparatet har om kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge og hvordan de forholder seg til dette problemet i sitt daglige arbeid er lite kjent. Pro Sentret erfarer imidlertid at mange vegrer seg for denne type kunnskap og for å ta opp dette temaet med sine brukere. Det er således grunnlag for å tro at overføring av kunnskap om kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge til personell som møter dem i sitt daglige virke, er av avgjørende betydning for å sikre at de mindreårige faktisk mottar de hjelpetiltak og den behandling som er nødvendig. Videre vil slik kunnskap være viktig for utformingen av det forebyggende arbeidet. Bakgrunnen for dette prosjektet er å finne her. Gjennom å belyse hva slags forhold det enkelte tjenestested har til barne- og ungdomsprostitusjon og barnepornografi, ønsker en å finne ut noe om hvorfor det har vist seg vanskelig å få personell som jobber med barn og unge i utsatte situasjoner interessert i kunnskap om kommersiell seksuell utnyttning.

Barneprostitusjon defineres her som *seksuell utnyttelse av barn som betales med penger eller annen type vederlag. De seksuelle handlingene kan tilbys direkte, eller et mellomledd kan organisere og tilby disse handlingene.* Det er imidlertid ingen entydig enighet om en slik definisjon av barneprostitusjon. Det blir bl.a. satt spørsmålsteget ved hensiktsmessigheten av å bruke begrepet prostitusjon når det gjelder mindreårige. Mange er av den oppfatning at det er mer korrekt å kalle dette for seksuelle overgrep.

Pro Sentret er av den oppfatning at det er viktig å vektlegge elementene av etterspørsel og kommersialitet, også når det gjelder barn og ungdom, for å kunne etablere effektive tiltak mot denne virksomheten og tilby adekvat hjelp og behandling til de unge som er utsatt for kommersiell seksuell utnyttning.

Majoriteten av respondentene i dette prosjektet mener at kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge forekommer på deres hjemsted. Langt på vei har de empirisk belegg for dette ved at 20 av 27 tjenestesteder faktisk kjenner til ungdom som de vet eller mistenker for å ha erfaring med salg av seksuelle tjenester. Til sammen rapporteres det om **103** ungdommer (96 relatert til prostitusjon og 7 relatert til barnepornografi) som er i en slik situasjon, gjennomsnittlig 3,8 ungdommer pr. tjenestested som deltar i prosjektet. Dette tallet er imidlertid omtrentlig og synliggjør kun den delen av den kommersielle seksuelle utnyttningen som det offentlig hjelpeapparat i dette prosjektet har kjennskap til. Det er derfor rimelig å anta at antallet unge som faktisk er involvert i kommersielle seksuelle aktiviteter overstiger dette.

Kommersiell seksuell utnyttning er et problem de ansatte i hjelpeapparatet møter i sitt arbeid med barn og unge. Dette til tross, mange er usikre på hvordan de skal håndtere slike saker. Ofte forbindes salg av seksuelle tjenester med rusproblemer og mange oppgir rusing som en indikator på at ungdom kan ha prostitusjonserfaring. De er imidlertid relativt tilbakeholdne med å definere prostitusjon som et problem i seg selv og snakker sjeldent med sine klienter om dette. Gjennomgående oppgis årsakene til denne tilbakeholdenheten å være:

- Det er vanskelig å snakke om kommersiell seksuell utnyttning
- De har ikke tilstrekkelig kunnskap til å kunne ta opp problemet på en skikkelig måte
- De opplever i liten grad å kunne hjelpe da hjelpetiltak mangler
- Det er tillagt andre deler av hjelpeapparatet å ta opp dette problemet med de unge
- De antar at de det gjelder vil synes det er ubehagelig å snakke om sine erfaringer på dette området
- De er redd for å ødelegge relasjonen og tilføre vedkommende stigma ved å ta opp dette problemet
- De ønsker ikke å definere mindreårige inn i prostitusjon

På bakgrunn av dette unnlater de ansatte i hjelpeapparatet å ta opp dette problemet med mindreårige som de vet eller mistenker for å være utsatt for kommersiell seksuell utnyttning.

I større grad konfereres og samarbeides det med andre instanser i hjelpeapparatet, men nødvendige og spesifikke hjelpetiltak overfor unge som har blitt utsatt for kommersiell seksuell utnytting iverksettes sjeldent. Ansatte i hjelpeapparatet har altså et uavklart forhold til denne problematikken, noe som påvirker både hvordan de møter ungdom som har blitt utsatt for kommersiell seksuell utnytting og hvordan slike saker blir håndtert i det daglige.

Respondentene opplever imidlertid å ha et behov for kunnskap om kommersiell seksuell utnytting av barn og unge. De ønsker kunnskap om fenomenet generelt, dets aktører og mekanismer, slik at de blir bedre i stand til å fange opp og tolke de signaler ungdom involvert i slike aktiviteter gir om seg og sin situasjon. Slik kunnskap blir vurdert som nyttig for det arbeidet de utfører til daglig og det er ønskelig at kunnskapsoverføringen skjer ved eksterne kurs og seminarer. Årsaken til at det likevel har vist seg vanskelig å vekke ansatte i hjelpeapparatet sin interesse for kunnskap om kommersiell seksuell utnytting, er i følge respondentene, i hovedsak å finne i det enkelte tjenestesteds forhold til og forståelse av problemet. Ansatte i hjelpeapparatet opplever dette som et tabubelagt tema det er vanskelig å snakke om. De etterlyser metoder og tiltak og de føler seg dårlig rustet faglig sett til å håndtere denne type problematikk. Mangel på kunnskap om kommersiell seksuell utnytting opprettholder holdninger til fenomenet som fører til at det forblir tabubelagt og dermed også i stor grad usynliggjort. En konsekvens av denne usynliggjøringen er at kommersiell seksuell utnytting av barn og unge for mange framstår som et lite og marginalt problem, i tillegg til at det er et tabubelagt og vanskelig tema. Videre ser man ikke markedet, dets aktører og mekanismer, og neglisjerer det faktum at det finnes en etterspørsel etter unge som utfører ulike seksuelle tjenester mot betaling.

En kan således se en sammenheng mellom den kunnskapsmangelen som allerede er et faktum, de holdningene ansatte i hjelpeapparatet har til kommersiell seksuell utnytting av barn og unge og hvordan de håndterer slike saker. Disse forhold påvirker hverandre gjensidig og bidrar til en usynliggjøring av kommersiell seksuell utnytting som et aktuelt problem for barn og unge. Ansatte i hjelpeapparatet har derfor et lavt bevissthetsnivå i forhold til denne problematikken og interessen for kunnskapsoverføring blir lav.

Dette framstår som en negativ sirkel som det er nødvendig å bryte for at ansatte i hjelpeapparatet skal få tilført den kunnskap som er nødvendig for at de skal kunne møte barn og unge som er utsatt for kommersiell seksuell utnytting på en tillitsvekkende og hjelpende måte. Dersom slik kunnskapsoverføring ikke finner sted vil mindreårige som er utsatt for slik utnytting i svært begrenset grad få tilbud om adekvat hjelp.

De forhold som deltagerne i dette prosjektet oppgir som mulige årsaker til den manglende interessen for kunnskapsoverføring om kommersiell seksuell utnytting av barn og unge, er tilnærmet identisk med de forhold som respondentene mener ligger til grunn for at de i liten grad forholder seg til kommersiell seksuell utnytting som problem i sitt daglige virke. Det paradoksale er at det nettopp er kunnskap om disse forhold de ansatte i hjelpeapparatet etterlyser. Utfordringen ligger således i å få innpass og gehør hos de ansatte i hjelpeapparatet på en måte som bidrar til at den negative sirkelen brytes og kunnskapsoverføring kan iverksettes.

Kommersiell seksuell utnytting av barn og unge er et fenomen som er relativt lite kjent i det norske samfunnet. Ikke fordi det ikke forekommer, men fordi det på alle samfunnsnivå har vært og fortsatt er motstand mot å akseptere at dette er et problem som angår barn og unge her til lands. For de fleste er barne- og ungdomsprostituasjon og utnytting av mindreårige i framstillingen av barnepornografi problemer forbeholdt land i andre og fattigere deler av verden. For å endre denne forståelsen av kommersiell seksuell utnytting av barn og unge og skape interesse for kunnskapsoverføring om temaet, må tiltak iverksettes både på nasjonalt og lokalt nivå. Derigjennom vil man kunne bidra til at barn og unge som har vært utsatt for slik utnytting får tilbud om de hjelpetiltak og den behandling som er nødvendig, samt iverksette adekvate forebyggende tiltak.

FORSLAG TIL TILTAK - NASJONALT

Ved å slutte seg til Stockholmskongressens sluttdokumenter forpliktet Norge seg til å lage en oppfølgingsplan. Barne- og familiedepartementet utarbeidet, som tidligere nevnt, Norsk oppfølging av Stockholmskongressen mot kommersiell seksuell utnytting av barn i 1999, hvor mål og oppfølgingstiltak overfor denne problematikken er skissert.

På bakgrunn av dette dokumentet har myndighetene satt i gang ulike tiltak for å imøtekomme sine mål både i forhold til nasjonal og internasjonal samordning og samarbeid, forebygging, samt hjelp og behandling. De fleste tiltakene i oppfølgingsplanen har hatt løpende tidsrammer og varer til og med i år. I følge oppfølgingsplanen skal departementet nå utarbeide en omfattende gjennomgang av hvordan planen har blitt iverksatt og det skal besluttes hvorvidt planperioden skal forlenges utover år 2001 eller ikke. Videre tas det da stilling til eventuelle endringer, hvilke tiltak som skal videreføres, samt nye tiltak⁷⁹. Pro Sentret er av den oppfatning at mye arbeid gjenstår i forhold til denne problematikken også på nasjonalt plan og vil derfor anbefale at planperioden forlenges slik at eksisterende tiltak videreføres og eventuelt nye iverksettes på bakgrunn av den foretatte evalueringen av resultatene så langt.

Forskning

Økt kunnskap om kommersiell seksuell utnyttning som fenomen, dets mekanismer og aktører er nødvendig for økt forståelse og høyere bevissthetsnivå i hjelpeapparatet rundt dette som problem. Myndighetene bør derfor ytterligere stimulere høyt kvalifiserte forsknings- eller kompetansesentra til å iverksette nødvendige og relevante prosjekter. Forskningsinstitusjoner har funnet det vanskelig med kvantitative undersøkelser på dette området og har i hovedsak utført kvalitative studier. Kvantitativ forskning på kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge byr på metodiske utfordringer. Slike studier, sammen med kvalitativ forskning, er imidlertid nødvendig både for å sikre mest mulig pålitelige beregninger av omfanget og for å få tilstrekkelig informasjon om de involverte til å kunne iverksette forebyggende tiltak, samt gi tilbud om adekvat hjelp og behandling. Da kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge ikke kun er et storbyfenomen bør en videre påse at alle landets regioner er representert i disse prosjektene.

Kunnskapsoverføring

I den norske oppfølgingsplanen har kunnskapsoverføring til personell som gjennom sitt arbeid møter barn og unge som de vet eller mistenker for å være involvert i barneprostitusjon eller utnyttes i barnepornografi stått sentralt, både i forhold til det forebyggende arbeidet og iverksetting av nødvendige hjelpetiltak og behandling. Etter Pro Sentrets oppfatning bør myndighetene fortsatt ha et overordnet ansvar for at aktuelle deler av hjelpeapparatet får nødvendige opplæring om kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge.

⁷⁹ Se oppfølgingsplanen, del 4, s. 13.

Det har imidlertid vist seg å være relativt vanskelig å få mobilisert ansatte i hjelpeapparatet til å delta på store nasjonale seminar om dette temaet. Kunnskapsoverføring bør derfor i større grad enn til nå foregå på regionalt, eventuelt lokalt plan, for i størst mulig grad å nå fram til de som er i behov av slik opplæring. Sentrale myndigheter bør likevel ha ansvaret for å initiere denne type opplæring, samt bidra økonomisk slik at ikke tjenestestedets økonomi blir avgjørende i forhold til om nødvendig kunnskapsoverføring kan gjennomføres eller ikke. Alternativt kan det settes av midler til et kunnskapsoverføringsprosjekt, hvis oppgave vil være, i samarbeid med regionale og/eller lokale aktører, å tilby opplæring til ulike deler av hjelpeapparatet.

Kunder

Kjøpere av seksuelle tjenester finnes i alle samfunnslag, er spredt utover det ganske land og utgjør en sær viktig del av kjønnsmarkedet, også hva gjelder kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge. Det finnes med andre ord en gruppe voksne som særskilt etterspør seksuelle tjenester av mindreårige.

Inntil for ca. ett år siden var det legalt å kjøpe seksuelle tjenester av unge over den seksuelle lavalder på 16 år. Med revideringen av straffelovens kapittel om seksualforbrytelser har det imidlertid siden august 2000 vært forbudt å kjøpe seksuelle tjenester av personer mellom 16 og 18 år⁸⁰. Dette er en bestemmelse som er ukjent for mange. Et tiltak mot kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge er således å informere om ulovligheten av å kjøpe seksuelle tjenester fra mindreårige. Videre bør det informeres om at denne bestemmelsen også trer i kraft selv om hendelsen finner sted i utlandet⁸¹. En slik informasjonskampanje kan med hell rettes både mot befolkningen generelt, samt spesifikke grupper spesielt.

Felles definisjon

Som nevnt i kapittel 2 er det ulike problemstillinger heftet ved definisjonen av kommersiell seksuell utnyttning, problemstillinger som bidrar til en uklar forståelse av fenomenet og derigjennom forskjellige måter å håndtere dette problemet på. Det viktigste tiltaket mot kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge på nasjonalt nivå er derfor kanskje å bidra til å etablere en felles forståelse av fenomenet gjennom en definisjon som er operasjonell for alle som gjennom sitt arbeid kommer i kontakt med barn og unge i utsatte situasjoner.

⁸⁰ Straffelovens § 203.

⁸¹ Straffelovens § 12 nr. 3, bokstav a.

En slik debatt bør initieres av den nettverks- og ressursgruppen som er opprettet for å gi råd og bidra til å koordinere den statlige politikken på dette området. Derfra kan de enkelte deltagerne ta debatten videre til andre fora og faglige ekspertmiljøer. En ser at det kan være en lang vei å gå før en konklusjon eventuelt foreligger, men fokus på og debatt om forståelsen av dette fenomenet er svært viktig for å heve bevissthetsnivået rundt denne problematikken. Uten en operasjonell definisjon på hva kommersiell seksuell utnyttning er, d.v.s barne- og ungdomsprostituasjon og utnyttning i barnepornografi, vil det være vanskelig bl.a. for ansatte i hjelpeapparatet å se hva de står overfor og vite hva de skal gjøre med det.

En slik felles definisjon vil også lette et arbeid med å inkorporere kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge i kriminal- og barnevernsstatistikken.

FORSLAG TIL TILTAK - LOKALT

I tillegg til tiltak på nasjonalt plan er Pro Sentret av den oppfatning at det også må iverksettes tiltak på lokalt plan for best å kunne imøtekomme problemet med kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge. Tiltak må iverksettes både overfor de mindreårige generelt, de som er involvert i slike aktiviteter spesielt, samt aktuelle deler av hjelpeapparatet.

Barn og unge

Forebyggende tiltak som retter seg mot mindreårige generelt er nødvendig for å forhindre at barn og unge blir utsatt for kommersiell seksuell utnyttning. Informasjon om ulike former for kommersiell seksuell utnyttning, kontaktetablering, arenaer, kunder, aktuelt lovverk og eventuelle skadevirkninger bør skje i sammenheng med øvrig undervisning i sex og samliv. Saklig informasjon om disse forhold vil sette de unge bedre i stand til å se hva de eventuelt står overfor dersom en slik situasjon skulle oppstå og gjøre dem bedre rustet til å sette egne grenser. Skole, ungdomsklubber og andre samlingspunkter for barn og unge vil være aktuelle arenaer for overføring av kunnskap om prostituasjon og utnyttning i pornografi. Videre bør det informeres om hvor de eventuelt kan ta kontakt dersom de har spørsmål i forbindelse kommersiell seksuell utnyttning.

I forhold til mindreårige som man vet eller mistenker for å være utsatt for kommersiell seksuell utnyttning er det viktig å presisere et tiltak spesielt – og det er å komme i dialog med vedkommende. Først da er det mulig å få tak i den informasjon som er nødvendig for å kunne iverksette adekvat hjelp og behandling.

Hjelpeapparatet

Overføring av kunnskap om kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge framstår som det viktigste tiltaket overfor ansatte i hjelpeapparatet. Her ligger også den største utfordringen, da det har vist seg relativt vanskelig å skape interesse blant ansatte i hjelpeapparatet for denne type opplæring. For å bryte den negative sirkelen som mangel på kunnskap medfører framstår det som ekstra viktig å lytte til de behov de ansatte selv opplever å ha i forhold til denne problematikken og hvordan de foretrekker at kunnskapsoverføringen skal foregå.

På bakgrunn av informasjonen gitt i dette prosjektet er Pro Sentret av den oppfatning at opplæringstiltak bør foregå regionalt eller lokalt avhengig av kommunens størrelse.

Videre bør opplæringstilbudet differensieres i forhold til hva etaten eller tjenestestedet selv opplever at de har mulighet til å delta på. Mange har gitt uttrykk for at de ønsker å delta på kurs som omhandler denne problematikken. Kurset bør være tverretatlig, tilby kunnskap om fenomenet generelt, dets aktører og arenaer spesielt, samt forslag til metoder for hvordan man best kan møte barn og unge involvert i slike aktiviteter på en tillitsvekkende og hjelpende måte. Høy grad av egendeltagelse gjennom erfaringsutveksling, gruppearbeid og ferdighetstrening er ønskelig for å trekke de ansatte i hjelpeapparatet med i opplæringen og bidra til en begynnende refleksjon rundt dette temaet. Erfaringene fra seminaret om barne- og ungdomsprostituasjon og barnepornografi, arrangert høsten 2001 av Høgskolen i Oslo på oppfordring av Barne- og familiedepartementet, viser at en slik utforming av eventuelle kurs er formålstjenlig.

For de tjenestestedene som av ulike grunner ikke har mulighet til å sende de ansatte på kurs om kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge bør en kunne tilby informasjon om dette tema på en intern fagdag eller lignende. Det viktigste i denne sammenhengen er å få overført noe kunnskap slik at problematikken løftes fram i lyset og bevissthetsnivået blant de ansatte i hjelpeapparatet øker. Kun på den måten kan en bryte den negative sirkelen som bidrar til å usynliggjøre kommersiell seksuell utnyttning som et aktuelt problem for mindreårige.

Utarbeidelse av gode rutiner for håndtering av saker som omhandler kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge, samt etablering av adekvate hjelpetiltak vil også være nødvendig. Før dette kan skje er det imidlertid påkrevet at de ansatte i hjelpeapparatet har tilstrekkelig kunnskap om kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge som samfunnsfenomen og som et problem som rammer mindreårige i dagens Norge.

Statistikk

Et annet tiltak som kan bidra til å motvirke problemets usynlighet og skape økt interesse for kunnskapsoverføring, er at kommersiell seksuell utnyttning av barn blir en del av barnevernsstatistikken slik at det skilles mellom intrafamiære seksuelle overgrep og kommersiell seksuell utnyttning. På den måten får en presisert problemets særegenheter, ansatte i hjelpeapparatet må mer aktivt forholde seg til dette problemet spesielt ved at det ikke lenger skjules av andre typer seksuell overgrep og behovet for kunnskap kommer for dagen.

Selv om det kan være vanskelig å initiere endringer i barnevernsstatistikken på nasjonalt nivå, vil en likevel anbefale det lokale hjelpeapparat til å gjøre kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge til en del av sin statistikk på linje med øvrig problematikk som angår barn og unge. I tillegg til å være et viktig hjelpemiddel i forhold til å motarbeide usynlighet og øke bevissthetsnivået til de ansatte rundt dette problemet, vil det også kunne gi indikasjoner på problemets omfang i lokalmiljøet.

Av samme grunner bør kommersiell seksuell utnyttning av barn og unge også inkluderes i kriminalstatistikken.

LITTERATURLISTE

- Almindelig Borgerlig Straffelov (Straffeloven) av 22. mai 1902 nr. 10.
- Barne- og familiedepartementet (1999) *Norsk oppfølging av Stockholmkongressen mot kommersiell seksuell utnytting av barn*. Oslo: Barne- og familiedepartementet.
- Barneombudet (1997) *FN's konvensjon om barns rettigheter*.
- Byrådsavdelingen for eldre og bydelene (2000) *Handlingsplan mot vold, overgrep og prostitusjon 2000-2003*. Oslo: Oslo Kommune.
- Carr, J. (2001) *Theme paper on child pornography for the 2nd World Congress on Commercial Sexual Exploitation of Children*. London: Children & Technology Unit, NCH. http://www.ecpat.net/eng/Ecpat_inter/projects/monitoring/WC2.asp [31.10.01]
- Declaration from the Conference "Against Global Prostitution", Murmansk, Russia, November 2000.
- ECPAT Sverige (2001) *Kommersiell seksuell exploatering av barn i Sverige*. Stockholm: ECPAT Sverige
- Finstad, L., Fougner, L. & Holter, V-L. (1981) *Oslo-prosjektet – Erfaringer fra to års forsøksvirksomhet blant barne- og ungdomsprostituerte i Oslo 1979-1981*. Oslo: Barnevernskontoret i Oslo.
- Halvorsen, K. (1989) *Å forske på samfunnet. En innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Bedriftsøkonomenes Forlag.
- Hedin, U-C. & Månsen, S-A. (1998) *Vägen ut! Om kvinnors oppbrott ur prostitutionen*. Stockholm: Carlssons.
- Hegna, K. & Pedersen, W. (2000) Barn og unge som selger sex. *Tidsskrift for Norsk Lægeforening*, 120, 215-220.
- Healy, M. A. (1996) *Child pornography: An international perspective*. Working document for the World Congress against Commercial Sexual Exploitation of Children. 27-31 August 1996. Stocholm, Sweden.
- Holm, J. & Kvaran, I. (1987) *Gatebarn*. Oslo: Pax
- Holmefjord, S. & Pedersen, H. (2000) *Feltobservasjoner fra utekontakten i Bergen: Unge jenter og prostitusjon i Bergen sentrum*. Bergen: Utekontakten.
- Holter, V-L. (1983) *Informasjonsprosjekt om prostitusjon 1. april til 1. desember 1983*. Oslo: Informasjonsprosjektet.

- Høigård, C. & Finstad, L. (1986) *Bakgater*. Oslo: Pax
- Isachsen, M., Gjerpe, R. & Jessen, L. (1996) *Prostitusjonsdebut*. Oslo: Pro Sentret.
- Järvinen, M. (1991) Könsperspektiv på prostitution. *Nordisk tidsskrift for kriminalvitenskap*, 78, 81-89.
- Jessen, L. (1998 a) *Ung prostitusjonsdebut*. Oslo: Pro Sentret
- Jessen, L. (1998 b) Om prostitusjon. I Pro Sentrets rapport *Prostitusjon. Innledninger fra Pro Sentrets jubileumskonferanse*. Oslo: Pro Sentret.
- Karlsen, C. (1993) *Mødre og engler? En evaluering av to tiltak for prostitusjon i Oslo*. Oslo: Diakonhjemmets Høgskolesenter, Forskningsavdelingen, Rapport nr. 4/1993.
- Kippe, E. (2000) *Gategutt eller Gigolo? Et studie av fire menn som selger sex*. Hovedfagsoppgave i kriminologi. Oslo: Institutt for kriminologi.
- Kringlen, E. (2001) *Psykiatri*. Oslo: Gyldendal
- Kumar, R. (1996) *Research methodology. A step-by-step guide for beginners*. Melbourne: Longmann.
- Kvale, G., Bergan, T. & Bakka, Å. (1984) *Kartlegging av gateprostitusjon i Bergen august 1983 – april 1984. Forslag til tiltak*. Bergen: Bergen Kommune, oppsøkende avdeling.
- Likestillingssenteret (2000) *Internasjonal prostitusjon og handel med kvinner. Hva kan gjøres?* Oslo: Likestillingssenteret.
- Lov om barnevernstjenester, 17. juli 1992, nr. 100.
- NOU 1985:18 *Lov om sosiale tjenester m.v.* Oslo: Sosialdepartementet.
- Müller-Nilsen, M. (1996) *Et genialt samfunn. Rapport fra ukjente sider av Oslos kjønnsmarked*. Oslo: Egen.
- Ot. Prp. nr. 60 (1988-1989) *Om lov om sosiale tjenester m.v.* Oslo: Sosialdepartementet.
- Ot.prp. nr. 44 (1991-1992) *Om lov om barnevernstjenester (barnevernloven)* Oslo: Barne- og familiedepartementet.
- Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) *Om lov om endringer i straffeloven mv. (seksuallovbrudd)* Oslo: Det Kongelige Justis- og Politidepartement.
- Prieur, A. & Taksdal, A. (1989) *Å sette pris på kvinner. Menn som kjøper sex*. Oslo: Pax.
- PRO Centeret (2000) *Unge og prostitution – Infaldsvinkler i relationsarbeidet med unge på døgninstitutioner omkring prostitution*. København: PRO Centeret.
- Pro Sentret (2001) *Strategisk plan 2001-2005*. Oslo: Pro Sentret.
- Rädda Barnen (1991) *En undersökning kring barnpornografi och barnprostitution i Sverige*. Stockholm: Rädda Barnen

- Renland, A. (2001) *Internasjonal handel med barn og mindreårige for kommersiell seksuell utnyttelse i Norge*. Oslo: ECPAT Norge/Redd Barna.
- Ringdal, N. J. (1997) *Verdens vanskeligste yrke. De prostituertes verdenshistorie*. Oslo: Cappelen.
- Roberts, N. (1992) *Whores in history. Prostitution in western society*. London: Grafton.
- Sandell, G., Pettersson, E., Larsson, J. & Kuosmanen, J. (1996) *Könsköparna. Vär för går män egentligen til prostituerade? Djupanalys av män som köper sex*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Skilbrei, M-L. (1998) *Når sex er arbeid*. Oslo: Pax
- Solevåg, A. & Isachsen, M. (1993) *Gutteprostituasjon*. Oslo: Pro Sentret.
- SOU:1995 *Bätenkande av 1993 års prostitutionsutredning*. Stockholm: Socialdepartementet.
- Thoresen, M. (1995) *Ung fritid i Trondheim*. UNGforsk Rapport 2/95. Oslo: Norges Forskningsråd, Program for ungdomsforskning
- Vanwesenbeeck, I. (1994) *Prostitutes' well-being and risk*. Amsterdam: VU University Press.

VEDLEGG 1

RÅTABELL

SPØRSMÅL	NEI- KONTORENE (19)		JA- KONTORENE (8)		TIL SAMMEN (27)	
	Antall	%	Antall	%	Antall	%
Alder på intervjuobjektene						
20-29	1		0		1	
30-39	6		1		7	
40-49	7		5		12	
50-59	5		2		7	
> 60	0		0		0	
Median	40-49		40-49		40-49	
1. Tjenestestedets klientgruppe						
Barn 0-12 år	12	63,2	7	87,5	19	70,4
Ungdom 13-18 år	18	94,7	7	87,5	25	92,6
Voksne > 18 år	5	26,3	1	12,5	6	22,2
2. Tjenestestedets arbeidsområder						
Undersøkelse & tiltak iht BV-loven	8	42,1	4	50,0	12	44,4
Oppsøkende arbeid blant barn/unge	7	36,8	4	50,0	11	40,7
Praktisk bistand, oppfølging og veiledning av barn/unge	15	78,9	7	87,5	22	81,5
Informasjon og veiledning til andre intanser i hjelpeapparatet	13	68,4	8	100,0	21	77,8
Poliklinisk behandling barn/unge med rusproblemer	0		0		0	
Institusjonsbehandling av barn/unge med rusproblemer	1	5,3	0		1	3,7
Poliklinisk behandling av barn/unge med psykiske problemer	1	5,3	1	12,5	2	7,4
Institusjonsbehandling av barn/unge med psykiske problemer	1	5,3	1	12,5	2	7,4
Forebyggende arbeid blant barn/unge	13	68,4	5	62,5	18	66,7
Annet (råd & veil. av pårørende, ansvarsgrupper, tverrfaglige ressursteam)	6	31,6	4	50,0	10	37,0

SPØRSMÅL	NEI- KONTORENE (19)		JA- KONTORENE (8)		TIL SAMMEN (27)	
	Antall	%	Antall	%	Antall	%
3. Klientgruppas hovedproblemer						
Rusmisbruk	18	94,7	7	87,5	24	88,9
Psykiatri	16	84,2	5	62,5	21	77,8
Kriminalitet	13	68,4	4	50,0	17	63,0
Vagabondering	6	31,6	2	25,0	8	29,6
Prostitusjon	6	31,6	1	12,5	7	26,0
Utagerende adferd	10	52,6	6	75,0	16	59,3
Hyperaktivitet med aggressive trekk	7	36,8	4	50,0	11	40,7
Skolerelaterte problemer; skulking, konsentrasjons- og lærevansker,	15	78,9	3	37,5	18	66,7
Annet (<i>spiseforstyrrelser, seksualisert vold, skadeverk, boligproblemer, familieproblemer</i>)	5	36,3	3	37,5	8	29,6
4. Kjennskap til ♀ og ♂ som man vet/mistenker for å ha prostitusjonserfaring						
Ja	13	68,4	7	87,5	20	74,1
Nei	6	31,6	1	12,5	7	25,9
5. I tilfelle, hvilket kjønn, alder og hvor mange?						
Jenter: Vet	15		9		24	
Mistenker	42		18		60	
Alder	13-18		13-18			
Gutter: Vet	4		2		6	
Mistenker	5		1		6	
Alder	12-18		15-17			

SPØRSMÅL	NEI-KONTORENE (19)		JA-KONTORENE (8)		TIL SAMMEN (27)	
	Antall	%	Antall	%	Antall	%
6. Hva er det som gjør at du/dere får mistanke om at en person prostituerer seg?						
Vedk. er ofte i sentrum/på områder hvor barn og unge vanker	7	36,8	0		7	26,0
Vedk. har liten vennekrets og vanker ofte alene i sentrum	0		0		0	
Vedk. har mye penger og høyt forbruk	4	21,0	3	37,5	7	26,0
Vedk. får store gaver	1	5,3	0		1	3,7
Vedk. er hemmelighetsfull rundt sine aktiviteter	2	10,5	1	12,5	3	11,4
Vedk. har kontakt med menn/kvinner som er til dels mye eldre	13	68,4	5	62,5	18	66,7
Vedk. har seksualisert atferd	10	52,6	2	25,0	12	44,4
Vedk. har fysiske/psykiske skader relatert til hans/hennes seksualliv	0		0		0	
Vedk. har rusproblemer	14	73,7	4	50,0	18	66,7
Vedk. har skolerelaterte problemer; konsentrasjons- og lærevansker, skulking	3	15,8	1	12,5	4	14,8
Vedk. viser en regressiv oppførsel, er mistenksom og deprimert	2	10,5	1	12,5	3	11,1
Annet (<i>adferd, observert på strøket & i miljøer hvor KSUB⁸² forekommer, graviditet</i>)	9	47,4	5	62,5	14	51,8
7. Hvordan kom du/dere fram til at vedkommende prostituerer seg?						
Vedk. fortalte det selv	5	26,3	2	25,0	7	26,0
Vedk. ble spurt på bakgrunn av mistanke	5	26,3	1	12,5	6	22,2
Andre har fortalt det	4	21,0	2	25,0	6	22,2
Annet (<i>observasjon, info fra andre saker, media</i>)	5	26,3	0		5	18,5
8. Kjennskap til ♀ og ♂ som man vet/mistenker for å ha blitt utnyttet i barnepornografi?						

⁸² KSUB = Kommersiell seksuell utnytting av barn

Ja	4	21,1	0	0	4	14,8
Nei	15	78,9	8	100	23	85,2
SPØRSMÅL	NEI-KONTORENE (19)		JA-KONTORENE (8)		TIL SAMMEN (27)	
9. I tilfelle, hvilket kjønn, alder og hvor mange?	Antall	%	Antall	%	Antall	%
Jenter: Vet	3		0		3	
Mistanke	2		0		2	
Alder	3-17					
Gutter: Vet	2		0		2	
Mistanke	0		0			
Alder	16-17					
10. Hva er det som gjør at du/dere får mistanke om at en person blir utnyttet i barnepornografi?						
Vedk. er ofte i sentrum/på områder hvor barn og unge vanker	0		0		0	
Vedk. har liten vennekrets og vanker ofte alene i sentrum	0		0		0	
Vedk. har mye penger og høyt forbruk	0		0		0	
Vedk. får store gaver	0		0		0	
Vedk. er hemmelighetsfull rundt sine aktiviteter	0		0		0	
Vedk. har kontakt med menn/kvinner som er til dels mye eldre	0		0		0	
Vedk. har seksualisert atferd	0		0		0	
Vedk. har fysiske/psykiske skader relatert til hans/hennes seksualliv	0		0		0	
Vedk. har rusproblemer	0		0		0	
Vedk. har skolerelaterte problemer; konsentrasjons- og lærevansker, skulking	0		0		0	
Vedk. viser en regressiv oppførsel, er mistenksom og depriment	0		0		0	
Annet (<i>egen etterretning, undersøkelse</i>)	4	21,0	0	0	4	14,8

SPØRSMÅL	NEI-KONTORENE (19)		JA-KONTORENE (8)		TIL SAMMEN (27)	
	Antall	%	Antall	%	Antall	%
11. Hvordan kom du/dere fram til at vedkommende ble utnyttet i barnepornografi?						
Vedk. fortalte det selv	2	10,5	0		2	7,4
Vedk. ble spurt på bakgrunn av mistanke	2	10,5	0		2	7,4
Andre har fortalt det	1	5,3	0		1	3,7
Annet (<i>etterretning, undersøkelse</i>)	2	10,5	0		2	7,4
12. Snakker du/dere med den det gjelder om prostitusjon/utnytting i barnepornografi?						
Ved mistanke: Alltid	7	38,7	3	37,5	10	37,0
Nesten alltid	3	15,5	1	12,5	4	14,8
Noen ganger	5	26,3	0		5	18,5
Nesten aldri	3	15,8	2	25,0	5	18,5
Aldri	1	5,3	2	25,0	3	11,1
Når dere vet: Alltid	14	73,7	5	62,5	19	70,4
Nesten alltid	1	5,3	2	25,0	3	11,1
Noen ganger	2	10,5	0		2	7,4
Nesten aldri	1	5,3	1	12,5	2	7,4
Aldri	1	5,3	0		1	3,7

SPØRSMÅL	NEI-KONTORENE (19)		JA-KONTORENE (8)		TIL SAMMEN (27)	
	Antall	%	Antall	%	Antall	%
13. Hvis du/dere sjeldent eller aldri snakker med vedk. Hvorfor ikke?						
Dette er en problematikk det ofte er vanskelig å snakke om	3	15,8	1	12,5	4	14,8
Den det gjelder vil trolig synes det er ubehagelig å måtte snakke om dette problemet	1	5,3	0		1	3,7
Er redd for å ødelegge relasjonen til vedkommende ved å ta opp dette problemet	2	10,5	0		2	7,4
Den det gjelder vil kunne oppleve det som et overgrep dersom det blir tatt opp	0		0		0	
Ønsker ikke å tilføre vedkommende stigma ved å ta opp dette problemet	2	10,5	0		2	7,4
Har ikke nok kunnskap om problemet til å kunne ta det opp på en ordentlig måte	2	10,5	2	25,0	4	14,8
Tar det ikke opp fordi vi i liten grad kan hjelp, mangler tiltak	2	10,5	2	25,0	4	14,8
Annet (<i>ikke vår oppgave å ta dette opp, er ikke bevisst på dette problemet, ikke definere unge inn i prostitusjon</i>)	6	31,6	0		6	22,2
14. Snakker du/dere med andre om vedkommende og dennes problemer?						
Ja	16	84,2	6	75,0	22	81,5
Nei	3	15,8	2	25,0	5	18,5
15. Hvis ja, hvem snakker dere med?						
Politi	11	57,9	2	25,0	13	48,1
Barnevern	11	57,9	6	75,0	17	63,0
Foreldre	8	42,1	4	50,0	12	44,4
Ressurspersoner i vedk. nettverk	4	21,0	0		4	14,8
Skole	6	31,6	0		6	22,2
BUP	4	21,0	1	12,5	5	18,5
PPT	2	10,5	0		2	7,4

Andre (<i>institusjonen hvor den unge bor, uteteam, bistandsadvokat, helsesøster</i>)	6	31,6	1	12,5	7	25,9
---	---	------	---	------	---	------

SPØRSMÅL	NEI-KONTORENE (19)		JA-KONTORENE (8)		TIL SAMMEN (27)	
	Antall	%	Antall	%	Antall	%
16. Hvis nei, hvorfor ikke?						
Håndterer det meste selv	1	5,3			1	3,7
Dette er ikke et tema hos oss	2	10,5	1	12,5	3	11,1
Vern om taushetsplikt/personvern	2	10,5	1	12,5	3	11,1
17. Hvilke tiltak settes i verk overfor ungdom som blir utsatt for KSU⁸³						
Tar kontakt med politi/anmeldelse	9	47,4	1	12,5	10	37,0
Melder bekymring til BV	11	57,9	5	62,5	16	59,0
Tar kontakt med foreldrene	3	15,8	1	12,5	4	14,8
Tiltak mot KSU	3	15,8	1	12,5	4	14,8
Tiltak overfor andre problemer som KSU relateres til	5	26,3	1	12,5	6	22,1
Henviser til BUP, psykolog etc.	2	10,5	0		2	7,4
Annet (<i>oppfølging av den unge uten BV-vedtak, råd og eil av ekspertisen, råd og veil til 1.linjen</i>)	2	10,5	4	50,0	6	22,2
18. Ved konkrete tilfeller eller ved mistanke blir det opprettet samarbeid med andre hjelpeinstanser?						
Ja	15	78,9	4	50,0	19	70,4
Nei	2	10,5	3	37,5	5	18,5
Noen ganger	2	10,5	1	12,5	3	11,1
19. I tilfelle, med hvem?						

⁸³ KSU = Kommersiell seksuell utnytting

Barnevernskontor, 1. linjen	11	57,9	5	62,5	16	59,3
Skole, helsesøster, sosiallærer	3	15,8	2	25,0	5	18,5
BUP, psykolog	7	38,7	1	12,5	8	29,6
Politi	5	26,3	2	25,0	7	26,0
Foreldre	2	10,5	3	37,5	5	18,5
Annet (sykehus, bistandsadv., uteteam, FBV)	3	15,8	0		3	11,1

SPØRSMÅL	NEI-KONTORENE (19)		JA-KONTORENE (8)		TIL SAMMEN (27)	
	Antall	%	Antall	%	Antall	%
20. Er kunnskap om barne- og ungdomsprostitusjon nyttig for det arbeidet som utføres på ditt arbeidssted?						
Veldig nyttig	7	36,8	5	62,5	12	44,4
Nyttig	11	57,9	3	37,5	14	51,8
Litt nyttig	1	5,3	0		1	3,7
Unyttig	0		0		0	
21. Hvorfor er kunnskap om KSUB viktig?						
Et tabubelagt område, vanskelig å snakke om – trenger kunnskap	4	21,0	2	25,0	6	22,2
Jobber med barn og unge, må være oppdatert på alle problemområder og fenomener som angår dem	6	31,6	4	50,0	10	37,0
Trenger kunnskap for å kunne gjøre en god jobb, se tegn og fange opp signaler, snakke om problemet og sette i verk adekvate tiltak	9	47,4	4	50,0	13	48,1
22. Har du spesifikke behov i forhold til denne problematikken?						
Ja	18	94,7	7	87,5	25	92,6
Nei	1	5,3	1	12,5	2	7,4

23. Hvilke behov har tjenestestedene ifh til dette problemet						
Generell kunnskap om fenomenet, dets mekanismer og aktører	16	84,2	5	62,5	21	77,8
Kunnskap som bidrar til å heve vår evne til å se og avdekke problemet, se tegnene og fange opp signalene	4	21,0	3	37,5	7	25,9
Kunnskap om metode, hvordan snakke med de unge, jobbe med problemet, tiltak for unge som er utsatt for KSU	7	38,7	2	25,0	9	33,3
Annet (<i>lokalkunnskap, skadevirkninger, kundene, internett</i>)	3	15,8	1	12,5	4	14,8

SPØRSMÅL	NEI-KONTORENE (19)		JA-KONTORENE (8)		TIL SAMMEN (27)	
	Antall	%	Antall	%	Antall	%
24. Hvordan best få dekket dette behovet?³						
Eksterne kurs, seminar, etterutdanning	13	68,4	5	62,5	18	66,7
Interne fagdager	4	21,0	1	12,5	5	18,5
Etablere kontakt med fagpersoner på feltet, delta i aktuelle nettverk o.l	5	26,3	1	12,6	6	22,2
Faglitteratur (også elektronisk)	5	26,3	3	37,5	6	22,2
Annet (<i>off. debatt, veiledning, kartlegging, grunnutdanning, kontakte ekspertisen</i>)	5	26,3	1	12,5	6	22,2
25. Har ingen spesifikke behov						
Henter kunnskap når det trengs	1	5,3			1	3,7
Ikke svart			1	12,5	1	3,7
26. Hvorfor ble det besluttet å ikke sende/ noen til seminaret?						
Invitasjonen kom oss ikke i hende/kom for sent	7	36,8				
Temaet er ikke aktuelt for vårt daglige arbeid	0					
For liten tid/for stort arbeidspress til å kunne sende noen	4	21,0				
Ikke nok ressurser – penger og/eller personell – til å kunne sende noen	2	10,5				
Forhold ved seminaret – tidspunkt, arrangørsted, opplegg, lengde, størrelse	1	5,3				
Annet (<i>ble ikke invitert, ikke prioritert</i>)	8	42,1				
Vet ikke	4	21,0				

³ Svarene til spørsmål 24 og 28 i intervjuguiden er slått sammen og oppført samlet her. Dette fordi disse to spørsmålene er så godt som identiske.

26. Hvorfor ble det besluttet å sende noen til seminaret?				
Vi mangler kunnskap på området		7	87,5	
Annet (<i>interessant tema, gratis opplæring</i>)		1	12,5	

SPØRSMÅL	NEI-KONTORNE (19)		JA-KONTORNE (8)		TIL SAMMEN (27)	
	Antall	%	Antall	%	Antall	%
27. Hvorfor tror du det er liten interesse for kunnskap om KSUB						
Stort arbeidspress, redd for å ta på seg nye arb.oppg., lukker øynene og lar være å se - prioritering	5	26,3	3	37,5	8	29,6
De unge har ofte mange og mer synlige problemer som er enklere å forholde seg til – definerer prost. som et resultat av disse og setter fokus på dem– ser det derfor ikke	9	47,4	3	37,5	12	44,4
Det er et tabubelagt og vanskelig tema å håndtere – lar det derfor være	9	47,4	3	37,5	12	44,4
Antar at problemet er lite og marginalt, ser det derfor ikke som en del av det daglige arbeidet, avstandstaking og fornektning	8	42,1	2	25,0	10	37,0
Mangler kunnskap og tiltak – tar derfor ikke tak i problemet	4	21,0	1	12,5	5	18,5
Økonomi; prioriterer ikke å sende folk på (et slikt) kurs	5	26,3	0		5	18,5
29. Forekommer det barne- og ungdomsprostitusjon & barnepornografi i ditt lokalmiljø?						
Ja	16	84,2	7	87,5	23	85,2

Nei	0		1	12,5	1	3,7
Vet ikke	3	15,8	0		3	11,1
30. Tror du det er flest jenter eller gutter involvert?						
Flest jenter	12	63,2	3	37,5	15	55,6
Flest gutter	0		1	12,5	1	3,7
Vet ikke	7	38,7	3	37,5	10	37,0

SPØRSMÅL	NEI-KONTORNE (19)		JA-KONTORNE (8)		TIL SAMMEN (27)	
	Antall	%	Antall	%	Antall	%
31. Hvis ja, hvor foregår prostitusjonen						
Hjemme hos private ("snille menn" i nabolaget, hos kundene, i kjente leiligheter med mye aktivitet)	6	31,6	3	37,5	9	33,3
På strøket (kjente prostitusjonsområder)	4	21,0	0		4	14,8
Sentrumsområder, steder hvor det er mye folk og hvor unge ofte samles; kjøpesentra, buss- og togstasjoner, spillehaller o.l	11	57,9	4	50,0	15	55,6

Utesteder, hoteller, klubber, massasjeinstitutter	4	21,0	2	25,0	6	22,2
Vet ikke	4	21,0	3	37,5	7	25,9
32. Hvem er kundene						
Menn	13	68,4	6	75,0	19	70,4
Kvinner	0		0		0	
Vet ikke	6	31,6	2	25,0	8	29,6
33. Dersom du ikke har kjennskap til KSUB, hva tror du årsaken kan være?						
Ser det ikke/kjenner ikke til det	3	31,6	1	12,5	4	14,8
Uklare definisjoner av KSUB	2	10,5	0		2	7,4
Ikke en del av eget arbeidsfelt	1	5,3	1	12,5	2	7,4

VEDLEGG 2 INTERVJUGUIDE

Navn på tjenestested: _____

Adresse: _____

Telefon: _____

Faks: _____

E-post: _____

Navn på intervjuobjekt: _____

Tittel: _____

Alder: 20 – 29 30 – 39 40 – 49 50 – 59 60 <

DEL I GENERELT OM TJENESTESTEDET

1) Hvem utgjør tjenestestedets klientgruppe? (Sett flere kryss ved behov)

Barn 0-12 år

Ungdom 13-18 år

Voksne < 18 år

2) Hvordan jobbes det mot barn og unge i utsatte situasjoner? (Sett flere kryss ved behov)

Undersøkelse og tiltak etter barnevernloven

Oppsøkende arbeid blant barn og unge

Praktisk bistand, oppfølging og veiledning av barn og unge

Informasjon og veiledning til andre instanser i hjelpeapparatet

Poliklinisk behandling av barn og unge med rusproblemer

Institusjonsbehandling av barn og unge med rusproblemer

Poliklinisk behandling av barn og unge med psykiske problemer

Institusjonsbehandling av barn og unge med psykiske problemer

Forebyggende arbeid blant barn og unge

Annet (beskriv)

3) Hvilke hovedproblemer har klientgruppen ved ditt arbeidssted? (Sett gjerne flere kryss)

Rusmisbruk

Psykatri

Kriminalitet

(Fortsetter neste side)

Vagabondering

Prostitusjon

Utagerende atferd

Hyperaktivitet med aggressive trekk

Skolerelaterte problemer; konsentrasjons- og lærevansker, skulking

Annet (spesifiser)

DEL II BARNE- OG UNGDOMSPROSTITUSJON OG BARNEPORNOGRAFI I DET DAGLIGE ARBEIDET

4) Har du/dere kjennskap til jenter og/eller gutter som dere vet eller har mistanke om prostituerer seg?

Ja (gå til spm. 5, 6 & 7)

Nei (gå til spm. 8)

5) I tilfelle, hvilket kjønn , alder og hvor mange?

Jente:

Alder: _____

Antall: _____

Gutt:

Alder: _____

Antall: _____

6) Hva er det som gjør at du/dere får mistanke om at en person prostituerer seg?

(Hjelpebokser – kryss av ved behov, sett gjerne flere kryss)

- Vedkommende er ofte i sentrum/på områder hvor barn og unge ofte vanker
- Vedkommende har liten vennekrets og vanker ofte alene i sentrum
- Vedkommende har mye penger og høyt forbruk
- Vedkommende får store gaver
- Vedkommende er hemmelighetsfull rundt sine aktiviteter
- Vedkommende har kontakt med menn/kvinner som er til dels mye eldre
- Vedkommende har en seksualisert atferd
- Vedkommende har fysiske/psykiske skader relatert til hennes/hans seksualliv
- Vedkommende har rusproblemer
- Vedkommende har skolerelaterte problemer; konsentrasjons- og lærevansker, skulking
- Vedkommende viser en regressiv oppførsel, er mistenksom og deprimert
- Annet (spesifiser)

7) Hvordan kom du/dere fram til at vedkommende prostituerte seg ?

Vedkommende fortalte det selv

Vedkommende ble spurt på bakgrunn av mistanke

Andre har fortalt det – hvem? _____

Annet (spesifiser)

8) Har du kjennskap til jenter og/eller gutter som blir utnyttet i barnepornografi?

Ja (gå til spm. 9,10 & 11)

Nei (gå til spm. 12)

9) I tilfelle, hvilket kjønn, alder og hvor mange?

Jente:

Alder: _____

Antall: _____

Gutt:

Alder: _____

Antall: _____

10) Hva er det som gjør at du/dere får mistanke om at en person blir utnyttet i barnepornografi?

(Hjelpebokser på neste side)

(Hjelpebokser – kryss av ved behov, sett gjerne flere kryss)

Vedkommende er ofte i sentrum/på områder hvor barn og unge ofte vanker

Vedkommende har liten vennekrets og vanker ofte alene i sentrum

Vedkommende har mye penger og høyt forbruk

Vedkommende får store gaver

Vedkommende er hemmelighetsfull rundt sine aktiviteter

Vedkommende har kontakt med menn/kvinner som er til dels mye eldre

Vedkommende har en seksualisert atferd

Vedkommende har fysiske/psykiske skader relatert til hennes/hans seksualliv

Vedkommende har rusproblemer

Vedkommende har skolerelaterte problemer; konsentrasjons- og lærevansker, skulking

Vedkommende viser en regressiv oppførsel, er mistenksom og deprimert

Annet (spesifiser)

11) Hvordan kom du/dere fram til at vedkommende ble utnyttet i barnepornografi?

Vedkommende fortalte det selv

Vedkommende ble spurt på bakgrunn av mistanke

Andre har fortalt det – hvem? _____

Annet (spesifiser)

12) Snakker du/dere med den det gjelder om prostitusjon/utnyttning i barnepornografi?

Ved mistanke:

Alltid

Nesten alltid

Noen ganger

Nesten aldri

Aldri

Når dere vet:

Alltid

Nesten alltid

Noen ganger

Nesten aldri

Aldri

13) Hvis du/dere sjeldent eller aldri snakker med vedkommende, hvorfor ikke?

(Hjelpebokser, sett kryss ved behov)

Dette er en problematikk det ofte er vanskelig å snakke om

Den det gjelder vil trolig synes det er ubehagelig å måtte snakke om dette problemet

Er redd for å ødelegge relasjonen til vedkommende ved å ta opp dette problemet

Den det gjelder vil kunne oppleve det som et overgrep dersom dette blir tatt opp

Ønsker ikke å tilføre vedkommende et stigma ved å ta opp dette problemet

Har ikke nok kunnskap om problemet til å kunne ta det opp på en ordentlig måte

Tar det ikke opp fordi vi i liten grad kan hjelpe, mangler tiltak

Annet (spesifiser)

**DEL IV SEMINAR OM BARNE- OG UNGDOMSPROSTITUSJON OG
BARNEPORNOGRAFI 9. OG 10. NOVEMBER 2000**

26A) Til Nei-kontorene: Ovennevnte seminar hadde som målsetting ”å gi kunnskap som vil være tjenlig i arbeidssituasjonen for personell som gjennom sitt arbeid møter barn/ungdom som de vet eller mistenker for å være involvert i salg av seksuelle tjenester eller utnyttet i barnepornografi”. Hvorfor ble det besluttet å ikke sende noen til seminaret? (Sett flere kryss ved behov)

Invitasjonen kom oss ikke i hende/kom for sent

Temaet er ikke aktuelt for vårt daglige arbeid

For liten tid/for stort arbeidspress til å kunne sende noen

Ikke nok ressurser – penger og/eller personell – til å kunne sende noen

Forhold ved seminaret – tidspunkt, arrangørsted, opplegg, lengde, størrelse

Annet (spesifiser)

Vet ikke

26B) Til Ja-kontorene: Hvorfor ble det besluttet å sende noen til seminaret?

27) Nevnte seminar fikk svært liten oppslutning og ble avlyst. Pro Sentret opplever at ansatte i hjelpeapparatet i liten grad er interessert i kunnskap om barne- og ungdomsprostitusjon og barnepornografi. Hvorfor tror du at det er slik?

28) Hvordan tror du at slik kunnskapsoverføring best kan skje?

**DEL V KOMMERSIELL SEKSUELL UTNYTTING AV BARN OG UNGE I
LOKALMILJØ**

**29) Forekommer det barne- og ungdomsprostitusjon og barnepornografi i ditt
lokalmiljø?**

Ja

Nei

Vet ikke

30) Tror du det er flest jenter eller gutter involvert?

Flest jenter

Flest gutter

Vet ikke

31) Hvis ja, hvor foregår prostitusjonen?

Pro Sentret er:

et riksdekkende kompetansesenter for prostitusjon. Vi er også Oslo kommunes hjelpetiltak for kvinner og menn med prostitusjonserfaring. Vi er finansiert ved statlige og kommunale midler.

Vi er 15 ansatte og flere frivillige medarbeidere.

SOM KOMPETANSESENTER SKAL VI HA LANDSDEKKENDE VEILEDNINGS- OG KUNNSKAPSFORMIDLINGSOPPGAVER OM:

- kvinnelig og mannlig prostitusjon og barneprostitusjon
- årsaker og skadevirkninger til prostitusjon
- gode metoder i sosialt arbeid med personer som prostituerer seg
Vi skal tenke forebygging og ha et likestillingsperspektiv, samt holde oss ajour med fagutviklingen i Norge og internasjonalt.
- Vi skal yte veiledning på forespørsel fra ansatte i hjelpeapparatet
- svare på henvendelser fra prostituerte over hele landet
- bistå universiteter, høyskoler og grunnutdanninger med materiell og undervisning og initiere forskning
- ta imot studenter og hospitanter
- utarbeide dokumentasjon og bibliotek
- drive informasjons- og holdningsarbeid.

SOM SOSIALT HJELPETILTAK DRIVER VI:

ARBEID MED ENKELTPERSONER: Et individuelt rettet arbeid står sentralt i vårt tilbud. Utgangspunktet er den enkelte brukers ønske om råd og veiledning, det være seg om økonomiske, juridiske eller sosiale og helsemessige spørsmål. Vi tilbyr også hjelp til endring og personlig vekst. Vi har taushetsplikt.

VARMESTUE: Varmestua er et lavterskeltilbud basert på omsorg og motivasjon. Vi stimulerer brukerne til deltakelse i driften. Vi initierer miljøtiltak og har fokus på bedret helse. En skadereduserende profil samt rehabilitering er metoder i arbeidet.

OPPSØKENDE ARBEID I PROSTITUSJONSMILJØENE: Hovedmål er helseopplysning og forebygging. Et særlig fokus på unge i prostitusjonen er viktig.

ARBEID MED MANNLIG PROSTITUSJON: En egen innsats overfor menn og gutter i prostitusjonen er nødvendig. Målsettinger i arbeidet er både å yte sosial hjelp, og arbeide for å avmy(s)tifisere mannlig prostitusjon, erstatte tabuer og fordommer med innsikt og viten.

PROSJEKTER/GRUPPEARBEID: Siden Pro Sentret startet i 1983 har vi sett det som viktig å være åpne for prosjekter og gruppevirksomhet, både for å undersøke/kartlegge et område eller prøve ut nye metoder.

Pro Sentret tror at:

Alle mennesker er født frie og med samme menneskeverd og menneskerettigheter. De er utstyrt med fornuft og samvittighet og bør handle mot hverandre i brorskapets ånd. (fra menneskerettighetserklæringen)

Pro Sentret ønsker å bygge sitt arbeid på det beste i vårt samfunns humanistiske tradisjon. Prostitusjon er ikke en egenskap ved mennesker, men en handling.

Vi ønsker å se enkeltmennesket i et helhetlig perspektiv. Samfunnet trenger å vise solidaritet med kvinner og menn som selger sex. Vi må se dem som subjekter i egne liv og ha respekt for deres valg. Vi ønsker å bryte ned myter og fordommer med innsikt og viten og vil arbeide for at samfunnet ikke brennmerker de som deltar i prostitusjonen. Prostitusjon foreligger når minst to parter kjøper, respektivt selger seksuelle tjenester. Samfunnet bør ha en betydelig forebyggende innsats mot prostitusjon og et godt sosialt tilbud til de som vil ut av det. Arbeidet må være basert på en ikke - fordømmende holdning.

Pro Sentret
OSLO KOMMUNE

Tollbugaten 24 / N-0157 Oslo / Norway
Tlf. +47 23 10 02 00 / Telefaks: +47 22 41 05 44 / E-mail:
prosentret@bgo.oslo.kommune.no
www.prosentret.no